

מעלות התורה

מלך ארחות יושר
ארחות לנפאצת שישור תורה ומוסר
מסודר של מנחם מנחם פרידמאן זצוק"ל
בנשיאות האגודת רבי אי"ש קניבסקי שליט"א

ספר לימוד יומי

א
מעלות
התורה
ד

לרבנינו אברהם אחי הער"א

עם הוספות ביאורים ועיונים

יוצא לאור ע"י ארגון "ארחות יושר"
 מיסודו של מרן שר התורה וזצוק"ל
 בנשיאות הגאון רבי אי"ש קניבסקי שליט"א

יו"ר הארגון:
 הרב אריה קניבסקי

עורך ראשי:
 הרב ליפא פלמן

חברי מערכת:
 הרב אשר לבי
 הרב יחיאל חסידה
 הרב רפאל נוסבוים
 הרב ישראל מאיר וולך

ת.ד: 596 סניף רבי עקיבא בני-ברק
טל': 077-9230219
נייד: 052-7167812
פקס: 077-4230219
דוא"ל: oy7812@gmail.com

מוסדות, שיעורי תורה ופרטיים
 המעוניינים בחוברות
 יפנו לארגון "ארחות יושר"
 בפקס: 077-4230219

@ כל הזכויות שמורות

אין להעתיק, לשכפל, לצלם, לתרגם
 חלק כלשהו מתוכן הספר,
 בין אם לשימוש פנימי ו/או מסחרי
 ללא אישור מפורש
 מארגון "ארחות יושר".

עימוד, עיצוב והפקה:
 אפקטיב
 03-5796812

נדפס על נייר שאין בו חילול שבת ח"ו.

תוכן עניינים

פתח דבר

8

הקדמה

ספר מעלות התורה

11

הקדמה

ספר מעלות התורה

25

פעילות הארגון

113

לא-ימוש ספר התורה הזה מפיה, והגית בו יומם
ולילה, למען תשמר לעשות, ככל-הפֿתוב בו: כי-אז
תצליח את-דרךך ואז תשפיל. (יהושע א')

יתברך הבורא וישתבח היוצר שזיכנו להוציא
לאור עולם את החיבור הנפלא והנשגב "מעלות
התורה", אשר כתב וחבר הגאון המופלא רבי
אברהם ז"ל אחיו של אדונינו הגר"א מווילנא זיע"א,
לעורר הלבבות לחשקת התורה.

יסוד בריאת העולם וקיום העולם הוא עבור התורה כידוע מאמר חז"ל שמביא רש"י
בתחילת פירושו לתורה הק' "בשביל התורה שנקראת (משלי ח' כ"ב) ראשית דרכו".
עצם היותנו לעם ואומה, כל גאולת מצרים לא נעשתה אלא בשביל קבלת התורה כמו
שאמרו במדרש תהלים (שחר טוב ק"ד) "באיזה זכות יצאו בני ישראל ממצרים וכו' רבי
נחמיה אומר בזכות התורה שעתידין לקבל, שנאמר וירא אלהים את בני ישראל, ובמתן
תורה כתיב וכל העם רואים את הקולות, ויש לך מקום אחר ללמוד ממנו, בהוציאך את
העם ממצרים תעבדון את האלהים על ההר הזה".

אמנם לגודל מעלתה העצומה של התורה כן גדל גם הקושי והמפריעים בלימודה,
ובכדי לזכות לקנות את התורה יש לעמוד ולהתייגע בהתמדה רבה, וכתב מורינו ורבינו
שר התורה מרן הגר"ח קניבסקי זצוק"ל "והרוצה להיות תלמיד חכם אמיתי צריך לשקוד
הרבה על התורה וללמוד בהתמדה", ומוסיף "ובאמת עיקר הקושי הוא בתחילה, אבל
אחר כך כשמתרגל בתורה ונהנה ממנה [אף שגם אז יש נסיונות תמיד כידוע] אבל עיקר
הקושי יורד אז".

ואמרו בגמרא (ברכות ל"ב ע"ב) ארבעה דברים צריכין חיזוק, וא' מהם הוא תורה,
ופירש רש"י "שיתחזק אדם בהם תמיד בכל כחו". ועל כן ראינו לנכון, בעצת גדולי התורה
מורי דרכינו, להתחיל ללמוד במסגרת לימוד המוסר היומי את הספר הנפלא הזה "מעלות
התורה" שכולו רצוף דברי חיזוק ללימוד התורה הקדושה.

וכמעשיו בראשונה, בסדרת ספרי המוסר שהוצאנו לאור ובס"ד פקע שמייהו בהיכלי
התורה והתקבלו ע"י הלומדים בכל אתר ואתר ברצון ובסיפוק רב, כן אף עתה הבאנו
הדברים במהדורה חדשה ומאירת עינים עם הוספות ועיונים רבים לבהר הדברים הקשים
והשתדלנו להביא בהרחבה את מאמרי חז"ל המובאים בספר בקצרה, וכן להרחיב בדברי
המחבר ז"ל שהרי דברי תורה עניים במקום אחד ועשירים במקום אחר.

...

נודה להשי"ת שזיכנו ע"פ עצת מורה דרכינו שר התורה והיראה מרן הגר"ח קניבסקי

זצ"ל לזכות את הרבים, בהנחלת צירוף שיעורי המוסר ותיקון המידות,
לשיעורי התורה הרבים די בכל אתר ואתר, ויחדיו יהיו כרוכים ותמים
לראשינו, כדי שהתורה והמצוות ישפיעו עלינו, להצמיח את נבטי המידות
הטובות שאנו רוכשים בלימוד תורת המוסר, והתורה תהפך אצלנו לסם
חיים, וצדיקים ילכו בהם, [כמבואר בביאור הגר"א ז"ל על משלי].

ואמרו חז"ל במדרש משלי פ"א, לדעת חכמה ומוסר, אם מוסר למה חכמה
ואם חכמה למה מוסר, אלא אם יש באדם חכמה [היינו חכמת התורה] הרי
הוא לומד מוסר ואם אין באדם חכמה אינו יכול ללמוד מוסר. הרי אנו למדים
כמה החשיבו חז"ל את לימוד המוסר עד שקבעו שצריך שיהיה באדם חכמת
התורה כדי שילמוד מוסר ויושפע ממנו להשלמת מדותיו ודרכיו.

זכינו להיענות והצטרפות של ציבורים מגוונים ומעניינים, מאות רבות
של שיעורי התורה שהצטרפו לתכניתנו, מאות מוסדות של כוללים
וישיבות, תלמודי תורה ובתי חינוך לבנות שנקראו לדגל והצטרפו אף
המה לקביעת שיעורים בלימוד המוסר היומי, ממש לא יאומן כי יסופר,
אשרי העם שככה לו, ואנו מתפללים להמשיך להרבות חיילים לתורה
ולמוסר ה', להגדיל תורה ולהאדירה לנצח נצחים.

נודה ונהלל לבורא העולם על כל טובו וחסדו שבכל יום עמנו שהעמידנו
בקרן אורה ולא העמידנו בקרן חשכה, וזיכנו להפיץ ברבים מעיינות תורה
ומוסר, בתפוצה רחבה ביותר של חבורות הלימוד בעשרות אלפי עותקים
מידי חודש הנלמדים מידי יום ביומו במאות ואלפי שיעורי תורה.

בחסדי השי"ת זכינו להוציא עד כה בלמעלה מעשור שנות פעילות הארגון
את ספרי המוסר: שערי תשובה, מסילת ישרים, ארחות צדיקים, חובות
הלבבות, וארחות יושר, מבוארים ומונוגשים בטוב טעם לתועלת הלומדים.

זכות נעימה היא לנו להודות בזה לאיש יקר אשר רוח בו ה"ה הגאון
רבי משה גרודקה שליט"א שנהג בנו טובת עין ונתן לנו רשות להשתמש
בספר מעלות התורה שבהוצאתו עם פירוש אור התורה להגאון רבי
יצחק אייזיק חבר זצ"ל, ומשם לקחנו את נוסח הספר, התיקונים, הציונים
וחלוקת האותיות, וכל הזכויות שמורות לו, הקב"ה ירבה גבולו בהפצת
תורה ומוסר ויברכו בכל מילי דמיטב.

הברכה אחת היא לנו, לכל הלומדים היקרים, שזנכה במהרה לקבל
פני משיח צדקנו, ולראות בעיינינו בבנין בית המקדש ובתחיית המתים
במהרה בימנו אמן.

בברכת התורה
ארחות יושר

חוברת זו
נפרסת
על פני
חודשים
אייר - סיון

שבוע א'
יום א' ב' באייר - יום ה' ו' באייר ... (פ' אח"מ - קדשים)

שבוע ב'
יום א' ט' באייר - יום ה' י"ג באייר (פ' אמר)

שבוע ג'
יום א' ט"ז באייר - יום ה' כ' באייר .. (פ' בהר - בחקתי)

שבוע ד'
יום א' כ"ג באייר - יום ה' כ"ז באייר (פ' במדבר)

שבוע ה'
יום א' א' בסיון - יום ד' ד' בסיון (פ' נשא)

שבוע ו'
יום א' ח' בסיון - יום ה' י"ב בסיון (פ' בהעלתך)

שבוע ז'
יום א' ט"ו בסיון - יום ה' י"ט בסיון (פ' שלח)

שבוע ח'
יום א' כ"ב בסיון - יום ה' כ"ו בסיון (פ' קרח)

לתועלת הלומדים

החוברות מסדרת "ארחות המוסר" מחולקות לקטעי לימוד יומיים, הנפרסים על פני כחודשיים - חמישה ימים בשבוע למשך שמונה שבועות.

(חוברות אלו נלמדות בשיעורי הגמרא הנמסרים בימי ראשון - חמישי ועל כן חולק החומר בהתאם.)

החומר המוקדש לכל יום מותאם ללימוד יומי הנמשך כעשר דקות.

תחילת כל קטע של לימוד יומי מסומנת באמצעות מילה **צבועה**. כשיום הלימוד מצויין בסימניה הקיימת באותו עמוד.

עיונים

מעלות

הקדמה

התורה

הקדמת הרב המחבר זלה"ה

להיות שהארכתי בבאורי על

המשנה ח' פ'ק ג' דיומא

בעניני ודיוין¹, שכל עקר התשובה

נכלל בזה המשנה², ואין רצוני

להאריך בזה, מפני שעקרי התשובה

מפרש יצא מפי הראשונים ז"ל³,

וגם בפסוקי תנ"ך מפרשים הרבה

מזה. ורק מפני שמצינו^(א) שכל עקר

גדר התשובה והתחלתה⁴, הוא

האמיתית, תשובה

מאבה, היא רק על ידי עסק התורה. "השיבנו אבינו לתורתך" - ועל ידי כך

א. שכל עיקר גדר התשובה והתחלתה הוא התורה שתתעלה. כתב רבינו הגר"א זצ"ל (מעשה רב החדש): "כאשר מבקש האדם לשוב בתשובה ומתנחם על עוונותיו, אין לו תקנה אלא לקבל עליו עול תורה. זהו שאנו אומרים: "השיבנו אבינו לתורתך", ורק אז - "והחזירנו בתשובה שלימה לפניה". ע"כ. וכ"כ ב'נפש החיים' (שער ד'): התשובה השלימה האמיתית, תשובה

ביאורים

1. בעניני ודיוין. המשנה שם מתארת את העבודה המיוחדת ליום הכיפורים בבית המקדש, ופותחת בוידוי הראשון של הכהן הגדול על פר חטאת שלו. וכך שנינו שם: "וסומך שתי ידיו עליו [על ראש הפר], ומתודה. וכך היה אומר: אנא השם, עויתי, פשעתי, חטאתי לפניך, אני וביתי. אנא השם, כפר נא לעוונות ולפשעים ולחטאים, שעויתי ושפשעתי ושחטאתי לפניך אני וביתי". 2. נכלל בזה המשנה. המשנה שם רומזת על כל עיקרי התשובה. 3. מפרש יוצא מפי הראשונים ז"ל. מבואר היטב בספרי הראשונים. 4. שכל עיקר גדר התשובה והתחלתה. אף שצריך גם חרטה, עזיבת החטא וקבלה לעתיד, מכל מקום התחלת התשובה היא על ידי לימוד התורה בלבד.

מעלות

הקדמה

התורה

עיונים

"והחזירנו בתשובה שלימה לפניך".

בביאור ענין זה שעל-ידי לימוד התורה מגיע האדם לידי תשובה, נאמרו בזה כמה ביאורים:

א. מן הטעם הפשוט דרך על ידי התעסקותו בלימוד התורה ידע האדם מה ה' רוצה ממנו; מה עליו לעשות וממה עליו להישמר, אבל כל זמן שאינו יודע דברים אלו, לא תועיל תשובתו, כי ישוב ויחטא ללא ידיעה שמעשיו הם מנוגדים לרצון ה'. ובהמשך כתב רבינו, וז"ל: **רק על ידי התורה יכיר גודל עונו ויתעורר לשוב**, עכ"ל. והיינו, כי על ידי לימוד התורה יכיר גודל החטאים ועומק פשעם. ועיין כעין זה באיגרת המוסר לרבי ישראל סלנטר זצ"ל.

ב. במסילת ישרים פרק ה' כתב וז"ל: "אם הוא עוסק בתורה... סוף סוף מאיליו יתחדש בו התעוררות שתביאהו על דרך הטוב, וכמו שאמרו חז"ל בירושלמי חגיגה פ"א ה"ה הלואי אותי עזבו ותורתי שמרו וגו' **שהמאור שבה** מחזירן למוטב". ע"כ. ובביאור 'אור תורה' כתב: כי על ידי התורה מזכר האדם זוהמת הנפש וחלאתה שהם העוונות.

ג. בקונטרס עצות לזכות בדין (פ"ו אות ה') הביא טעם נוסף בזה. דהנה יסוד התשובה תלוי ב**בית הלב**, וכמו שנאמר (ישעיהו ו, י): 'ולבבו יבין ושב ורפא לו' וגו', וכמו שכתב הטור ריש או"ח שתיקנו ברכת התשובה אחרי ברכת 'אתה חונן' וכו' כי תשובה תליא בבנינו. והאריך בזה בספר 'אגלי טל' על הלכות שבת בהקדמה. ועיין ב'אור החיים' פרשת וזאת שכתב: 'מקוצר רוח' - אולי כי לצד שלא היו בני תורה לא שמעו, כי התורה **מרחבת לבו** של אדם, עכ"ל. ויש לומר שלכן אין שייך להגיע למצב של 'ולבבו יבין' ללא תורה, ולכן תורה היא יסוד התשובה.

ד. עוד הביא שם טעם נוסף על כך שעל ידי התורה מגיע האדם לתשובה. דהנה החיד"א ז"ל בכמה מקומות הקשה, איך בכלל מועיל תשובה, והרי אמרו במסכת קידושין (לב, ב): 'מלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול?' ותיקף, דכלל ישראל נקראים "בנים", וכמו שכתוב (דברים יד, א): "בנים אתם לה' אלוהיכם", ודעת רבי מאיר (קידושין לו, א) דאף כאשר ישראל חוטאים עדיין הם בבחינת בנים. ובשו"ת הרשב"א (ח"א סי' קצד) כתב דבזה הלכה כרבי מאיר דסבירא ליה "בין כך ובין כך קרויין בנים". וקיימא לן (קידושין לו, א): 'אב שמחל על כבודו כבודו מחול', ולכן מהניא תשובה, עכ"ד. והנה בביאור הגר"א (משלי יז, ב) משמע שעל ידי עסק התורה זוכה האדם להיקרא בבחינת "בן" אצל הקב"ה ולא רק

עיונים

מעלות

הקדמה

התורה

בבחינת "עבד", עי"ש. **התורה שתתעלה⁵, כמאמר חז"ל** ובספר 'רוח חיים' על

מסכת אבות (פ"ב מ"ב) האריך בזה שעל ידי תורה נקרא בן, עי"ש. וכן כתב גם כן החיד"א. וביאר בזה, דלכן איתא במסכת סנהדרין (נט, א) דעכו"ם שעסק בתורה חייב מיתה, וזהו כיון דעכו"ם אינם יכולים להיות בבחינת בנים, ורק כלל ישראל הם "בנים אתם לה' אלוהיכם", ולכן לא יכול להיות להם שום שייכות לתורה, עכ"ד. [וכן מדויק גם כן בתפילת שמונה עשרה "השיבנו אבינו לתורתך וקרננו מלכנו לעבודתך", שכאשר מדובר על תורה אנו אומרים "אבינו", וכאשר מדובר על עבודה אנו אומרים "מלכנו"]. ומאחר שנתבאר שעיקר בחינת "בנים" שנאמר אצל כלל ישראל הוא רק כאשר הם עוסקים בתורה, כי הלימוד תורה הוא בבחינת "בן" ולא רק בבחינת "עבד" וכו', לכן על ידי לימוד התורה, יותר מתקבלת התשובה.

ובספר נפש החיים (שער ד' פרק ל"א) כתב וז"ל: כי עיקר התשובה שלימה האמיתית שהיא מאהבה, **הוא רק על ידי עסק התורה כראוי**, כמו שכתב במעלות התורה (אבות ו, א) "אוהב את המקום", וכמו שאמרו "השיבנו אבינו לתורתך" וכו' "והחזירנו בתשובה שלמה לפניך".

ובזוהר ויקרא כ"א א' (מתורגם) איתא: כשהאדם מתרחק מן התורה, הוא רחוק מהקב"ה, ומי שקרוב לתורה הקב"ה מקרב אותו עמו. כי על כל פשעים תכסה אהבת התורה, כמו שאמרו בתנא דבי אליהו (סדר אליהו רבה פרק ג') על פסוק זה (משלי י, יב), וכן אמרו במדרש (פתיחתא איכה): "המאור שבה מחזירו למוטב", ובפרק החליל (סוכה נב, ב): "אם פגע בך מנוול זה שמכחך לבית המדרש, אם אבן הוא נימוח" וכו'. וכעין זה אמרו בתנחומא פרשת האזינו, עיין שם. ובבראשית רבה פרשה כ"ב: "אם בא יצרר להשחיקך, שמחהו בדברי תורה", ובמדרש תהלים סוף מזמור ל"ד "אם עמד עליך יצר הרע, האכילהו לחמה של תורה" וכו', עכ"ל הנפה"ח.

ביאורים

5. **הוא התורה שתתעלה**. עיקר התשובה היא כשמה - לשוב אל ה'. והיינו שהאדם היהודי בטבע ברייתו הוא קרוב לה', אלא שעל ידי עוונותיו הוא מתרחק מה', ועבודת התשובה היא לשוב אל ה'. וודאי שהאדם צריך גם לחזור ולהתחרט על עוונותיו, אבל עיקר השיבה לה' וההתקרבות אליו היא על ידי

מעלות

הקדמה

התורה

(ע"ז כ, ב): תורה מביאה⁶ לידי זהירות⁷ וזהירות⁸ וכו', כמו שכתב רמב"ם, וכמו שכתוב בזהר הקדוש⁹, וזה לשונו: 'מאן דרחיק מאורייתא, רחיק מקודשא בריך הוא'¹⁰.

וְגַם אִי אֶפְשָׁר לְבֹא לְשׁוֹם מַעְלָה¹¹, או מדה טובה, או לשוים דבר יראה¹², רק על ידי התורה¹³, שעל

ביאורים

התורה. [ועוד, שעל ידי התורה יכיר גודל החטאים ועומק פשעם, וכדברי רבינו בהמשך]. 6. תורה מביאה. תורה שאדם לומד מביאה אותו. 7. זהירות. מחטא. 'זהירות' היא המניעה מכשולון בעבירה המזדמנת לפניו. [לימוד תורה מביא לידי מדה זו בשתי דרכים: עצם ההתעסקות בתורה מחזקת באדם את הרצון לשמור את המצוות. ועוד, שרק על ידי לימוד התורה ידע האדם ממה עליו להישמר (רש"י; ראה מסילת ישרים פ"ה)]. 8. זהירות. בשמירה מחטא. והיינו שנוזהר שאף לא יזדמן לידי נסיון חטא. 'זהירות' היא שמירה מדברים העלולים להביא לידי כך שתזדמן עבירה לידו של האדם (רש"י). 9. וכמו שכתוב בזהר הקדוש. פרשת אמור ח"ג פט, ב. 10. מאן דרחיק מאורייתא רחיק מקודשא בריך הוא. מי שרחוק מן התורה, רחוק הוא מהקב"ה. [מאחר ויסוד התשובה הוא 'לשוב ולהתקרב אל השם', כדכתיב (דברים ד, ל): 'ושבת עד ה' אלהיך ושמעת בקולו' (ראה בית אלקים שער התשובה פ"א), והאפשרות להתקרב לה' היא בעיקר על ידי התורה, הרי, שמי שרחוק מן התורה נשאר מרוחק מהקב"ה]. 11. אי אפשר לבוא לשוים מעלה. ש"אין בור ירא חטא, ולא עם הארץ חסיד" (אבות ב, ו). 12. או לשוים דבר יראה. יראת שמים. כי "אם אין חכמה אין יראה" (שם ג, יז). 13. רק על ידי התורה. כי התורה היא המפתח להכל. כפי שחתם רבינו את ספרו: "המפתח של כל המעשים טובים, ושבירת היצר, ושבירת התאוות הגוף, הכל על ידי התורה. ואז בא ממילא על ידה לכל המעשים טובים והמצוות כולם".

עיונים

מעלות

הקדמה

התורה

ב. ואין הגלויות מתכנסות אלא בזכות התורה. בספר 'אבן שלמה' לרבינו הגר"א זצ"ל (פרק יא אות ג) כתב: דהגאולה תליא בעיקר בלימוד

ובכפרט בדורות הללו, שכל אריכות הגלות הוא מחמת בטול תורה²⁰ רחמנא לצלן,⁽²⁾ ואין הגלויות מתכנסות²¹ אלא בזכות התורה²², כדאיתא

ביאורים

14. שעל ידה. על ידי לימוד התורה. 15. יכיר גדול עונו. יכיר גודל החטאים ועומק פשעם. 16. כמו. מביא ראיה מקין, שמי שמכיר את גודל עונו בא לידי תשובה. 17. כמו שאמר קין. אחרי שהרג קין את הבל אחיו וקללו ה', הכיר בגודל חטאו, התוודה ואמר 'גדול עוני מנשא' (עיין רמב"ן עה"פ שם). 18. גדול עוני מנשא. כוונת קין בתארו גודל העונש, היא להכיר בגודל העוון, כאומר שאכן עונו גדול וראוי לעונש כה גדול, אלא שהוא מבקש שלא יענש יותר ממה שחייבו ה' (רמב"ן שם). 19. ואז בא לידי התשובה. אחרי שהכיר בגודל חטאו, התעורר לשוב בתשובה שלימה. 20. מחמת בטול תורה. כמו שאמרו בזהר חדש (ח"א טו, א): ר' יוסי בן חלפתא הוה יתיב קמיה דר' יצחק, אמר ליה: מידי שמיע ליה למר על מה אתאריך יומא דמשיחא מן גלותא דא. אמר ליה: לא אתאריך אלא על ביטול אורייתא, דהכי שמענא מרב המנונא סבא, תלתא גלויות גלו ישראל וחזרו בזכותהון דתלתא אבות, וגלותא רביעאה בזכותא דמשה יתחזרון. תא ואחזי לך, לא איתגלו ישראל אלא על ביטול תורה שנאמר: 'על עזבם את תורת', ע"ש. (ועיין נדרים פא, א, ובב"מ פה, ב). 21. ואין הגלויות מתכנסות. לקבץ את אלו שנדחו מעל עמו ישראל מכל ארצות העולם לארץ ישראל. 22. בזכות התורה. בזכות לימוד התורה של עם ישראל.

מעלות

הקדמה

התורה

עיונים

עומק דברי התורה. ובספר 'אמונה והשגחה' לרבינו הגר"א זצ"ל מובא בשם הגר"מ ממינסק זצ"ל וז"ל: על זה הוא עיכוב הגאולה, עד שיושלם להתגלות חידושי תורה שבעל פה על ידי יגיעת המעמיקים בה לידע אמיתתה, עכ"ל.

בספר 'ברכת פרץ' (עה"ת בסוף ספרו) הביא בשם רבי יוסף חיים זוננפלד זצ"ל שאמר על הפסוק "ציון במשפט תפדה ושביה בצדקה" בגימטריא "תלמוד בבלי ירושלמי", עי"ש.

כתב האור החיים הק' (בראשית א, כה): "ויושף על פני תהום", ירמוז על הגלות המר אשר אנו בו שקועים, כההם אשר אין לו סוף. ואמרו 'רוח אלוהים', אמרו במדרש: זה רוחו של משיח, 'מרחפת על פני המים' - אין מים אלא תורה, על דרך אומרים בזוהר, **שלא יגאלו ישראל אלא בזכות התורה** שנמשלה למים. ובפרשת ויחי (מט, יא) כתב: "כי גלות רביעית שבו יתגלה הגואל העצום, צריך שיהיה ביד ישראל מצות עסק בתורה, וזולת זה יתעכב מבוא". ובפרשת תצוה (כז, כ) כתב: "הובא בספר זוהר חדש, כי ד' גלויות של ישראל, כל אחד מהם נגאלו ממנו בזכות אחד. גלות הראשון נגאלו בזכות אברהם איבנו ע"ה, ב' נגאלו בזכות יצחק, ג' בזכות יעקב, והד' תלוי בזכות משה. ולזה **נתארך הגלות**, כי כל עוד שאין עוסקים בתורה ובמצוות, **אין משה חפץ לגאול עם בטלנים מן התורה**". [וכן כתב רבינו לקמן (אות טו) שהגאולה האחרונה תהיה בזכות משה, וז": 'וגלות הזה האחרון, הוא בעון לשון הרע ושנאת חנם, שהוא הפך התורה. ויהיה הגאולה בזכות משה, ובזכות התורה שנתנה על ידו. ולכן זה הקץ נסתר מכל עין, כמו שכתוב במשה (דברים לד, ו): 'ולא ידע איש את קבורתו'"].

וכבר אמרו בתנא דבי אליהו זוטא (פרק י"ד) דאחר כל המצוקות והתלאות שישראל יסבלו תהיה עיקר הגאולה רק **בזכות שלומדין התורה בחבורה**. וזה לשונו שם: שאין ישראל נגאלין, לא מתוך הצער ולא מתוך השעבוד ולא מתוך הטלטול ולא מתוך הטרור ולא מתוך הדוחק ולא מתוך שאין להם מזונות, אלא מתוך עשרה בני-אדם שהם יושבים זה אצל זה, ויהיה כל אחד מהם קורא ושונה עם חבירו וקולם נשמע, שנאמר וכו' עיין שם, עכ"ד.

ולפי זה יש מבארים שזהו הסמיכות בברכת 'אהבה רבה' [ולנוס"א: עולם] בשחרית, שלאחר שמבקשים על תורה בהרחבה, מבקשים גם על הגאולה - "והביאנו לשלום מארבע כנפות הארץ", כי בזכות התורה תבוא הגאולה.

עיונים

מעלות

הקדמה

התורה

ג. התורה מכפרת על כל העוונות. במסכת מנחות (ק, א) דרש רבא את הכתוב: "זאת התורה לעולה למנחה

בְּנִמְרָא תִּקְדֹּשֶׁה²³ (ב"ב ח, א). וְכָל הַצִּדוֹת תִּפְאֹת עָלֵינוּ תִּמְיד, הוּא מִחֲמַת בְּטוֹל תּוֹרָה, בָּמֹו שֶׁכְּתוּב בְּזֹהַר הַקָּדוֹשׁ (רע"מ ח"ג קנב, א) עַל פֶּסוּק (שמות ה, יז): 'נִרְפִּים אַתֶּם נִרְפִּים', עֵינִי שָׁם²⁴.

נִם (ג) **הַתּוֹרָה מְכַפֶּרֶת עַל כָּל הָעוֹנוֹת**²⁵, **כְּמִבְּאֵר בְּנִמְרָא**²⁶ וּבְזֹהַר בְּהַרְבֵּה מְקוֹמוֹת²⁷. וּבְפֶרֶט בְּדוֹרוֹת הֶלְלוּ,

ביאורים

23. כראיתא בנמרא הקדושה. במסכת בבא בתרא (ח, א) דרשה הגמרא את הכתוב בהושע (ח, י): "גם כי יתנו בגוים, עתה אקבצם", "אמר עולא: פסוק זה בלשון ארמית נאמר" (המילה "יתנו" נדרשת כמשמעה בארמית 'יְשַׁנֵּנ' - ילמדו. וכך אומר הכתוב): "אי תנו כולהו, עתה אקבצם". ופירש רש"י: אם כל ישראל או רובם יהיו שונים ועוסקים בתורה בגלות בין העמים, בקרוב אקבצם לארץ ישראל. **24. עיין שם.** שדורש פסוק זה על גלות האחרון. וזה לשונו: 'נרפים אתם' - מדאורייתא, ולכן (שם פסוק ט): 'תכבד העבודה על האנשים' - במיסים וארנוניות, ע"כ. והעתיקו רבינו להלן אות טו. **25. התורה מכפרת על כל העוונות.** הגם שצריך את כל מהלכי ועיקרי התשובה, מכל מקום עיקר שלימות התשובה, כלומר, הכפרה הגמורה - היא על ידי לימוד התורה. **26. כמבאר בנמרא.** במסכת מנחות (ק, א) דורש רבא את הכתוב: "זאת התורה לעולה למנחה ולחטאת ולאשם" (ויקרא ז, לז) - "כל העוסק בתורה אינו צריך לא עולה ולא מנחה ולא חטאת ולא אשם". וכוונת הכתוב: זאת התורה [כשארם לומד אותה], הרי היא במקום עולה ובמקום מנחה וכו'. כלומר: תלמוד תורה מכפר על עוונותיו של הלומד כמו קרבנות (רש"י). **27. וזוהר בהרבה מקומות.** בזוהר ח"ג קנט, א: כל מאן דאשתדל באורייתא, כאילו מקריב כל קורבנין

מעלות

הקדמה

התורה

עיונים

ולחטאת ולאשם" (ויקרא ז, לו) - "כל העוסק בתורה אינו צריך לא עולה ולא מנחה ולא חטאת ולא אשם". וכוונת הכתוב: זאת התורה [כשאדם לומד אותה], הרי היא במקום עולה ובמקום מנחה וכו'. כלומר: תלמוד תורה מכפר על עוונותיו של הלומד כמו קרבנות (רש"י).

איתא בויקרא רבה (פר' ט, ח): מכיון ששמעו ישראל פרשת קרבנות נתייראו [מפני שכשאין בית המקדש קיים מה תהא על עוברי עבירה (מתנות כהונה)], אמר להן משה: אל תתייראו, התעסקו בתורה ואין אתם יראים מכל אלה, הדא הוא דכתיב: "זאת התורה לעולה ולמנחה", ע"כ. ובמדרש תנחומא (פר' צו, יד): לפיכך אמר דוד (תהלים קיט, צו): 'מה אהבתי תורתך כל היום היא שיחתך', כי

אני יודע שעסיקת התורה מכפרת עונות, לפיכך 'אהבתי תורתך'. ובספר 'נפש החיים' (שער ד' פרק ל"א) כתב: וגם על אותן העוונות חמורים, שאין הקרבנות מכפרים, **עסק התורה מכפרת**, כמו שאמרו רז"ל בבני עלי (ר"ה יח, א): "בזבח ובמנחה הוא דאינו מתכפר, אבל מתכפר הוא בדברי תורה". וכן אמרו (מגילה ג, ב): "גדול תלמוד תורה יותר מהקרבת תמידין".

ובזהר צו ל"ה א' (מתורגם): בא וראה וכו' ועל כן מי שעוסק בתורה אינו צריך לא לקרבנות ולא לעולות, כי התורה יותר טובה מכל, והיא קשר האמונה של הכל, ועל כך כתוב 'דרכי דרכי נועם', ובזהר פרשת קדושים פ' ע"ב (מתורגם): בזבח ובמנחה וכו' אבל מתכפר הוא בדברי תורה. למה? משום שדברי תורה עולים על כל קרבנות שבעולם, כמו שהעמידו שכתוב 'זאת התורה לעולה למנחה ולחטאת' וכו' שקולה התורה כנגד כל הקרבנות שבעולם, א"ל כך הוא ודאי שכל מי שעוסק בתורה אף על גב שנגזר עליו עונש מלמעלה, טוב לו מכל הקרבנות והעולות, והעונש ההוא נקרה, בא וראה, אין האדם נטהר לעולם אלא בדברי תורה וכו' והתורה נקראת קדושה שכתוב 'כי קדוש אני ה'', וזו היא התורה שהיא שם הקדוש העליון, ועל כן מי שעוסק בה נטהר ואחר כך מתקדש וכו' למדנו קדושת התורה היא קדושה עליונה העולה על כל הקדושות וכו', עד כאן דברי ה'נפש החיים' ע"ש.

וכתב בדרשות 'חתם סופר' ז"ל (דף רלג): כי גם הקרבנות אינם מתקבלים אלא בזכות התורה וכו', שכל זכות קבלת הקרבנות אינם אלא על ידי צירוף זכות התורה, עכ"ל. עוד כתב שם במעלת התורה על הקרבנות, וז"ל: כי התורה אין בה פסולת כלל, ולא שום דעה נפסדה, ואילו בקרבנות המזבח יש בהם דשן, ולפיכך

עיונים

מעלות

הקדמה

התורה

אֲשֶׁר הַזְמִינִים חֲלוּשֵׁי הַדְּעוּת²⁸, וּמִהַנְמַנְעֵ לְקִיָּם תְּשׁוּבַת הַמִּשְׁקָל²⁹, עַל פִּי סְגוּפִים הַמְּבַאֲרִים בְּדִבְרֵי קְדָמוֹנֵינוּ ז"ל³⁰, בְּדוּמָה עַל לִי צָנוּת אַחַת - ק"ךְ תַּעֲנִיתִים³¹, וְעַל כַּעַם אֶחָד - קנ"א תַּעֲנִיתִים³², וְעַל דְּבוּר

צריך כהן המוציא את הדשן להפשיט בגדיו מפני שאינה עבודה כבודה כל כך, וידוע כי מהדשן ניוונים החיצוניים, נמצא שגם שם היה פסולת מה, מה שאין כן בתורת ה' אין שום סברא נפסדת, ואלו ואלו דברי אלוקים

חיים, ובזה רבתה מעלת התורה להיות בלי שום דבר זר ח"ו, עכ"ל.

כתב בספר 'נועם אלימלך' (פרשת צו): התורה הזאת היא למעלה מן המזבח, שהקרבנות אינם מכפרים כולם על כל חטא, כי אם כל אחד מכפר על חטא שלו, אבל התורה מכפרת על הכל, ובזה התורה מעולה מן המזבח, עכ"ל.

וכתב 'חפץ חיים' ז"ל (תורה אור פ"ח): שכשם שקבע הקב"ה שיותקנו פגמי העוונות למעלה על ידי מעשה הקרבנות, כן קבע עוד לתקן בשורש הענינים על ידי התורה, שהיא שורש הקרבנות ושורש הכל, עכ"ל.

ביאורים

עדלמא לקמי קוב"ה, ולא עוד אלא דקוב"ה מכפר ליה על כל חוביו. וברעי"מ קנג, א: מאן דאשתדל באורייתא דאיהו 'עץ', חובין דיליה דאומר בהון 'וימרו את חייהם בעבודה קשה' קוב"ה מחיל ליה ויתחזרון מתיקין, עיי"ש. [וראה עוד מה שהעתיק רבינו להלן אות לו ד"ה ובפרשת קדושים]. ובזהר מדרש הנעלם ח"א ק, א: יעסקו בתורה ואני מוחל להם בשבילה, יותר מכל הקרבנות שבעולם (רמ"ג). **28. אשר הזמינים חלושי הדעות.** בדפוס ראשון הגירסא: "אשר המזגים חלושי הדעות". והכוונה: כי בדורות הללו אופקים וטבעם של בני-אדם חלש מלסבול ייסורים וקשיים. **29. תשובת המשקל.** תשובה שקולה כנגד גודל החטא. **30. בדברי קדמונינו ז"ל.** ראה וקח הלכות תשובה והלכות ראש השנה, ראשית חכמה שער התשובה פ"ז. ועיין שו"ת נודע ביהודה מהדו"ק או"ח ס"ה לה (רמ"ג). **31. ק"ך תעניתים.** ק"כ תעניות כמנין: 'לץ'. **32. קנ"א תעניתים.** כמנין כע"ס [עם הכולל]. (האר"י הקדוש בשער רוח"ק תקון יג).

מעלות

הקדמה

התורה

חול אֶחָד בְּבֵית הַכֶּנֶסֶת³³ - אַרְבָּעִים יוֹם³⁴. וְאִם יִהְיֶה הָאָדָם אֶלֶף שָׁנִים פְּעָמִים, לֹא יִסְפִּיקוּ לוֹ הַתַּעֲנִיתִים³⁵ עַל כָּל פְּרָטֵי עֲוֹנוֹתָיו³⁶. וְיֵשׁוּ הָאֲזוּבֵי קִיר כְּמוֹנוֹ³⁷ הַיּוֹם בְּדוֹרוֹת חֲלוּשֵׁי הַמִּכְעַ³⁸. וְדוֹמָה, לְזֶה שֶׁאָמְרוּ³⁹ בְּכָכָא קָמָא (צד, ב): הַגּוֹלָנִים וּמְלֹי בְּרֵבִית⁴⁰, אֵין מְקַבְּלִין מֵהֶם⁴¹, שְׁלֹא

ביאורים

33. דיבור חול אחד בבית הכנסת. אפילו שלא בשעת התפילה (ראשית חכמה שער התשובה פ"ז). 34. ארבעים יום. כנגד התורה שניתנה לארבעים יום וזלזל בה בדברו בבית הכנסת דברים בטלים ולא חשש לספר תורה העומד בבית הכנסת (שבט מוסר פרק י"ט). 35. לא יספיקו לו התעניות. לא יהיו לו מספיק ימים כדי להתענות. שהיה על ליצנות אחת - מאה ועשרים תעניות, ועל כעס אחד - מאה חמישים ואחד וכו', ובפרט שגופנו החלש אינו סובל תעניות ברצף ויצטרך להתענות מספר ימי תעניותיו על חטאיו בדילוגים ולא יספיקו לו כל ימי חייו להשלים כל זאת. 36. על כל פירטי עוונותיו. את כל מספר התעניות שעליו להתענות על כל עוון ועוון שעבר. 37. האזובי קיר כמונו. אנו השפלים - הנמשלים לאזוב השפיל הגדל מתוך הקיר. 38. חלושי המכע. החלשים בטבענו, ואין גופנו סובל ריבוי תעניות. ואם נצטרך להתענות, אזי מחמת קושי הדבר יש לחשוש שמא נמנע מלשוב בתשובה. 39. ודומה לזה שאמרו. ומצינו דוגמא לדבר גבי חטאים מסוימים שכאשר אדם חטא באחת מהם ויש לו קושי באופן עשיית התשובה, הקילו לו חכמינו ז"ל לתקן חטאו באופן קל יותר, מחשש שאם לא כן שמא הוא ימנע מעשיית התשובה אחר שלא יוכל לעמוד בקשיים שיהיה לו באופן תיקון חטאו. 40. ומלוי בריבית. אסור לאדם להלוות מעות לחבירו בריבית. העובר על איסור זה ומקבל ריבית האסורה מדאורייתא ('ריבית קצוצה', היינו שהתוספת נקצבה מראש בעת ההלוואה), חייב מדין תורה להחזיר את מעות הריבית. 41. אין מקבלין מהם. כשבאו מעצמם להחזיר לנגול או ללווה את המעות שקיבלו מהם שלא כדין, תקנו חכמים שהנגולים או הלויים לא יקבלו מהם את המעות שהביאו.

עיונים

מעלות

הקדמה

התורה

ד. עיקר התשובה ינעול דלת בפניהם⁴², והובא שם בחיזוק התורה. הנה מצינו בחז"ל על

על כן אין לנו אלא להתעורר בתורה⁴⁴, וזאת התורה⁴⁵ היא לנו לעולה ולמנחה ולחטאת⁴⁶ וכו', וכמבאר בדברי האריז"ל, שכל הענייני סגופים ותעניות⁴⁷ הקמה לראשונים⁴⁸, אמנם האחרונים⁴⁹ חלושי המזג⁵⁰, עקר

ביאורים

42. שלא ינעול דלת בפניהם. סיבת התקנה שלא יקבלו מהם, הוא כדי שלא תנעל דלת התשובה בפניהם, כי אם יצטרכו להחזיר את כל המעות שקיבלו שלא כדין אזי מחמת קושי הדבר יש לחשוש שמא ימנעו מלשוב בתשובה. 43. מעשה על זה. מעשה באדם אחד [שהיה גזלן או מלוה ברבית], שביקש לעשות תשובה [ולחדול ממעשיו הרעים, ולהחזיר את הממון שלקח שלא כדין]. אמרה לו אשתו: ריקה! אם אתה עושה תשובה, אפילו האבנט (החגורה שאתה חוגר) אינו שלך [כיון שרוב ממוןך הוא מאיסור, ואם תחזיר את כל הממון שנטלת שלא כדין תישאר בעירום ובחוסר כל], ונמנע האיש ולא עשה תשובה. באותה שעה אמרו [חכמים]: הגולני ומלוי רביות שהחזירו, אין מקבלין אותן מהם [כדי להקל עליהם לחזור בתשובה]. והמקבל מהם, אין רוח חכמים נוחה הימנו. 44. בתורה. בחיזוק לימוד התורה. 45. וזאת התורה. כשאדם עוסק בתורה. 46. היא לנו לעולה ולמנחה ולחטאת. הרי היא לנו במקום קרבן עולה ובמקום קרבן מנחה וכו'. כלומר, לימוד התורה מכפר על עוונותיו של הלומד, כמו שהקרבנות מכפרים על עוונות, כדרשת הגמרא במסכת מנחות (ק, א. הובא לעיל ד"ה כמבואר בגמרא). 47. שכל הענייני סיגופים ותעניות. שצריך השב בתשובה לקבל על עצמו כדי שיכופרו עוונותיו. 48. לראשונים. לאנשי דורות הקודמים שלא נחלשו ולא נתבטלו מלימודם מחמת סיגופם. 49. האחרונים. לבני-אדם שבדורות האחרונים. 50. חלושי המזג. שאופנים

מעלות

הקדמה

התורה

עיונים

עיונים

מעלות

הקדמה

התורה

הַתְּשׁוּבָה בְּחֻזּוֹק הַתּוֹרָה⁵¹ כָּל הַיּוֹם. וּבִפְרָט בִּי רַבּוֹ מְשׁוּבוֹתֵינוּ⁵², וְעֵין בְּטוֹל תּוֹרָה עַל פְּלָנָה⁵³. וְאַף מִי

חשיבות ענין התענית שהוא תיקון גדול "שמתוך כך מתמרקין עונותיו" (רש"י תענית יא, א). אולם כתב ב'חסד לאברהם' (מעין

שני, נהר 1) בשם האריז"ל: שעסק התורה הוא גדול מהתענית. אמנם כתב הב"ח (טור או"ח סימן תקעא) בשם ה'ראשית חכמה' (שער התשובה פ"ג אות מב), דאף תלמיד חכם אם נודע לו חטאתו אשר חטא שראוי להתענות אליה, מחויב הוא להתענות על כל פנים [אפילו קשה לו התענית]. אולם ה'מגן אברהם' הביא מהשל"ה דתלמיד חכם שתורתו אומנותו אינו צריך לסגף עצמו כל כך על העונות, וילמוד יותר ממה שהיה רגיל, עכ"ל. ודברי המג"א הובאו בהרבה אחרונים [וראה במשנה ברורה (שם סק"ד) ובבה"ל מה שכתב בזה]. ובספר 'כתבי הצדיק רבי יוסף זונדל מסלנט' (תלמיד הגר"ח מוולאז'ין) כתב: "עוד כל היראות והחומרות וכל הזהירות, אינו עומד ואינו כדאי לבטל מעול תורה אפילו רגע אחד. והתשובה המעולה היא גם כן עול תורה, כדמרגמינן בפסוק (שמות לד, ז) 'ונקה לא ינקה' - 'ינקה לתיבין לאוריתא', וכל הגדרים והסייגים אינם כדאי רק לגדור ולעשות סייג לעמוד נגד עולם הזה להחליף על עול של תורה". וכן כתב רבינו יונה ביסוד התשובה (ד"ה וישיש), שישים לבו לתורה, ויהיה מייסר עצמו בכפיית יצרו לתורה ולמצוות, והן הן יסורין של אהבה, ע"ש.

והרצאה לסגף עצמו בלימוד לשם כפרת עוונות, כתב רבי יעקב ישראל קניבסקי זצ"ל (קריינא דאגרתא ח"א עמ' כט) שיחזור על דבר שכבר יודע היטב, כיון שאין חשק ללימוד כזה [משום דקשה עתיקתא מחדתא], ולימודו הוא לשם שמים ונחשב גם כסיגוף.

ביאורים

וטבעם חלש מלסבול ייסורים וקשיים, ואם יקבלו על עצמם סיגופים ותעניות וכדומה הרי הם יחלשו ויתבטלו מלימוד התורה מחמת הסיגופים. **51. בחיזוק התורה.** בחיזוק לימוד התורה. **52. מְשׁוּבוֹתֵינוּ.** פשעינו. (והוא מלשון המקרא ירמיה ז, יז: "כי רבו משובתינו לך חטאנו"). **53. עַל כּוֹלָנָה.** עולה על כל פשעינו.

ה. שיבואו על ידי זה לתשובה שלמה ולכל מעלות הרוממות. כתב ה'נפש החיים' (שער א' פרק כ"א) וז"ל: "וזאת תורת

שֶׁנֶנֶע יִרְאֵת ה' בְּלִבּוֹ, וְרָצוֹנוֹ לַעֲשׂוֹת תְּשׁוּבָה⁵⁴, עוֹשֶׂה מִן הַטָּפֶל עֶקֶר, דִּהְיֵנוּ⁵⁵ תַּעֲנִיּוֹת וְסִגּוּפִים, וְאִינוּ חוֹשֵׁשׁ עַל הָעֶקֶר - דִּהְיֵנוּ תוֹרָה⁵⁶.

עַל כֵּן הַנִּפְּוֹתֵי יָדֵי בְּחֻבּוֹר זֶה בְּדָבָרִים הֶלְלוּ⁵⁷, רֶק רָצוֹנִי לְבָאֵר פֶּה כָּפִי מְעוֹט שְׂכָלִי מַעֲלֹת הַתּוֹרָה⁵⁸, כָּפִי הַנִּמְצָא בְּתוֹכִים וּבְמֵאמָרֵי רַז"ל בְּגִמְרָא וּבְמִדְרָשִׁים וּבְמֵאמָרֵי זֹהַר הַקְדוֹשׁ, בְּשׁוֹם שְׂכָל לְהַבִּין⁵⁹, וְהִיוּ⁶⁰ לְאַחֲרִים בְּיָדֵי⁶¹, לְהַעִיר אֶת הַקּוֹרֵא מִתְרַדְּמַת הַזֶּמֶן⁶² וּלְקַרֵּב לְבוֹ בְּדִבְקוֹת הַתּוֹרָה הַקְדוֹשָׁה⁶³, בְּכָדֵי^(ה) שִׁבּוּאוֹ

ביאורים

כלומר, עוון ביטול תורה חמור יותר מכל שאר העבירות. **54. ורצונו לעשות תשובה.** ומשום כך מרבה בתעניות וסיגופים אבל אינו מתחזק בלימוד התורה. **55. דהיינו.** הטפל הוא. **56. דהיינו תורה.** לימוד התורה שהוא עיקר התשובה. **57. הניפיות ידי בחיבור זה בדברים הללו.** בדפוס ראשון הגירסא: "הנחתי ידי בחיבורי זה בדברים הללו". וכוונתו: שעל כן הנחתי את ידי מלדבר בענייני סיגופי התשובה (שהם מן הטפל), ורק רצוני לדבר במעלת התורה המביאה לידי תשובה (רמ"ג). **58. מעלות התורה.** בדבר מעלת לימוד התורה. **59. בשום שכל להבין.** באופן מבואר ומתקבל על הדעת. (והוא עפ"י המקרא נחמיה ה, ח: "ושום שכל ויבינו במקרא"). **60. והיו.** כל מאמרי חז"ל. **61. לאחרים בידי.** למחברים יחד במקום אחד. **62. מתרדמת הזמן.** מתרדמותיו מהתבוננות בענייני האמת אחר היותו טרוד בטרדות הזמן ועמל הפרנסה ושאר הבלי העולם הזה. **63. בדבקות התורה הקדושה.** לשקוד בלימוד התורה ללא הפסק.

מעלות

הקדמה

התורה

עיונים

עיונים

מעלות התורה

על ידי זה⁶⁴ לתשובה שלמה, ולכל מעלות הרומויות, ולהנהגות טובות וישרות, ועל זה יסדתי ספרי זה לעדת מי מנה⁶⁵.

האדם, שבעת עסקו בתורה לשמה, לשמור ולקיים ככל הכתוב בה, מטרה את גופו מראשו ועד רגליו. כמדרשם ז"ל (ברכות טז, א): "למה נסמכו אהלים"

לנחלים וכו'? מה נחלים מעלין את האדם מטומאה לטהרה, אף אהלים מעלין את האדם מכף חובה לכף זכות וכו'. וכשם שכל גופו של אדם עולה ומזדכך על ידי עסק התורה והמצוות - כך כל העולמות כולם, אשר המה שיעור קומת אדם, הם מזדככים ומטהרים ומתעלים וכו', עכ"ל. וכן מבואר בזוהר (קדושים פ, ב): ועל דא דאשתדל באורייתא אתדכי ולבתר אתקדש, שהתורה מטרת את האדם מכל פגמיו וטומאותיו ואחרי שנטהר היא מוסיפה בו קדושה עליונה על כל הקדושות שבעולם, עכ"ל.

הבית הלוי בדרוש ט"ו ביאר, שמי שחטא והמשיך עצמו וטבעו לחטא - יותר ממה שהיה לו בטבעו בעת היולדו, הרי זה דומה לכלי כשר שנטרף על ידי שבישל בו מאכלים אסורים ונבלעו בו בפנימיות הכלי טעם האיסור, שאחרי ההדחה צריך הגעלה להוציא ממנו הבלוע שבו, וכמו כן הבעל התשובה, אחרי הדחה בתשובה צריך לעקור מליבו התשוקה והנטייה לרע, וזהו שאמרו בפרק ו' מאבות על הלומד תורה לשמה ש"מכשרתו להיות צדיק", דנקט לשון 'מכשרתו' כמכשיר כלים אסורים, שהתורה נמשלה כאש, וכמאמר הכתוב: 'הלא כה דברי כאש', ויש לה כח וסגולה להוציא מלב הלומד התשוקה הנטועה בלבו להרע.

ביאורים

64. על ידי זה. על ידי לימוד התורה. 65. לעדת מי מנה. לישראל אשר מי יכול למנותם. (והוא עפ"י המקרא במדבר כג, י: 'מי מנה עפר יעקב'. וכלשון הפייטן: 'קומם קהל עדת מי מנה').

א. רצה הקב"ה לזכות את ישראל לפיכך הרבה להם תורה ומצוות. הקשה בספר 'פרקי משה', כיצד ניתן לומר שהרבה להם מצוות כדי לזכותם, הרי ממה נפשך, אם אכן אין צורך בכל מצוות אלו מדוע באמת נצטוו בהם, ואם יש בהם צורך אינם נקראים 'ריבוי'.

מעלות התורה

[א]

אֵיךָ כְּמִשְׁנָה סוּף מִכּוֹת (פ"ג מט"ז): רַבִּי הֲנִינְיָא בֶן עֲקָשָׁיָא אוֹמֵר: ^(א)רַצָּה הַקֶּבֶ"ה לְזֻכּוֹת אֶת יִשְׂרָאֵל, לְפִיכָךְ הִרְבָּה לָהֶם תּוֹרָה וּמִצְוֹת, שֶׁנֶּאֱמָר (ישעיה מב, כא):

שאין שייך לקרוא 'ריבוי' אלא לדבר שהוא יותר מכפי הנצרך?

הריב"ן (הנדפס תחת פירוש רש"י) במסכת מכות (כג, ב ד"ה לזכות) כתב, שכוונת התנא היא, שישנם מצוות שהיה האדם מקיים אף בלא שניצטוו בהם, כגון מניעת אכילת שרצים וכיוצא בזה, שנפשו של אדם קצה בהם, ומכל מקום הזהירו עליהם הבורא יתעלה כדי להרבות שכרנו.

הרמב"ם בפירוש המשנה במסכת מכות כתב, שמעיקרי האמונה בתורה הוא, שכאשר יקיים האדם מצוה אחת מתרי"ג המצוות בשלימות לשם שמים מאהבה בלא שום כוונה זרה, זכה בה לחיי העולם הבא, [ומוכיח כן מדברי הגמרא במסכת ע"ז (יח, א) ששאל רבי חנינא בן תרדיון לרבי יוסי בן קיסמא: 'מה אני לחיי העולם הבא', ושאלו: 'כלום מעשה בא לידך', וענה לו שקיים פעם מצות צדקה בשלימות, אמר לו: 'אם כן מחלקך יהא חלקי']. ולפיכך הרבה הקב"ה לישראל את המצוות, שבהיותם מצוות רבות לא יתכן שלא יקיים האדם מצוה אחת בשלימות הראויה, ועל ידי כך יזכה לחיי העולם הבא.

ביאורים

1. לזכות את ישראל. להרבות זכויותיהם ושכרם. [ויש מפרשים 'לזכות' מלשון זך, שרצה הקב"ה שיזדככו ויטהרו על ידי ריבוי תורה ומצוות].

מעלות התורה

עיונים

ה' חפץ למען צדקו² וגדיל תורה ויגדיל³. לכאורה אין זה מוכן, מאי זכות הוא להם, אדרבה, אם היו מועטים, היה קל להם יותר לקיים את כלם⁴, ויותר זכות היה להם כשלא הרבה⁵. וגם מאי לשון: 'תורה ומצוות'⁶.

וגרפה, על פי מאי דאיתא בגמרא סוף מכות (כג, ב): (ב) תרי"ג מצוות נצטוו ישראל⁷,

ב. תרי"ג מצוות נצטוו ישראל. כתבו הקדמונים שעשרת הדברות כוללות את כל תרי"ג המצוות. ומסיבה זו, נגלה הקב"ה לעם ישראל במעמד הר סיני בכבודו ובעצמו, והשמיע לכולם את הדברות באופן נבואי, כדי שעל ידי כך תהיה כל התורה אצלם כנבואה, ולא יפקפקו בעתיד באמיתות התורה, אף לא באחת ממצוותיה, וכפי שכתב בספר 'עבודת הקודש' (ח"ד פל"ד): "האמונה אשר תכון לעד, והיא, כי כל עשרת הדברות הגיעו לישראל כמו שהגיעו למשה ע"ה, כי הרצון היה לקיום האמונה, שיהיו כל ישראל נביאים בכל התורה בכלל, ולא יצטרכו בה לשום אמצעי, וזה, כי עשרת הדברות נסוגים לכל תרי"ג מצוות, והם כללים היוצאים מהם, והם שרשים ועיקרים לכל תרי"ג מצוות, והם ענפים המתפשטים מהם. ולהורות על זה באו בהם תרי"ג

ביאורים

2. ה' חפץ למען צדקו. הקב"ה רצה להצדיק את ישראל ולהרבות שכרם, ועל כן. 3. יגדיל תורה ויגדיל. הגדיל וריבה מצוות בתורה. 4. היה קל להם יותר לקיים את כולם. מחמת מיעוט ציוויים שעליהם. 5. כשלא הרבה. תשובת רבינו לשאלה זו, נמשכת בחלק גדול מן הספר, ראה סוף אות ג, סוף אות י וסוף אות יג. 6. מאי לשון תורה ומצוות. מאחר ומצוות לימוד התורה כלולה בחשבון התרי"ג מצוות, די היה לומר 'הרבה להם מצוות'. 7. נצטוו ישראל. בסיני.

מעלות התורה

עיונים

אותיות עד 'אשר לרעך' ולא עד בכלל, ובהם כל כ"ב אותיות, זולת אות טי"ת". גם הרלב"ג (פרשת יתרו), כתב בזה הלשון: "וראו שתדע, כי אלו עשרת הדברים מקיפים בכל מצוות התורה, ולזה היתה הכוונה האלהית, שישמעו אותם ישראל בזה האופן הנפלא, לא מפי משה, כדי שיאמינו בהם באופן שלא ישאר להם ספק בהם שהוא מהשם יתעלה".

בספר "הכתב והקבלה" (שמות לב, טז) הוסיף על כך, שזה הוא דבר מוכרח והגיוני, שההכנה הגדולה למעמד הר סיני, לא היתה רק הכנה לקבלת עשרת הדברות לבדן, אלא לכל המצוות הכלולות בהן. אלא, שלאנשי דעה כמו דור מקבלי התורה, די היה בשמיעת עשרת הדברות ובכתיבתן על הלוחות, כדי ללמוד מכך את כל מצוות התורה, כולל כל פרטי הדינים, ההלכות והאגדות, בנגלה ובנסתר, עיי"ש שהאריך בזה.

המהר"ל ב'גור אריה' (שמות כ, א) מבאר, שטעם הכללת כל התורה בעשרת הדברות, והכללת הדברות בדיבור אחד [כדברי המכילתא], הוא "לומר כי כל התורה ענין אחד ודיבור אחד", ועל כן, הכופר בדבר אחד מן התורה ואומר שאינו מן השמים, כופר בכל התורה כולה, ועליו נאמר (במדבר טו, לא): "כי דבר ה' בזה" (ראה סנהדרין צט, א).

ועיין רש"י שמות (כד, יב): "את לחת האבן והתורה והמצוה אשר כתבתי להורותם" - "כל שש מאות ושלוש עשרה מצוות, בכלל עשרת הדברות הן. ורבינו סעדיה פירש באזהרות שיש, לכל דיבור ודיבור מצוות הלוליות בו". וז"ל ספר הבהיר [מדרש רבי נחוניא בן הקנה] (אות קכד): "עשר אצבעות, רמז לעשר ספירות שבהם נחתמו שמים וארץ, ואותם העשרה כנגד עשרת הדברות, ובכלל אותם עשרה נכללו תרי"ג מצוות".

ובזהר סוף פרשת יתרו (צג, ב) (מתורגם): "אלו עשרת הדברות של התורה, הם כלל כל מצוות התורה, כלל העליונים והתחתונים, כלל עשרה מאמרות של מעשה בראשית, הם נחקקו על לוחות האבנים, וכל הנסתרות שהיו בהם נראו לעיני כל, לדעת ולהסתכל בסוד תרי"ג המצוות של התורה הכלולות בהן".

והנה מנין אותיות עשרת הדברות הוא תר"כ [620], ומתוכן תרי"ג [613] אותיות עד תיבות "אשר לרעך". רמזה לנו התורה בזה, שתרי"ג המצוות כלולות בעשרת הדברות. [הראשונים והאחרונים כתבו כמה טעמים לשבע אותיות יתרות של תיבות "אשר לרעך"]. ענין זה הוזכר במדרש רבה (במדבר פרשה יג אות טו), והובא

מעלות התורה

עיונים

שְׁנֵאמֹר (דברים לג, ד): 'תּוֹרַת צִוְה לָנוּ מֹשֶׁה מוֹרְשֵׁה וְגו'. וְכִמְה פְּעָמִים הִזְכֵּר זֶה הָעֲנִין בְּמִקְרָא (יבמות מז, ב; סב, א ועוד) וּבְמִקְרָשִׁים (ב"ר כד, ה; שמו"ר לב, א ועוד).

ברש"י (במדבר ז, כ), ובספר הבהיר אות קכו. וכן כתב הרמ"א ב"תורת העולה" (ח"ג פל"ג): שכל אות ואות מעשרת הדברות מרמזת למצוה אחת. וכן כתב המבי"ט ב"בית אלקים" שער היסודות פ"ב.

וְהִנֵּה הַקְּדֻמוֹנִים נִתְּלַבְטוּ בְּמִנְיָן

הַמִּצְוֹת⁹, כְּמוֹ הֶרֶמְב"ם וְהֶרֶמְב"ן וְהַסֵּמ"ג. וְגַם הָאֲחֵרִיזִים סְעָרוּ סְעָר¹⁰, וְכָל אֶחָד וְאֶחָד סוֹתֵר מִנְיָנוּ שֶׁל חֲבֵרֵי¹¹ בְּסִתְיֹרוֹת וְקִשְׁיֹת עֲצוּמוֹת. וּבִקְאֶת לְכוּלָּהּ אֵת לְהוֹ פֶּרְקָא¹², לְמִדְקָדֵק בְּדִבְרֵי חו"ל. וְגַם מִנְיָנוּ שֶׁל הַנֶּשֶׁר הַגָּדוֹל הֶרֶמְב"ם ו'ל, אֲשֶׁר כָּל הָאֲחֵרִיזִים נִמְשָׁכִים אַחֲרָיו,

מעלות התורה

אֵינָנו נִמְלֵט מִתְּפִיסוֹת חֻקֹּת¹³, כְּמוֹ כְּמַעֲשֵׂה הַקְּרָבֻנוֹת¹⁴ מִנֵּה מַעֲשֵׂה עוֹלָה¹⁵ לְמִצְוֵה אַחַת¹⁶, וּבִקְאֶת הֶרֶבֶה מִצְוֹת יֵשׁ שָׁם, כְּמוֹ שֶׁחִטֵּה יִזְרִיקָה וְקִבְּלָהּ וּשְׁאָר עֲבוּדוֹת. וְכֵן הֶרֶבֶה מִצְוֹת שֶׁלֹּא מִנֵּה אוֹתָם הֶרֶמְב"ם ו'ל, וְהֵן הֵן גּוֹפֵי תּוֹרָה¹⁷.

וְשִׁמְעֵתִי מֵאֲחֵי הַנָּאֵן ו'ל שֶׁרֵשׁ הַדָּבָר, שֶׁבּוֹדָאֵי לִיכָא לְמִימֵר שֶׁלֹּא יִכְנָסוּ תַּחַת גֹּדֶר הַמִּצְוֹת רַק תִּרְי"ג וְלֹא יוֹתֵר¹⁸, שָׂאם כֵּן מ'בְּרֵאשִׁית וְעַד 'בֹּא'¹⁹, אֵין בָּהֶם רַק שְׁלֹשׁ מִצְוֹת²⁰. גַּם הֶרֶבֶה פִּרְשִׁיּוֹת שֶׁבְּתוֹרָה שְׁאֵין בָּהֶם שׁוֹם מִצְוָה, וְזֶה דָּבָר שְׁאֵין מִתְקַבֵּל²¹.

ביאורים

13. איננו נמלט מתפיסות חוקות. לא ניצל מקושיות חזקות עליו. 14. כמעשה הקרבנות. בהלכות קרבנות שבבית המקדש. 15. מעשה עולה. מצות הקרבת קרבן עולה. 16. למצוה אחת. ראה רמב"ם בספר המצוות שורש י"ב ד"ה והמשל. 17. והן הן גופי תורה. מצוות אלו שלא מנאם הן ענינים עיקריים וחמורים, ונחשבים כעיקר התורה. 18. ולא יותר. אף שוודאי המספר הוא תרי"ג (כדאיתא בגמרא מכות כג, ב: "תרי"ג מצוות נצטוו ישראל"), מכל מקום לא יתכן שמצוות אחרות לא יחשבו למצוות. 19. מבראשית ועד בא. מפרשת בראשית עד לפרשת בא שבחומש שמות [שנצטוו בה על קרבן פסח]. 20. שלש מצוות. פריה ורביה (בראשית ט, ז), מילה (שם יז, י) וגיד הנשה (שם לב, לג). 21. וזה דבר שאין מתקבל. כי לא יתכן שיכתב כל כך הרבה תורה ולא יהיה בהם הוראה למעשה בפועל, שנראה כאילו פרשיות אלו מיותרות ח"ו.

ביאורים

8. שנאמר 'תורה צוה לנו משה'. המלה 'תורה' בחשבון המספרי של אותיותיה (-ביגמטריא) עולה שש מאות ואחת עשרה, כנגד מספר המצוות ש'צוה לנו משה' עצמו, הוסף על כך שתי מצוות: 'אנכי ולא יהיה לך' שהן שתי הדיברות הראשונות שמפי הקב"ה עצמו שמענום. הרי לך בסך הכל שש מאות ושלוש עשרה מצוות (-תרי"ג). 9. הקדמונים נתלכטו במנין המצוות. בחשבון ומנין פרטי המצוות (כיצד לחשב את מספר המצוות שיצא בדיוק תרי"ג) רבו הדעות בין גדולי הראשונים. 10. סערי סער. רעשו וגעשו מאוד בענין זה. 11. מנינו של חברו. את המצוות שמנה חבירו במנין התרי"ג. 12. לכולהו אית להו פרכא. כל דעה ודעה שמנה את המצוות בתרי"ג ניתן לפרוך - בקושיות.

מעלות התורה

עיונים

עיונים

מעלות התורה

אֵלֶּא בְּאֵמַת כָּל דְּבוּר וְדְבוּר שְׁבַת־תּוֹרָה²² שִׁינָא מִפִּי הַנְּבוּרָה, הִיא מִצְוָה בְּפִנִּי עֲצֻמָּה²³. וְהִנֵּה בְּאֵמַת הַמִּצְוֹת²⁴ רְבוּ וְעֲצֻמוֹ עַד אֵין מִסְפָּר²⁵, עַד מִי שִׁישׁ לוֹ עֵין הַשְּׂכָל²⁶, וְלֹב מִבֵּין, וְיִכּוֹל²⁷ לְהַתְנַהֵּג בְּכָל פְּרָטִי עֲנִינֵיו וְהַנְּהוּתֵיו²⁸, מִקְטָן וְעַד גְּדוֹל, עַל פִּי הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוֹת, וְאִזּוֹ²⁹ הִיְתָה מִצְוָה⁽²⁾ בְּכָל עֵת וּבְכָל רֶגַע עַד אֵין מִסְפָּר³⁰, בְּאֵשֶׁר הוּבָא

ג. בכל עת ובכל רגע עד אין מספר. ראוי לאדם שיכוון בכל פעולותיו רק לתכלית אחת - עבודת השם יתברך. וכך כתב השו"ע (או"ח רלא, א): "בכל מה שיהנה בעולם הזה, לא יכוון להנאותו, אלא לעבודת הבורא יתברך, כדכתיב (משלי ג, ו): 'בכל דרכיך דעהו', ואמרו חכמים (אבות ב, יב): 'כל מעשיך יהיו לשם שמים', שאפילו דברים של רשות, כגון

האכילה והשתיה וההליכה והישיבה והקימה והתשמיש והשיחה וכל צרכי גופך, יהיו כולם לעבודת בוראך או לדבר הגורם עבודתו. שאפילו היה צמא ורעב, אם אכל ושתה להנאותו אינו משובת, אלא יתכוון שיאכל וישתה כפי חיותו, לעבוד את בוראו... וכן בשכיבה וכו' יתכוון לתת שינה לעיניו ולגופו מנוחה לצורך הבריאות שלא תטרף דעתו בתורה מחמת מניעת השינה וכו'. כללו של דבר,

ביאורים

22. כל דיבור ודיבור שבתורה. כל ענין וענין שנכתב בתורה. 23. היא מצוה בפני עצמה. שיש ללמוד ממנה הוראה והנהגה. 24. המצוות. ציווי ה'.
25. עד אין מספר. נמצא שבכל פרשה בתורה ישנן מצוות פרטיות רבות הזורעות בפרשה. 26. עין השכל. הבנת השכל. 27. יכול. בדפוסים אחרים הגירסא: יוכל להתנהג. 28. בכל פרטי עניניו והנהגותיו. שבכל יום ויום מימי חייו. 29. ואז. כשכל פרטי עניניו והנהגותיו הם על פי התורה. 30. היתה מצוה בכל עת וכו'. היה מקיים המון מצוות בכל עת ובכל רגע, שהרי היה נוהג על פי רצון ה' בכל הנהגותיו והליכותיו.

חייב אדם לשום עיניו ולבו על דרכיו ולשקול כל מעשיו במאזני שכלו, וכשרואה דבר שיביא לידי עבודת הבורא יתברך יעשהו, ואם לאו לא יעשהו. ומי שנוהג כן, עובד את בוראו תמיד".

הַרְבֵּה מַעֲשִׂים מִהַקְדָּמוֹנִים וְ"ל פְּנִמְרָא וּבְמִדְרָשִׁים מְאֹשֶׁר נִהְגוּ הַנְּהוּגוֹתָם הַכָּל עַל פִּי הַתּוֹרָה. וְעַל זֶה אָמַר דָּוִד הַמֶּלֶךְ עָלָיו הַשְּׁלֹמֹם (תהלים קיט, צו): 'לְכָל תַּכְלָה רְאִיתִי מִן־רַחֲבָה מִצְוֹתֶיךָ מְאֹד'³². וְמֵה שֶׁהֻזְכַּר

ובמשנה ברורה שם (סק"ה) הביא חיי אדם (ח"א כלל א ס"א) שכתב: ראיתי לאנשי מעשה, שקודם אכילה היו אומרים "הנני רוצה לאכול ולשתות כדי שאהיה בריא וחזק לעבודת השם יתברך", עכ"ל. ומי שאוכל בכוונה זו, כתב הרמ"א (סי' קסז ס"ה, ובמשנ"ב שם ס"ק לא) שאכילתו דומה לקרבן. ועוד כתב המשנ"ב (סי' קע ס"ק מה) בשם השל"ה שנחשבת סעודה מצוה.

ומי שרודף אחר תאוות העולם בלא לכוון בהם כלל לכוונה טובה, אלא כוונתו תמיד רק להרבות תענוגים גדולים לנפשו, כתב הביאור הלכה (סי' א ס"א ד"ה הוא אות ו) בשם ספר החינוך, שהוא בכלל זנות שנאסרה מחמת הפסוק של 'לא תתורו אחרי עיניכם'.

הרמב"ם בהקדמתו למסכת אבות (הנקראת שמונה פרקים) פרק ה' כתב, שבאמת הנהגה זו [שיכוון האדם בכל פעולותיו רק לתכלית אחת - עבודת השם יתברך] דורשת התאמצות והרגל גדול, ומעטים הם בני האדם המשתלמים בה. אולם המשתלם בהנהגה זו ומשתמש בכל כוחותיו רק לעבודת ה' [ופורש מכל דבר שאין בו תועלת לעבודת ה'], הרי הוא עומד במדרגה רמה מאוד - קרוב למדרגת הנביאים!

ביאורים

31. לכל תכלה ראיתי קין. לכל מטרות עיני עולם הזה ראיתי תכלית, גבול וסוף. אולם. 32. רחבה מצותך מאד. מצוות התורה רבו ועצמו עד אין מספר, ואין להם תכלית וסוף.

מעלות התורה

עיונים

עיונים

מעלות התורה

תרי"ג מצות³³, אינו אלא שרשים³⁴,
(ה) אכל הם³⁵ מתפרשים לענפים
הרבה³⁶.

ד. אבל הם מתפרשים
לענפים הרבה. לעיל
הביא רבינו דברי התנא
סוף מסכת מכות:
"רצה הקב"ה לזכות

את ישראל לפיכך הרבה להם תורה ומצוות שנאמר 'ה' חפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר". והקשה ה'חתם סופר' (סוף מסכת אבות), דהנה התנא מתחיל בלשון ריבוי 'הרבה להם', ומייתי ראיה מלשון 'גדול' - 'גדיל תורה? ותיירך, דהנה כתיב (הושע ח, יב): 'אכתוב לכם רובי תורותי כמו זר נחשבו', כי הקב"ה לא כתב לנו בכתב רובי תורותיו, אלא עשה ספר קטן מעט הכמות, אבל הוא גדול באמת שרבו פארותיו ורמיזותיו והוא כלל גדול שכולל תחתיו פרטים הרבה, ונתן לנו כוח ורשות להוציא הענפים ההמה מהעיקר הזה, וזה נקרא תורה שבעל-פה. נמצא תורה שבכתב הוא בחינת 'גדול', ושבעל-פה בחינת 'רב'. וזה שאמר לרצותו יתברך לזכות אותנו 'הרבה' להם דייקא, שנתן להם כוח להרבות התורה ולחדש בה חידושים, על ידי שהוא יתברך הגדיל התורה בבחינת 'גדול' כנ"ל, חיבר אותה במעט הכמות ורב איכותה, עכ"ד.

על הפסוק "וקרא בו כל ימי חייו" הנאמר במלך (דברים יז, יט), היה החתם סופר זצ"ל מפרש: "וקרא בו" שהמלך יקרא בתורה הקדושה את "כל ימי חייו", זאת אומרת, כל עסקיו, משאו ומתנו עם אנשים ועם עצמה, כל זיו וזיו, איך לעשות ולהתנהג, הכל יקרא בתורה הקדושה, שלא יעשה תנועה כל דהו מבלי שיקראנה בתורה הקדושה. כי כל תנועה, כל זיו וזיו של האדם יש ללמוד מהתורה.

ביאורים

33. ומה שהוזכר תרי"ג מצות. מספר תרי"ג בלבד ולא יותר, אחר שבאמת מספר המצוות רבו ועצמו עד אין מספר. 34. אינו אלא שרשים. תרי"ג שרשי מצוות שנכלל בהם ענפים רבים. 35. הם. השרשים. 36. מתפרשים לענפים הרבה. בדפוס ראשון: "מתפשטים לענפים" [ובנוס'א: "לאלפים הרבה"]. נמצא לפי זה כי בכל פרשה ופרשה מפרשיות התורה - גם באלו שלא הוזכרו בהן מתרי"ג המצוות - זדועות בהן המון מצוות פרטיות לאין סוף, כיון שכל דיבור ופרט בתורה ובמצוות נחשבים למצוה בפני עצמה.

הנה רבי מנחם מנדל משקלאב זצ"ל בביאור מנחם ציון (על מגילת רות, בתחילתו) ורבי יצחק אייזיק חבר זצ"ל בשיח יצחק (דרוש על ב' נונים אות א) כתבו בשם הגר"א, שכמו שיש תרי"ג מצוות מן התורה, כמו כן יש שי"ז מצוות מדרבנן, ע"ש. ויתכן, שכמו

ובאמת דבר זה נעלם מאתנו,
איזה מהם שרשים³⁷
ואיזה הם ענפים³⁸, ואין מן הצורך
לדעת זאת³⁹, כי בכל מצוה ומצוה
ובכל דבור מדברני התורה^(ה), נכלל
כל התורה וכל המצוות בלן
כללותיהן ופרטותיהן ודקדוקיהן⁴⁰.

שאמר הגר"א שתרי"ג מצוות הם שרשים והם מתפשטים לענפים רבים, כמו כן שי"ז מצוות דרבנן הם שרשים לכל המצוות והתקנות והסייגים שתקנו חכמים (ראה סה"מ לרמב"ם שורש א': ובכלל אם נמנה כל עשה דרבנן וכל ל"ז דרבנן, יהיה זה עולה לאלפים רבים). וכמו שכל דיבור ודיבור שבתורה היא מצוה בפני עצמה, כך כל דיבור ומימרא שאמרו חז"ל וכל עובדא וההנהגה שנהגו חכמינו והובאה בתלמודים, הרי הם ענפים ופרטים מאותם שרשים, וכל אחת מהם היא מצוה בפני עצמה מדרבנן (רמ"ג).

ה. נכלל כל התורה וכל המצוות כולן. במסכת יבמות (קכא, ב) אמרו: "הקב"ה מדקדק עם חסידיו כחוט השערה". ביאור הענין, כי הנה אנו משיגים שהבנתנו מוגבלת ומועטת הרגשות, לכך נותנים אנו מימד מועט של חוט השערה לחטא

ביאורים

37. איזה מהם שרשים. היינו המצוות שנמנו בתרי"ג. 38. ואיזה הם ענפים. היינו שאר המצוות שהם מוגדרים כענפי התרי"ג. 39. ואין מן הצורך לדעת זאת. שאין נפקא מינה בין המצוות שנמנו בתרי"ג לענפים היוצאים מהם, שכולם הם מצוות מן התורה ושונים בחומרתם (רמ"ג). 40. ודקדוקיהן. נמצא שגם הענפים כלולים בכל מצוה ודיבור כמו השרשים, ולכן אין לנו נפקא מינה לדעת מה הם השרשים ומה הם הענפים, שדינם שווה בכל, ועלינו לקיימם בשווה.

מעלות התורה

עיונים

עיונים

מעלות התורה

וְלִבָּן נִמְשָׁלָה הַתּוֹרָה לְעֵץ, כְּמוֹ
שֶׁכֶּתוּב (משלי ג, יח): 'עֵץ חַיִּים הִיא'⁴¹
לְמַחְזִיקִים בָּהּ (תענית ז, א), כְּמוֹ
שֶׁהָעֵץ, שָׂרֵשׁ אֶחָד נִתְפַּשֵּׁט לְכַמָּה
עֲנָפִים⁴², וְכָל עֲנָף וְעֲנָף לְכַמָּה

כל שהוא, כי כך אנו מודעים לחוט השערה לפי הבנתנו הפשוטה והגשמית. אמנם ההבנה הנכונה היא, שאין כלל מושג כחוט השערה ברוחניות, כי רוחניות היא ללא תכלית והגבלה, לכן כל

חסרון קל הרי הוא חסרון נצחי ללא גבול.

לדוגמא, חטאתם של משה רבינו ע"ה ואהרן הכהן במי מריבה, לכאורה נראית בעינינו כביכול פגיעה כחוט השערה. ומכל מקום התורה מגדירה את חטאתם בצורה נוראה ביותר: "עד אנה מאנתם", ו"מעלתם ב'", זה ביטוי קיצוני ביותר לחטא, וכל זה כפי שנתבאר כי ברוחניות אין מציאות של חוט השערה, וכל פגימה אפילו הקלה ביותר פוגמת בעיקר כולו, ודו"ק.

דבר זה יבואר על פי מה שכתב כאן רבינו: "כי בכל מצוה ומצוה ובכל דיבור מדבורי התורה, נכלל כל התורה וכל המצוות כולן כללותיהן ופרטותיהן ודקדוקיהן". כיון שבכל מצוה כלול כל המצוות וכל התורה כולה, לכן לא יתכן מציאות של חטא כחוט השערה, כי הרי בכל פרט כלול הכל, אם כן חטא ופגם בדבר קל כאילו פגם בכל התורה!

לו היו יסודות אלו ברורים ומחוזרים לנ, היו הדברים משפיעים עלינו לשינוי תהומי ברבות מאורחותינו, והיינו משקיעים את כל כוחותינו בתורה ובמצוות, כי כל דיבור ומחשבה בדברי תורה אין לתאר חשיבותה וערכה. בדיבור אחד כלול כל התורה כולה. בכל עשיית מצוה כלול כל תרי"ג מצוות כלליה ופרטותיה. ההכרה ביסוד זה גרידא היתה מריצה אותנו ללימוד התורה, כי אין לשער העשירות הגדולה הנמצאת אף בדיבור אחד מדברי תורה! (אור יחזקאל, ראה ומוסר עמו' סז).

ביאורים

41. עֵץ חַיִּים הִיא. התורה. בפסוק שלפני זה כתוב: "כי לקח טוב נתתי לכם תורתִי אל תעזבו". 42. שורש אחד נתפשט וכו'. משורש האילן גדלים

ו. כל דיבור ודיבור ומצוה כולל כל המצוות הדיבורים. ב'אור תורה' הרחיב לבאר שבכל פרט בתורה נכללו כל החידושים שעתידים להתחדש. וזה לשונו: "הנה כל ענין זה (שיש בעץ), הוא גם כן בתורה שהיא 'עץ חיים' (משלי ג, יח), שהפרי שבה הוא עיקר התורה [כמו שכתב במעה"ת לעיל, שפירות עץ החיים הם דיבורי התורה], ובתוכה גרעינים להצמיח עוד

שְׂרָבִיטִים⁴³, וְכָל שְׂרָבִיט וְשְׂרָבִיט לְכַמָּה פְּרוֹת⁴⁴, וְכָל פֶּרִי יֵשׁ בּוֹ כְּמָה גִּרְעִינִין, וְכָל גִּרְעִין יֵשׁ בּוֹ כַּחַּ לְהוֹצִיא אֵילָן שָׁלֵם, - עִם הַשָּׂרָשִׁים וְעֲנָפִים וְשְׂרָבִיטִין וְעָלִין, וּפְרוֹת וּגְרַעֲנִין כְּתוּבָם עִם כַּחַּ הַמִּצְמִיחַ עוֹד אֵילָן, וְכֵן לְאֵין תְּכָלִית, וְכֵן מִכָּל עֲנָף יָכוֹל לִנְטֹעַ אֵילָן שָׁלֵם⁴⁵, עִם כָּל פְּרִיטִים הַנִּלְ, כְּמוֹ שֶׁכֶּתוּב הַפִּילּוֹסּוֹפִים⁴⁶, - כֵּן הוּא בְּדַבְּרֵי הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוֹת, ^(ו)כָּל דְּבַר וְדְבַר⁴⁷ וּמִצְוָה, כּוֹלֵל כָּל הַמִּצְוֹת וְכָל הַדְּבָרִים⁴⁸.

אילן. והענין בזה, כמו שביארתי במקום אחר את הפסוק (קהלת א, ט): 'אין

ביאורים

ויוצאים ענפים רבים. 43. לְכַמָּה שְׂרָבִיטִים. כל ענף מוציא כמה שרביטים. [שרביט' היינו תפיסת כמה פירות יחד האחוזים בו]. 44. לְכַמָּה פְּרוֹת. כל שרביט מוציא כמה פירות. 45. וְכֵן מִכָּל עֲנָף יָכוֹל לִנְטֹעַ אֵילָן שָׁלֵם. כשם שגרעין מוציא אילן שלם, כמו כן מענף שנטוע יכול לצאת אילן שלם. 46. כְּמוֹ שֶׁכֶּתוּב הַפִּילּוֹסּוֹפִים. שגם מענף יכול לצאת מה שיוצא מגרעין [וגם במשנה כבר נזכר ענין 'הברכה' ו'הרכבה' שהם מהענפים של האילנות]. 47. כָּל דְּבַר וְדְבַר. כל ענין וענין הכתוב בתורה. 48. כּוֹלֵל כָּל הַמִּצְוֹת וְכָל הַדְּבָרִים. וכן כתוב בזוהר (ח"ג רכח, ב): כל מצוה שקולה לתרי"ג. ובמדרש משלי (א, י): כל המקיים מצוה אחת, כאילו מקיים כל התורה כולה.

מעלות התורה

עיונים

כל חדש תחת השמש', שבעת שברא הוא יתברך שמו העולם, אז הוכן כבר כל מה שעתיד להיות בכל זמן ששת אלפי שנים שעתיד להתקיים העולם, שששת ימי בראשית הם נגד ששת אלפי שנה, ובכל דבר יש בתוכו מה שעתיד להיות, כמו שבגרעין של כל פרי יש בו אילן שלם עם ענפים ושרביטים ועלים ופירות, כמו שכתבו חכמי הטבע בזה, ורק הם בכוח ולא בפועל. [וכך לשונו בספרו 'פתחי שערים' (סדר הפרצופים פרק ז'): "הנה שורש לכל זה נעשה בששת ימי בראשית, שאז הוכן מה שיהיה בכל ו' אלף שנים, שכל יום מששת ימי בראשית הוכן בו מה שיהיה בכל אלף שנים. וכן שבת בראשית הוכן בו סוד המנוחה והעונג והקדושה מה שיהיה באלף השביעי. ועל זה נאמר: 'מה שהיה הוא שיהיה ומה שנעשה הוא שיעשה ואין כל חדש תחת השמש', שכמו שפרטי כל הנבראים היוצאים בכל עת הם מה שהיו תחילה בששת ימי בראשית, שבעת שנברא האילן, בו נשרש בגרעין שלו כל האילנות שעתידים לצאת מכל אחד ואחד עד סוף העולם, וכן בדשאים, וכן בבעלי חיים, וכן באדם נשרש במוחו כל גופי בני אדם העתידים להיות, שלכן אמרו רז"ל על פירוש 'זה ספר תולדות אדם', שהראה הקב"ה לאדם הראשון דור דור ודורשיו וכו' עד סוף העולם וכו' ועל זה אמרו רז"ל (זוהר ח"ב יז, א): 'יומו של הקב"ה אלף שנה, ורצה לומר יום אחד של ששת ימי בראשית שבו ברא עולמו, היה תופס שיעור אלף שנים ממש". וכן כתב בביאור הגר"א לספד"צ].

והנה כמו כן הוא בתורה, שהתורה הכתובה לפנינו היא השורש, כמו שהיה בתחילת הבריאה כל העולמות בכללם ובפרטם [דכד ברא קוב"ה עלמא, אסתכל באורייתא וברא עלמא (זוהר ח"ב קסא, א), וכמו שבששת ימי בראשית נכלל כל מה שיתחדש בבריאה בכל יום מו' אלפי שנים, כך התורה הכתובה היא שורש לכל מה שעתידים לחדש בה בכל הדורות, וכדלהלן], **ובכל פרט ופרט שבתורה נכלל כל התורה שעתיד להתחדש בכל עת, על ידי חכמי הדור בכל עת ובכל זמן**. וכפי ערך חידוש מעשה בראשית, שבכל עת הוא הנהגה חדשה וחידוש בבריאה, מה שלא היה מקודם, שאין לך יום דומה לחבירו ולא שעה ולא רגע דומה לחברתה, כמו כן בכל עת, התורה מתחדשת. והכל כלול כבר בתורה שניתנה למשה מסיני, כמו שאמרו במסכת מגילה (יט, ב): מאי דכתיב (דברים ט, י'): 'ועליהם ככל הדברים אשר דיבר ה' עמכם בהר', מלמד שניתנה למשה וכו' וכל מה שתלמיד ותיק עתיד לחדש, וכפי התחדשות הנשמות שבכל דור, כך

מעלות התורה

עיונים

הם חידושי התורה, מה שכל אחד קיבל כבר חלקו בסיני. וכמו שבאדם הראשון נכללו כל הגופים העתידים להיוולד עד סוף כל העולם, כמו כן במתן תורה בהר סיני, אז היו כל הנשמות, כמו שכתוב (שם כט, יד): 'כי את אשר ישנו פה עמנו עומד היום וכו' ואת אשר איננו פה עמנו היום', וכולם קבלו חלקם בתורה כפי הראוי להם", עכ"ל האור תורה.

מעלות התורה

עיונים

מעלות התורה

[ב]

ועוד יתרון לתורה¹, שבכל האילנות, העלין נושרין מאביהן² ונובלים ונכמשים³, אבל בדברי תורה כתיב (תהלים א, ג): 'ועלהו לא יבול' כו', וכתיב⁴ (יחזקאל מז, יב): 'ועלהו לתרופה', ודרשו רז"ל⁵ (בנדרין ק, א; מנחות צח, א): 'להתיר פה'⁷.

וכדאיתא במסכת בבא מציעא (קיד, ב) בפרק המקבל, במעשה דרבה בר אבונה עם אליהו וכו'⁸,

ביאורים

1. ועוד יתרון לתורה. יש לתורה תוספת יתרון, יותר מאילן שנמשלה אליו התורה. 2. מאביהן. מהענף שעליו גדלים. 3. ונובלים ונכמשים. מתייבשים ומאבדים את החיות שלהם. 4. וכתיב. הנביא יחזקאל כשמתאר את הנהר שיצא מבית קודש הקדשים לעתיד לבוא אומר ועלהו וכו'. 5. ועלהו. היינו התורה. 6. ודרשו רבותינו ז"ל. את המילים 'לתרופה' שהוא מורכב משתי מילים - 'להתיר פה', שהסגולה שיש באלו העלים הוא. 7. להתיר פה. אין לדבר. [כך מפרש רבינו בהמשך, ש'עלהו לתרופה' הולך על התורה שהיא מתירה אין להשתמש בדיבורי החול, שיהיו הכל על פי התורה, והתורה שלמד הופכת את העלים להיות באופן הראוי והמותן]. 8. במעשה דרבה בר אבונה עם אליהו. שם מובא: מעשה רבה בר אבונה שפגש את אליהו הנביא שהיה עומד בבית הקברות של עובדי כוכבים. ושאל שם את אליהו כמה שאלות. אחת השאלות היתה: וכי הרב (-אליהו) אינו כהן? וכיון שכן, מהו הטעם שהרב עומד בבית הקברות ועובר על הקברים? הרי כהן אסור להיטמא למת? השיב לו אליהו: וכי לא שנה הרב סדר טהרות? ששם בברייתא למדנו: רשב"י אומר, קבריהן של עכו"ם אין מטמאין (ולמד זאת מפסוק).

א. סחית גלימיה. כלומר, נסחט הריח הטוב מתוך אותם עלים לגלימתו. ובהמשך הגמרא שם מובא שהוא מכר את הגלימה בשנים עשר אלף דינרים מחמת ריחה הטוב, ואת

בארבע לא מצינא וכו'⁹ עייליה לגן עדן¹⁰, אומר ליה: פשט גלימך שקל מהני טרפי וכו'¹¹, כי נפיק, שמע¹²: 'מאן אכיל האי עלמא' כו'¹³ אפילו הכי¹⁴ סחית גלימיה וכו', עין שם

המעות חילק לחתניו. ה'תורת חיים' (שם ד"ה ספי) כתב, שממעשה זה למדנו גודל מתן שכן של תלמידי חכמים בגן עדן, שהרי בגלימה זו היה רק ריח, ולא היה זה ריח הפירות אלא ריח העלים, ולא זו בלבד, אלא היו אלו עלים יבשים שכבר נשרו, כמשמעות לשון הגמרא שאמר לו 'ספי, שקול', כלומר, לקוט וטול מעלים אלו, והיינו שליקט את העלים התלושים ולא תלשם מהעצים. ולא זו בלבד אלא שמשמע מהגמרא שלא פשט את הגלימה ומילא את כולה בעלים אלא אספם בשיפולי גלימתו [שהרי לא כתוב שפשט את בגדו לקחתם (כמו שאמר לו אליהו), אלא נטלם רק בקצה] בעוד שהוא לבוש בה, ומכל מקום על אפס קצהו של ריח זה קיבל שנים עשר אלף דינרים!

ביאורים

9. בארבע לא מצינא. רבה בר אבונה השיב מדוע לא ידע את הברייתא: בארבעה סדרי המשנה העוסקים בדברים הנוהגים בזמן הזה אינו מוצא אפשרות ללמדם על בורים, כי מצבי דחוק, וקשה לי ללמוד, אם כן וכי יכול אני להיות בקי בכל ששת הסדרים. 10. עייליה לגן עדן. הולך אותו אליהו והכניסו לגן עדן. ואמר לו: 11. פשט גלימך שקול מהני טרפי. פשוט את הגלימה שלך, לקוט מעלים אלה שבגן עדן לתוך גלימתך, ותיקחם. רבה בר אבונה לקט מהם ולקחם. 12. כי נפיק שמע. כשהיה יוצא מגן עדן עם העלים, שמע את קול שומרי הגן האומרים: 13. מאן אכיל האי עלמא. מי אוכל (- נהנה) משכרו שבעולם הבא כרבה בר אבונה. 14. אפילו הכי סחית גלימיה. בשמעו קול זה ניער את העלים מגלימתו והשליכם ממנו, שלא רצה להפסיד את שכרו בעולם הבא. ואף על פי שניער והשליך את העלים, בכל זאת נסחט ריח מתוך העלים

מעלות התורה

כָּל הָעֵינָן. וְלִבְאֹרֶה קָשָׁה, מֵאִי קָסֶבֶר אֲלֵיהֶו זְכוּר לְטוֹב
שֶׁהִכְנִיסוּ לָנֶן עֵדָן¹⁵, וְאַחֵר כֶּךָ הוֹצִיא קוֹל¹⁶: 'מֵאֵן אָכִיל
הָאִי עֲלֵמָא' כו'.

אָבֵל יוֹכֵן עַל פִּי מַה שֶׁדָּרְשׁוּ חֲכָמֵינוּ ז"ל (סוכה כא, ב):
'וְעֵלְהוּ לֹא יָבוֹל'¹⁷, אֲפִילוּ שִׁיחַת חֲלוּץ¹⁸ שֶׁל
תְּלָמִידֵי חֲכָמִים צָרִיכָה לְמוֹד¹⁹. וְלִבְאֹרֶה מֵאִי
תְּלָמוּדָא²⁰. וְנִרְאֶה, שֶׁדִּידוּעַ שֶׁהָאָדָם נִמְשָׁל לְעֵץ, כְּמוֹ
שֶׁכְּתוּב (דברים כ, יט): 'כִּי הָאָדָם עֵץ הַשָּׂדֶה'²¹, וְהַדְּבָר
שֶׁלּוֹ הוּא הַפֶּרִי, וְעַל כֵּן נִקְרָא²² (ישעיה נז, יט): 'נִיב
שֶׁפְתֵיכֶם'²³, מִלְשׁוֹן תְּנוּכַת שָׂדֶה²⁴, כִּי²⁵ זֶה הוּא עֵקֶר חַיּוּת

ביאורים

לתוך טליתו וקלטת את הריח, ומכר את הטלית ב"ב אלפי דינר, וחילק הממון
לחתניו. ¹⁵ **שהכניסו לנן עדן**. מדוע בתחילה הביאו אליהו לגן עדן, וכי רצה
שיאכל את שכרו בעולם הזה. ¹⁶ **הוציא קול**. כפי הנראה שאלהו הנביא עצמו
דאג לקול זה. ¹⁷ **ועלהו לא יבול**. פסוק זה מדמה הלומד תורה לעץ שתול על
פלגי מים אשר פריו יתן בעתו ועלהו לא יבול. ¹⁸ **שיחת חולין**. שאינם דברי
תורה. ¹⁹ **צריכה לימוד**. צריכים לשומעה ולעייין בה, משום שיש להבין ממנה
דברי תורה. לפי דרשה זו הפסוק מלמד שאפילו דבר קל, דהיינו, השיחת חולין
הדומה לעלה שבעץ - החלק הקל שבו - שאומר התלמיד חכם, לא יבול, אלא
אפשר ללמוד ממנה כל מיני הלכות וחידושים ויש בה לקחים נצחיים. ²⁰ **מאי**
תלמודא. איך נלמד ענין זה מהפסוק. ²¹ **עץ השדה**. נמשל האדם לעץ שבשדה.
²² **נקרא**. הדיבור. ²³ **ניב שפתים**. פרי השפתים. הדיבור הוא פרי האדם.
²⁴ **תנוכת שדה**. פרי השדה. ²⁵ **כי**. ומדוע הדיבור נקרא פירות של האדם?

עיונים

מעלות התורה

שֶׁל הָאָדָם²⁶, כְּדִמְתֵּרְנָמִינָן עַל פְּסוּק
(בראשית ב, ז): 'וַיְהִי הָאָדָם לְנֶפֶשׁ חַיָּה'
- 'לְרוּחַ מְמַלְלָא'²⁷.

וְכָל זֶה²⁸ בְּשִׁהָאָדָם מְדַבֵּר בַּתּוֹרָה²⁹,
אָבֵל אִם הַדְּבָר³⁰ בְּעֵינֵי עוֹלָם
הָזֶה³¹, הוּא³² כְּמוֹ הָעֵלֶיךָ שֶׁהֵם שׁוֹמְרִים הַפְּרִי³³, כֶּךָ
הַדְּבָר בְּעֵינֵי עוֹלָם הָזֶה³⁴, הֵם לְחִזּוּק וּלְקִיּוּם הַגּוֹף³⁵
בְּעִבּוּדַת הַבּוֹרָא יִתְפָּרֵךְ שְׁמוֹ. וְלָכֵן כָּל 'עַמִּי הָאָרֶץ'³⁶
שֶׁאֵין בָּהֶם הַדְּבָר בַּתּוֹרָה שִׁיקְרָא 'פְּרִי'³⁷, הֵם נִקְרָאִים

ביאורים

²⁶ עיקר חיות של האדם. הדיבור הוא הוויית האדם, כפרי הזה שהוא עיקר
האילן. ²⁷ **לרוח ממללא**. לנפש המדברת. וביאור הכתוב 'ויהי האדם לנפש
חיה', היינו, שעיקר הוויית האדם בשביל נפש חיה שהיא הנפש המדברת, ועל כן
נקרא הדיבור פרי. ²⁸ **וכל זה**. אימתי נקראת הדיבור 'פרי', רק כשהאדם מדבר -
²⁹ **בתורה**. כי רק דיבורים בתורה נקראים 'פרי'. ³⁰ **אבל אם הדיבור**. שמדבר
האדם הוא. ³¹ **בעיני העולם הזה**. הרי דיבורים אלו אינם נקראים 'פרי' אלא
'עלים', כי הוא וכו'. ³² **הוא**. דיבורים בעיני העולם הזה הוא. ³³ **שהם שומרים**
הפרי. שתכליתם לשמור על הפרי. ³⁴ **כך הדיבור בעיני עולם הזה**. כשמדבר
בהם לתועלת, כגון לצורך פרנסה וכדומה, שעל ידי זה יהיה לו יכולת ללמוד תורה,
נמצא שתכלית תועלתם הם לחיזוק וכו'. ³⁵ **הם לחיזוק ולקיום הגוף**. כתועלת
העלים השומרים על הפרי, כן דיבורים אלו נקראים 'עלים', כי הם מועילים ללומד
את התורה שדיבוריה משולים לפרי. ³⁶ **כל עמי הארץ**. שדיבורם הוא רק דברי
חולין המשולים לעלים. ³⁷ **שיקרא פרי**. בנוסח כת"י: "שִׁנְקָאֵם פְּרוֹת".

מעלות התורה

עיונים

עיונים

מעלות התורה

'אילני סרק'³⁸, שאין בהם רק העלין³⁹.

סרק שבארץ ישראל שיטענו פירות". כתב ה'בן יהודע' (שם): הטעם, כי האדם

נמשל לאילן, דכתיב (דברים כ, יט): 'כי האדם עץ השדה', אך תלמיד חכם נמשל לאילן מאכל שעושה פירות, אבל עם הארץ נמשל לאילן סרק שאין עושה פירות. אמנם לעתיד, הכל יהיו בעלי תורה, ואין עם הארץ מצוי, לכן גם אילני סרק שבארץ ישראל שהם דמיון לעמי הארץ יטענו פירות, ועל זה מביא הכתוב 'כי עץ נשא פריו תאנה וגפן נתנו חילם', ד"ל תחילה אמר 'עץ' בסתם, דקאי על כל אילנות, ואחר כך פרט 'תאנה וגפן נתנו חילם', ולמה פירט שתיים אלה דוקא, אמנם ידוע עץ שאכל אדם הראשון חד אמר תאנה היה, וחד אמר גפן היה (ברכות מ, א), וכתבו המפרשים ז"ל, אלו ואלו דברי אלוקים חיים, דהוה כך והוה כך, וידוע כי מה שנמצא עתה אדם רשע ועם הארץ, הסיבה היא מכוח אכילת עץ הדעת, ולכן עתה ימצא אילנות שמוציאים פירות, דאלו הם כנגד חכמים וצדיקים שעושים פירות, ויש אילני סרק שאין עושים פירות, ואלו הם כנגד רשעים ועמי הארץ, וכל זה הוא מסיבת עוון עץ הדעת, אך לעתיד כאשר יתוקן העוון של עץ הדעת, לא יהיו עוד רשעים ועמי הארץ בישראל, וזהו שאמר הכתוב 'כי עץ נשא פרי' עץ בסתמא כולל כל מיני אילן, ואפילו של סרק. והטעם שיהיה זה לעתיד דוקא, מפני ש'תאנה וגפן' שאכל אדם הראשון 'נתנו חילם', כי נתקנו לגמרי, וכיון דבטל המסבב בטל המסובב, שלא ישאר שום אילן סרק, אלא הכל יהיו טוענים פירות, כמו שנאמר (ישעיה ס, כא): 'ועמך כולם צדיקים לעולם יירשו ארץ, נצר מטעי מעשי ידי להתפאר', רוצה לומר, דומים לנצר מטעי, וכולם יהיו כנגד מעשי ידי שהם להתפאר, דהיינו דומים לאילנות שעושים פירות, ולא לאילני סרק, כי הם כולם יהיו צדיקים וחכמים, שמוציאים פירות לחיים, עכ"ל.

ביאורים

38. אילני סרק. אילנות שאין גדלים עליהם פירות אלא עלים.³⁹ רק העלין. כך עמי הארץ שאין מדברים אלא בעניני העולם הזה - המשולים לעלים - נקראים 'אילני סרק'.

ג. אפילו שיחת חולין של תלמידי חכמים צריכה לימוד. ב'פני שלמה' (סוכה כא, ב ד"ה מניין) העיר, מדוע

ואיתא במדרש על פסוק⁴⁰ (בראשית ב, ה): 'וכל שיח

השדה טרם יהיה בארץ⁴¹ וכל עשב השדה טרם יצמח⁴², הם אילני

סרק, שעליהם מטרפין זה על זה⁴³. נמצא הקול היוצא מהעלין נקרא 'שיח'⁴⁴. ולכן אצל תלמיד חכם יקרא שיחת חלין שלו⁴⁵ בעניני עולם הזה 'עלים'⁴⁶. וכיון שהתלמיד חכם כל דבוריו ועניניו הנהגותיו הכל על פי התורה⁴⁷, אפילו בעניני עולם הזה, ולכן אמרו,^(א) אפילו שיחת חלין של תלמידי חכמים צריכה למוד⁴⁸, שגדאי

ביאורים

40. על פסוק. במעשה בראשית. **41.** וכל שיח השדה טרם יהיה בארץ. וכל עצי השדה עדיין לא גדלו בארץ. **42.** וכל עשב השדה טרם יצמח. וכל צמחי השדות עדיין לא צמחו. **43.** שעליהם מטרפין זה על זה. שהעלים שלהם מכים זה את זה, וקול הכאתן נשמע כאילו העלים משוחים ומדברים אלו עם אלו [וזה מצוי יותר באילני סרק, כמו שכתב הגר"א (אדרת אליהו ישעיה ז, ב): אילני מאכל מפני כבדות פירותיהם לא ישובו מפני הרוח, אבל אילני סרק מפני קלותם מבלי פירות, על כן תדפנו רוח כל שהוא] (רמ"א). **44.** נקרא שיח. 'שיח השדה'. **45.** שיחת חולין שלו. דהיינו הדיבור שלו בעניני העולם הזה. **46.** עלים. 'ועלהו לא יבול'. כי תועלת דבריהם הוא כתועלת העלים שתכליתם לשמור על הפרי, כך דיבורי החולין של תלמיד חכם תכליתם לתועלת וחיוזוק וקיום הגוף לעבודת ה', כנ"ל. **47.** על פי התורה. באופן וצורה כפי ההתורה רוצה שיהיה. [שהרי כל פרטי הנהגותיו ועניניו הם על פי התורה והמצוות, כנ"ל]. **48.** צריכה לימוד. צריכים ללמוד מדיבוריו כיצד לדבר.

מעלות התורה

עיונים

גַּם יֵשְׁבוּ שְׂרִים בִּי נִדְבָרוּ⁶¹, עֲבָדְךָ יִשִּׁית בְּחֶקְךָ⁶² (שם פסוק כג), פְּרוּשׁוֹ בְּנִי⁶³.

וְעַל פִּי זֶה יֵשׁ לְפָרֵשׁ פְּרוּשׁ הַפֶּסוּק בְּאִיזֹב (י, א): 'נִקְטָה נִפְשִׁי בְּחַיִּי אֶעֱזָבָה עָלִי שִׁיחִי, אֲדַבְרָה בְּמִר נִפְשִׁי, שְׂרָצָה לֹמֵר, אֲנִי מִתְקַוֵּט בַּעֲצָמִי⁶⁴ עַל עֶסְקִי 'שִׁיחִי⁶⁵, עַל עֲנִינִי

והנה בסוף תפילת שמונה עשרה אנו מבקשים: "נצור לשוני מרע ושפתי מדבר מרמה" ורק אחר כך מבקשים "פתח לבי בתורתך", וזהו, כי התנאי לפתיחת הלב בתורה הוא שמירת הלשון. ועיין בספר 'שב' שמעתתא' בהקדמה ד"ה המלך וכו' שכתב ז"ל: ומאוד צריך לשמור פיו ולשונו, וביותר

לתלמיד חכם ההוגה בתורה שבעל פה, שצריך להיות פיו נקי וטהור כדין הקלף לתורה שבעל פה, עכ"ל. ובספר 'נועם אלימלך' פרשת בחוקותי כתב, שתורה "שבעל פה" נקראת כן בלשון חז"ל ולא "תורה שבפה" כמו "תורה שבכתב", משום שבאו לרמוז לנו שתורה שבעל פה אין שייך להשיג ולהבין אלא אם כן הלומד הוא "בעל" פה, כלומר, שהוא אדון ובעלים על פיו ואינו מדבר דיבורים אסורים ודברים שלא לצורך, ע"ש. וכן בספר 'בנין עולם' על עניני ת"ת פרק ט"ז בעניני חג השבועות הביא בשם הספר הקדמון 'צרוח החיים', שאין יכולים להשיג את התורה כראוי, ללא חסימת פיו ממותרי דיבור, ע"ש.

ביאורים

הנקראת פיקודיך. 61. גם ישבו שרים בי נדברו. אפילו כשרים יושבים ומשוחחים אודותי. 62. עבדיך ישיח בחוקיך. אני עבדך - כך אמר דוד המלך ע"ה - מדבר את דברי החולין שלי על פי המבואר בתורה הקדושה. 63. פרושו כנוצר לעיל. אפילו השיחת חולין שלי היא על פי פיקודיך. כי כל הנהגותי והליכותי הם על פי התורה והמצוות. 64. אני מתקוטט בעצמי. אני מתלונן על עצמי ומצטער בתוך לבי [זה] פירוש הכתוב: 'נקטה נפשי בחיי'. 65. על עסקי 'שיח'. על התעסקותי בעניני

מעלות התורה

הַבְּלִי עוֹלָם הַזֶּה⁶⁶, וְלֹזֶה נִגְמַר הַדָּבָר בְּדַעְתִּי⁶⁷ לַעֲזֹב עֲנִינִי הַדְּבָרִים מֵעוֹלָם הַזֶּה⁶⁸, וְלַעֲסֹק בְּעֲנִינִים הַנִּקְרָאִים 'דִּבּוּר'⁶⁹, וְזֶהוּ: 'אֲדַבְרָה' דִּיקָא⁷⁰, 'בְּמִר נִפְשִׁי' וְרוּחִי⁷¹, שְׂרוּחִי מִרָה עָלַי⁷², וְלִכֵּן אֶרְאֶה לְתַנְּךָ⁷³.

וְעַל פִּי זֶה יוֹכֵן מַעֲשֵׂה דִרְבָּה בְּרַ אֲבוּהָ⁷⁴, דִּדְחִיק לִיָּה עֲלִמָא טוֹבָא⁷⁵, וְרָצָה אֱלִיהוּ לְהַנְהוּתוֹ בְּעוֹלָם הַזֶּה, מִבְּחִינָה הַחִיצוֹנָה הַנִּקְרָא 'עָלִין⁷⁶, הִנְנוּ

ביאורים

'שיח' הבא מהנפש. מצטער אני מדוע דבר זה מעניין אותי. 66. על עניני הבלי עולם הזה. כלומר, על דיבורי עולם-הזה הנקראים 'שיח'. 67. ולזה נגמר הדבר ברעתי. ולכן גמתי בלבי ובאתי לידי החלטה נחושה. 68. לעזוב עניני הדברים מעולם הזה. לעזוב מלהתעסק ומלדבר בעניני העולם הזה הנקראים 'שיח' [זה] פירוש הפסוק 'אעזבה עלי שיחי'. 69. ולעסוק בענינים הנקראים דיבור. וחפץ אני לעסוק מכאן ואילך בדברי תורה הנקראים 'דיבור', ובכן אעלה את ה'שיח' הבא מהנפש, לדרגה של 'דיבור'. 70. וזהו 'אדברה' דיקא. מדויק הלשון 'אדברה', שרצה לומר: אעסוק בתורה הנקראת 'דיבור'. 71. במר נפשי ורוחי. בעצבות רוחי ונפשי. 72. מרה עלי. על כך שהשקעתי ב'שיחה' שזה עניני העולם הזה, ומכאן ואילך 'אדברה' בלבד - אהיה עסוק רק בדיבורי קדושה. 73. ולכן אראה לתנך. את ה'שיחת חולין' הבאה מהנפש לדרגת 'דיבור'. כלומר, אעסוק רק בדברי תורה, ובכן אעלה את ה'שיח' הבא מהנפש לדרגת 'דיבור', כנ"ל (רמ"ג). 74. מעשה דרבנה בר אבנה. הנוצר לעיל. 75. דדחיק ליה עלמא טובא. שמצבו היה דחוק ביותר ולא היה לו ממה להתפרנס. 76. מבחינה החיצונה הנקרא עלין. שייחנה משכר העלים שבגן עדן. העלים זה החיצוניות, כלומר, הדבר הכי שולי.

מעלות התורה

עיונים

עיונים

מעלות התורה

(ה) בְּשֹׁכֵר דְּבוּרִים הִחִיצוּנִים שְׁלוֹ⁷⁷, ה. **בשכר דיבורים החיצונים שלו שנם**
בזה יש לו שכר בנן ערן. הנה מצינו כי ביד האדם להעלות דיבוריו ופעולותיו הגשמיות לקדושה! וכפי שכתב ה'חפץ חיים', דהנה יש להתבונן בשינוי בין יצירת בעלי חיים ליצירת האדם. שבבעלי חיים כתיב "ויאמר אלקים ישרצו המים שרץ נפש חיה..." ויברא אלקים את כל נפש החיה הרומשת אשר שרצו המים "וגו' (בראשית א, כ-כא), וכן כתיב: "ויאמר אלקים תוצא הארץ נפש חיה למינה..." ויהי כן" (שם כד). שמתחילת בריאתם נוצרו גופם ונשמתם כאחד. אבל ביצירת האדם מצינו שני שלבים. האחד: "וייצר ה' אלקים את האדם עפר מן האדמה", מתחילה יצר גופו, גולם עפר, ואחר כך: "ויפח באפיו נשמת חיים", ואז "ויהי האדם לנפש חיה". והוא מפלאות תמים דעים, להפוך דבר גשמי, גוש עפר, לנפש חיה.

ומדוע עשה זאת כך, ומדוע שינה דרך יצירת האדם? אלא להורות נתן, ללמדנו שגם בנו נטע כוח זה ואנו נדרשים לפעול בו. זהו שנאמר "נעשה אדם בצלמנו כדמותנו..." ויברא אלקים את האדם בצלמו, בצלם אלקים ברא אותו" (שם, כו-כז). נתן בו מחשו, שיוכל להפיח רוחניות גם בדברים הגשמיים ובפעולות הגשמיות, אם יקדשם במחשבתו ובדיבורו יהפכם לרוחניות קדושה... [וכמו שהאריך בכל זה בספר נפש החיים שער א' פרק ג'].

וכן גם בשאר פעולותיו, כאכילתו ושתייתו ועסקיו, שהם פעולות גשמיות, אם יכוון בהם לעבודת ה', יקדשן. כגון שיחשוב שכוונתו באכילה להיות בריא לעבודת ה', ובעסקיו כוונתו שיהיה לו במה להחיות נפשו ולא יגע בממון אחרים, ויוכל לקבוע עתים לתורה ולעבודת ה', בזה מתקדשות כל פעולותיו כיון שמטרתן עבודת ה', ויקבל גם עליהן שכר.

ומשל למה הדבר דומה, לאדם ששלח את משרתו למקום מרוחק כדי לקנות לו שם סחורה. האם רק בשעת קניית הסחורה עושה הוא שליחותו, הלא כל הנסיעה, והסעודות והמנוחה במהלכה, הכל בכלל השליחות, ועל הכל יקבל

ביאורים

77. דיבורים החיצונים שלו. דיבורי חול בעיני העולם הזה וצרכי גופו באופן הראוי והמותר על פי התורה. והיינו שלפחות את השכר שיחות החולין יקבל בעולם הזה.

שכר! ועל כך נאמר: "בכל דרכיך דעהו, והוא יישר ארחותיך" (משלי ג, ו). אם הכל לשמו יתברך, גם הדרכים הצדדיות, הקריות 'אורחות', מיושרות הן ומקודשות! (חתימת ספר תורת הבית, מאמר א).

שְׁנֵם בְּזֶה יֵשׁ לוֹ שָׁכָר בְּנֵן עֵרָן⁷⁸, וְהֵם עֲלֵין שֶׁל עֵין הַחַיִּים בְּנֵן עֵרָן⁷⁹, כִּי לְכָל צָדִיק יֵשׁ עֵין בְּנֵן עֵרָן⁸⁰. וְאַחֵר כֶּךָ שְׁמַע⁸¹ קוֹל: 'מֵאֵן אֲכָל הָאִי עֲלֵמָא' כו'⁸², כִּי⁸³ גַם מִן הָעֲלִין נַעֲשֶׂה עֵין שְׁלָם⁸⁴, לְפִיכֶךָ לֹא רָצָה רָבָה לְהֵנֹת מִמֶּנּוּ אֲפִילוֹ מְרִיחוֹ⁸⁵, כִּי אֲפִילוֹ מִן הָעֲלִין שֶׁל תּוֹרָה⁸⁶, דְּהֵינּוּ דְּבָרִים חִיצוֹנִים⁸⁷,

ביאורים

78. שְׁנֵם בְּזֶה יֵשׁ לוֹ שָׁכָר בְּנֵן עֵרָן. שגם על דיבורים אלו מקבל שכר כיון שהם לצורך חיזוק וקיום הגוף בעבודת הבוֹרָא. **79. וְהֵם עֲלֵין שֶׁל עֵין הַחַיִּים בְּנֵן עֵרָן.** שכר דיבורים חיצונים אלו הם העלים של עץ החיים הנמצא בגן עדן. [כמו שנאמר (בראשית ב, ט): 'ועץ החיים בתוך הגן'] **80. כִּי לְכָל צָדִיק יֵשׁ עֵין בְּנֵן עֵרָן.** לכל אחד מישראל המקיים את התורה מתווסף גן עדן בנטיעות יפות ומהודרות עד מאד, וכעין הנטיעות שנטע הקב"ה בעצמו לאדם הראשון ('שם עולם' לחפץ חיים, ח"א פ"י בהגה"ה). ושכר דיבורי החולין של הצדיק באופן הנ"ל הם העלים של עץ זה. **81. וְאַחֵר כֶּךָ שְׁמַע.** רבה בר אבון. **82. מֵאֵן אֲכָל הָאִי עֲלֵמָא.** מי אוכל (- נהנה) משכרו שבעולם הבא כרבה בר אבון. **83. כִּי.** בא לבאר מדוע שלא ייהנה משכר שולי זה של העלים, שהרי דיבורי עניני עולם הזה. **84. גַם מִן הָעֲלִין נַעֲשֶׂה עֵין שְׁלָם.** כפי שכתב רבינו לעיל (אות א), שכמו בעץ, בכל גרעין יש כח להצמיח אילן שלם. ולכן, חבל היה לרבה בר אבון להפסיד את זה. **85. אֲפִילוֹ מְרִיחוֹ.** כמבואר במעשה שם שמכר טליתו ואת מעותיו שקיבל עבורו נתן לחתניו, לפי שלא רצה ליהנות אפילו מהריח של העלים שנקלט בטליתו. [ויתכן שנתן הכסף לחתניו כדי שיעסקו על ידי זה בתורה, שזה תפקידם של העלים לסייע לפרי שהוא התורה (רמ"ג)]. **86. כִּי אֲפִילוֹ מִן הָעֲלִין שֶׁל תּוֹרָה.** מהשיחת חולין של תלמיד חכם. **87. דְּבָרִים**

מעלות התורה

נַעֲשֶׂה עֵין שְׁלֹם בְּנֵי עֵדֶן.⁸⁸

ביאורים

חיצונים. דיבורי חול בעיני העולם הזה וצרכי הגוף באופן הראוי והמותר על פי התורה. ⁸⁸ נעשה עין שלם בנ עדין. מאחר וגם דיבורים אלו הם בכלל מצוה, מקבל עליהם שכר כמו על התורה עצמה, כיון שהם לחיזוק ולקיום הגוף בעבודת הבורא.

מעלות התורה

[ג]

עוד מַמְעֵלֶת הַתּוֹרָה, שֶׁכָּל מִצְוָה שֶׁנִּתְכַּפְּלָה בָּכָּה פְּעָמִים בַּתּוֹרָה, וְכֵן בְּנִבְיָאִים, וְכֵן בְּכַתּוּבִים, נִחְשָׁב כָּל אַחַת לְמִצְוָה בְּפָנֵי עֲצָמָה¹, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ חז"ל (מנחות מד, א): כָּל מִי שֶׁאֵינוֹ מְנִיחַ תְּפִלִּין, עוֹבֵר בְּשִׁמוּנָה עֲשִׂין. אֲכַל נִמְלָה אַחַת, לִזְקָה חֵמֶשׁ כו'² (מכות טז, ב).

וְכֵן כָּל פְּרָטִי מִצְוָה שֶׁנִּתְחַלְקָה לְפָרָטִים רַבִּים³, נִחְשָׁב כָּל אֶחָד לְמִצְוָה בְּפָנֵי עֲצָמָה⁴, כְּדֹאִיתָא בַּמִּדְרָשׁ (ויק"א, ז)⁵:

ביאורים

1. נחשב כל אחת למצוה בפני עצמה. כאשר מקיים האדם מצוה שנכתבה מספר פעמים בתורה, נחשב לו כאילו קיים כמה מצוות נפרדות, דהיינו, מספר מצוות כמספר הפעמים שנכפלה אותה מצוה בתנ"ך. 2. מי שאינו מניח תפילין עובר בשמונה עשין, אבל נמלה אחת, לזקה חמש. נמצא שהמניח תפילין מקיים שמונה מצוות והנמנע מאכילת נמלה מקיים חמש מצוות, וזהו מעלת התורה שכל ציווי שנכפל בה הוא מצוה בפני עצמה (רמ"א). 3. כל פרטי מצוה שנתחלקה לפרטים רבים. כל מצוה ומצוה נחלקת לפרטים הרבה, וכל פרט במצוה נחלקה גם כן לפרטים רבים. 4. נחשב כל אחד למצוה בפני עצמה. כל פרט ופרט שבמצוה נחשב למצוה בפני עצמה. כלומר, כאשר מקיים אדם מצוה ומכוון בכל חלק וחלק ממנו שעושהו מפני שכך צוה ה', נחשב כל חלק למצוה בפני עצמה. 5. כדאיתא במדרש. וז"ל: "בשעה שאמר לו הקב"ה למשה עשה לי משכן, על כל דבר ודבר שהיה עושה היה כותב עליו: 'כאשר צוה ה' את משה'. אמר הקב"ה: כל הכבוד הזה עשה לי משה, ואני מבפנים והוא מבחוץ, קראו לו שיקנס לפני ולפנים, לכך נאמר: 'ויקרא אל משה'".

מעלות התורה

עיונים

עיונים

מעלות התורה

לְפִיכָךְ זָכָה מֹשֶׁה בְּקִרְיַת הַשֵּׁם⁷
בַּתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא א, א): 'וַיִּקְרָא
אֶל מֹשֶׁה, מִפְּנֵי^(א) שִׁכּוֹן כָּכָל פְּרִטִי
עֲנִינִי הַמִּשְׁכָּן⁸, לְקִיּוֹם מִצּוֹת ה'⁹,
דִּכְתִּיב¹⁰: 'וַיִּקָּם אֶת הָעֲמוּדִים בְּאֶשֶׁר
צִוָּה ה'¹¹, וַיִּתֵּן אֶת הָעֲמוּדִים בְּאֶשֶׁר
צִוָּה ה'', וְכָל הָעֲנִין כְּתוּב שֵׁם:
'בְּאֶשֶׁר צִוָּה ה'' בְּפִרְשֵׁת פְּקוּדֵי¹²,
לְפִיכָךְ נִסְמָךְ לֹז: 'וַיִּקְרָא אֶל מֹשֶׁה¹³.

א. שכיוון ככל פרטי
עניני המשכן לקיים
מצות ה'. בני ישראל
כשהקימו את המשכן,
נאמר עליהם שהם
עשו כל זה "כאשר צוה
ה' כן עשו" (שמות
לט, מג). וביאר העמק
דבר: ודאי התאוו
בני ישראל שתשכון
השכינה בתוכם. היה
עולה איפוא על הדעת,
כי השתדלו בני ישראל
להזדרז בהקמת
המשכן כדי לזכות
להשראת השכינה בתוכם, ואם כן היתה כאן פניה זרה בקיום רצון ה', הגם שזו
פניה דקדושה. משום כך ראתה התורה להדגיש, שלא עשו בני ישראל את

ביאורים

6. לְפִיכָךְ זָכָה מֹשֶׁה. בזכות עשיית המשכן. 7. בְּקִרְיַת הַשֵּׁם. שקרא לו הקב"ה
בקריאה של חיבה שיכנס אליו לפני ולפנים. 8. כָּכָל פְּרִטִי עֲנִינִי הַמִּשְׁכָּן. בכל
פרט שהיה עושה בעשיית המשכן היה מכון. 9. לְקִיּוֹם מִצּוֹת ה'. שעושה עם
כוונה שרצונו בכך לקיים את ציווי ה'. והחשיבה התורה כל פרט מהם למצוה
בפני עצמה, למרות שכל עשיית המשכן היא מצוה אחת של 'ועשו לי מקדש'.
10. דִּכְתִּיב. ראה שמות מ, יח-יט. 11. וַיִּקָּם אֶת הָעֲמוּדִים כְּאֶשֶׁר צִוָּה ה'. הרי
שגם הקמת העמודים נחשבת למשה רבינו למצוה, למרות שהוא רק פרט אחד
בהקמת המשכן. 12. בְּפִרְשֵׁת פְּקוּדֵי. ט"ו פעמים הוזכר שם 'כאשר צוה ה'
את משה. וכוונת רבינו, שאף על פי שכל עשיות המשכן הם מצוה אחת של
'ועשו לי מקדש', נתכוון משה לקיים כל פרט ופרט מחמת ציווי ה' והחשיב
כל אחד מהם למצוה בפני עצמה, כנ"ל (רמ"ג). 13. לְפִיכָךְ נִסְמָךְ לֹז 'וַיִּקְרָא
אֶל מֹשֶׁה'. לפי שכיוון משה בכל פרט ופרט מעניני המשכן, לקיים מצות ה',

שעשו, אלא מפני קיום
רצון ה', כדי למלא את
אשר נצטוו.
ובבית הלוי שם ביאר,
מפני מה הוסיפה
התורה וכתבה "כאשר
צוה ה'", כמעט בכל

וְכָן דְּרָשׁוּהוּ (ב"ר לט, ט) עַל פְּסוּק¹⁴
(בראשית כב, ב): 'עַל אֶחָד
הַהָרִים אֲשֶׁר אָמַר אֱלֹהִי¹⁵, (ב) לִתֵּן
שָׂכָר עַל כָּל דְּבוּר וְדְבוּר. וְכָן

מעשה ומעשה שבפרשת עבודת המשכן? כי הנה, מעשה המשכן בא לכפרה
ולתיקון על מעשה העגל, וכמו שאמרו (שמו"ר ויקהל): בנזמים חטאו שנאמר
"פרקו נזמי הזהב", ובנזמים נתרצה להם שנאמר "הביאו חח ונזם". וכיון שעיקר
חטאם במעשה העגל היה מה שרצו להתחכם מעצמם, לעשות על פי הבנתם
ושכלם מעשה אשר לא נצטוו עליו, על כן במעשה המשכן, שבא לכפר על חטא
זה, ציינה התורה כי כל אשר עשו היה "כאשר צוה ה'".

יתר על כן, אמרו חז"ל (ברכות נה, א): בצלאל היה יודע לצרף אותיות שנבראו
בהן שמים וארץ, והיה יודע רמזים וסודות במלאכתו. אך עם כל זאת, אף הוא,
כל כוונתו היתה "כאשר צוה ה'", רק כדי לקיים ציווי ה', ולא משום ששכלו
והבנתו הורו לו לעשות כן.

ב. לִיתֵן שָׂכָר עַל כָּל דְּבוּר וְדְבוּר. הנה בפרשת תרומה (שמות כו, ה) כתיב:
"חמשים ללאות תעשה ביריעה האחת וחמשים לולאת תעשה בקצה היריעה
אשר במחברת השנית מקבילות הלולאות אשה אל אחותה". ויש לעיין, למה
צריכה התורה לכתוב את זה, פשיטא שאם רוצים לחבר יריעות, צריכות
הלולאות להיות מקבילות זו לזו, ומאי קמ"ל? וביאר רבי מיכל פיינשטיין זצ"ל,
דאין הכי נמי, ברור שבכל אופן היו עושים את הלולאות מכוונות זו לזו, אכן

ביאורים

כמבואר בפרשת פקודי, נסמך לו מיד תיכף בתחילת פרשת ויקרא 'ויקרא אל
משה, והיינו שקרא לו הקב"ה שיכנס אליו לפני ולפנים, כדברי המדרש הנ"ל.
14. עַל פְּסוּק. הנאמר בעקידת יצחק. 15. עַל אֶחָד הַהָרִים אֲשֶׁר אָמַר אֱלֹהִי.
בתחילה נצטווה אברהם אבינו בציווי כללי לילך אל 'אחד ההרים', ואחר כך
נצטווה בציווי פרטי נוסף ללכת אל ההר המסוים, ובכך קיים מצוה נוספת על כל
פרט ופרט בפני עצמו, ועל כל ציווי יקבל שכר כמצוה בפני עצמה.

מעלות התורה

עיונים

עיונים

מעלות התורה

כַּפְסוֹק¹⁶ (יונה ג, ב): 'וּקְרָא אֵלֶיהָ אֶת הַקְרִיאָה אֲשֶׁר אָנֹכִי דֹבֵר אֵלֶיהָ'¹⁷, לִתֵּן שָׂכָר¹⁸ עַל כָּל קְרִיאָה וּקְרִיאָה¹⁹.

עתה שנכתב הדבר בתורה - הרי זה "מצוה", והקב"ה רצה לזכות את ישראל, לפיכך הרבה להם תורה ומצוות.

וכמו כן מצינו בפרשת "לך לך" (בראשית יב, א), שאמר הקב"ה לאברהם אבינו: "לך לך מארצך וממולדתך ומבית אביך אל הארץ אשר אראך". וכתב רש"י: "לא גילה לו (איזו היא) הארץ מיד וכו', כדי לתת לו שכר על כל דיבור ודיבור. וכיוצא בו מצינו בעקידה, שאמר הקב"ה לאברהם (שם כב, ב): "את בנך את יחידך אשר אהבת את יצחק", כתב רש"י: "ולמה לא גילה לו מתחילה" (שהכוונה היא ליצחק)? "ליתן לו שכר על כל דיבור ודיבור" (שעל כל אחד מהם יקבל שכר כמצוה בפני עצמה).

ואמרו להוסיף בזה דברי החידושי הרי"ם זצ"ל, הדנה מצינו גבי מצות "הקהל" דכתיב בה (דברים לא, יב): "הקהל את העם האנשים והנשים והטף" - ובגמרא חגיגה (ג, א) אמרו "והטף למה באין? אלא כדי לתת שכר למביאיהם". וכוונת הגמרא, דלכאורה הרי אם יש חיוב על האבא לבוא, וכן על האמא יש חיוב לבוא, א"כ וודאי שיביאו עמם את הטף, דמי ישמור על הטף! ועל זה אמרה הגמרא, דאין הכי נמי, באמת היו מביאים את הטף, אכן א"כ למה נאמר "והטף" - "לתת שכר למביאייהם", שעכשיו שכתוב בתורה להביאם, הרי נהפך הדבר למצוה, ויש גם שכר על עצם זה שמביאים את ה"טף" (שי' לתורה, ר"ה ויוהכ"פ, עמוד שנט).

ביאורים

16. וכן כפסוק. הנאמר ביונה הנביא כששלחו ה' אל העיר נינוה. **17. וקרא אליה את הקריאה וגו'.** יונה הנביא נצטוו בתחילה בציווי כללי לומר לאנשי נינוה 'את הקריאה' (יונה א, ב) ולא פורש לו מיד מהי הקריאה, ורק אח"כ נצטווה בציווי פרטי נוסף לומר את הקריאה המסוימת (שם ב, ב), ובכך נתן לו הקב"ה את האפשרות לקיים שתי מצוות במעשה אחד. **18. ליתן שכר.** הן אברהם אבינו והן יונה הנביא נצטוו לקיים - הן את הציווי הכללי והן את הציווי הפרטי. **19. על כל קריאה וקריאה.** כי כל קריאה וקריאה נחשבת למצוה בפני עצמה.

ג. בכל הנהגותיו. פירוש, דהנה רבינו לעיל הקשה על

וּבִנְיָה יוֹכֵן הַמִּשְׁנָה שֶׁהַקְדָּמָנוּ (אות א), כִּי רָצָה הַקְב"ה לְזַכּוֹת אֶת יִשְׂרָאֵל לְפִיכָךְ הִרְבָּה לָהֶם תּוֹרָה וּמִצְוֹת²⁰, וְכָל דְּבוּר בְּתוֹרָה²¹ וְכָל פֶּרֶט מִכָּל מִצְוָה²², נִחְשָׁב לְמִצְוָה בִּפְנֵי עֲצָמָהּ בְּנוֹכַח, נִמְצָא זְכוּת גָּדוֹל הוּא לְיִשְׂרָאֵל בְּמָה שֶׁהִרְבָּה לָהֶם בְּמָה דְּבוּרִים וְכִמְה פֶּרָטִים עַל כָּל הָעֲנִינִים, בְּכָדֵי לְהַרְבוֹת לָהֶם שָׂכָר²³, שְׂכָל אַחֶר²⁴ נִחְשָׁב לָהֶם לְמִצְוָה בִּפְנֵי עֲצָמָהּ. וְאִין לָהּ זְכוּת גָּדוֹל מִזֶּה, עַד שֶׁיְּכֻל הָאָדָם לַעֲשׂוֹת מִצְוָה כָּכָל עַת וּבְכָל רֵגַע מִמֶּשׁ בְּכָל הַנְּהַגוֹתָיו²⁵.

ביאורים

20. לפיכך הרבה להם תורה ומצוות. שאין הכוונה לריבוי המצוות ממש, אלא 'תורה' הכוונה לעניני התורה, שמהתורה אפשר ללמוד כל הנהגותיו של האדם, שגם הנהגות אלו יחשבו לו למצוות. וה'מצוות' הכוונה שהקב"ה פירט הרבה פרטים במצוות, שעל ידי מעשה אחד הוא מקיים הרבה מאוד מצוות. **21. וכל דיבור בתורה.** שממש ניתן ללמוד כל הנהגות האדם בחיי יום יום. **22. וכל פרט מכל מצוה.** היינו הפרטים הרבים בכל מצוה, שעל ידי כך שמקיים המצוה במעשה אחד זוכה לקיים את כל אותן המון מצוות. וכן המצוות שהתורה כפלה אותם כמה וכמה פעמים, כשמקיים אותם - מקיים הרבה מצוות במעשה אחד. **23. להרבות להם שכר.** בקיימם כל דיבור ופרט שבמצוה, אשר כל אחד מהם למצוה יחשב. **24. שכל אחד.** כל דיבור ופרט מהמצוה. **25. בכל הנהגותיו.** היינו שמלבד ריבוי השכר על כל ציווי וציווי שנכלל בתורה, יש בכך זכות גדולה לישראל, שכל חייהם הם על פי התורה, והם עבדים להקב"ה בכל פסיעותיהם והנהגותיהם ואין עושים שום תנועה שאין בה עבודת ה' (רמ"א).

מעלות התורה

עיונים

דתנן "רצה הקב"ה לזכות את ישראל לפיכך הרבה להם תורה ומצוות", דמהו הכפילות 'תורה ומצוות'. ועוד, דאדרבא אם היה פחות תורה ומצוות היה לכאורה קל יותר לקיים את כולם.

ועל זה ענה רבינו באריכות, ותוכן דבריו: שכוונת "תורה" היינו כל הנאמר בתורה, שאינו מכלל המצוות, ומכל מקום יש ללמוד מכל פרשיות אלו דרכי ההנהגה שהקב"ה חפץ שינהגו בהם עמו ישראל, וכשאדם נוהג בצורה זו הרי שהוא מקיים מצוה.

ורבינו ה"מצוות" הכוונה שהרבה פעמים במצוה אחת יש בה כמה וכמה פרטים, ובכל פרט ופרט שמקיים את המצוה מקבל שכר בפני עצמה. וכן הרבה פעמים כפל הכתוב את ציוויה כמה פעמים, וכשאדם מקיים המצוה הרי ששכרו נכפל כפי מספר פעמים שנכתבה בתורה ציווי מצוה זו.

וזו כוונת התנא "לפיכך הרבה להם תורה ומצוות" - 'תורה' היינו פרשיות בתורה שמהם ניתן ללמוד את צורת ההתנהגות הרצויה, ו'מצוות' היינו פרטי המצוה ורבינו הפעמים שנכתבה בתורה שאז מקבל שכר על כל פעם ופעם שנכתבה.

עיונים

מעלות התורה

[ד]

וּמִצְוָה¹ נֹכַח לִידַע כִּמָּה מִצְוֹת מְקִיִּים הָאָדָם בְּלִמּוּד

הַתּוֹרָה²: (א) בְּדַכְתִּיב (ויקרא כו, ג):

'אִם בְּחַקְתִּי תִלְכּוּ, וּפִרְשׁ רִשְׁי,

^(א) שֶׁתִּהְיוּ עֹמְלִים בַּתּוֹרָה. (ב) וְשִׁנַּנְתֶּם

לְבַבְיָהּ. (ג) וְדַבַּרְתָּ בָּם. (ד) בְּשִׁבְתְּךָ

בְּבֵיתְךָ. (ה) וּבְלִכְתְּךָ בְּדַרְךָ.

(ו) וּבְשִׁכְבְּךָ. (ז) וּבְקִימוֹךָ' (דברים ו, ז)

- תְּרֵי שָׁבַע מִצְוֹת.

א. שתהיו עמלים

בתורה. רש"י שם כתב:

"אם בחקתי תלכו. יכול זה קיום המצוות,

כשהוא אומר 'ואת מצותי תשמרו', הרי

קיום המצוות אמור, הא מה אני מקיים 'אם

בחקתי תלכו', שתהיו עמלים בתורה", עכ"ל.

ותמוה הדבר, הלא אף אם אמנם מוכח ש"אם

בחקתי תלכו" מדבר בלימוד תורה, אך מהיכי

יתיני שהכוונה שתהיו עמלים בתורה?"

רבי שמואל רוזובסקי

זצ"ל (הובא בטללי אורות) תירץ, שמוכח מהלשון "תלכו", שעניינו הליכה והתקדמות, דהיינו **תעלו ותתעלו** במעלות התורה. ואת זאת לדעת: לעלות ולהתעלות בתורה אי אפשר בלא שיהיו עמלים בתורה. (וכלשונו: "תלכו" מיינט 'שטייגן', און שטייגן קעמען נישט אן זיין עמלים בתורה").

כתב הט"ז (או"ח סי' מז): "התורה אינה מתקיימת אלא במי שממית עצמו עליה (ברכות סג, ב). דהיינו, שעוסקים בפלפול ומשא ומתן של תורה, כמו שנאמר 'אם בחקתי תלכו' - שתהיו עמלים בתורה. מה שאין כן באותם שלומדים דברי תורה מתוך עונג ואינם יגעים בה, אין התורה מתקיימת אצלם... וזה הכוונה 'שלא ברכו בתורה תחילה' (נדרים פא, א), כי הברכה היא 'לעסוק בדברי תורה', דרך טורח דוקא".

ביאורים

1. **ומזה.** היינו אחר שהתבאר שכל כפילות וכפילות בתורה נחשב למצוה.
2. **בלימוד התורה.** עתה מונה רבינו מניין העשין והלאוין שבתלמוד תורה.

מעלות התורה

עיונים

עיונים

מעלות התורה

וּבְמִשְׁנָה תוֹרָה³ נִשְׁנָה גַם כֵּן בַּפְּסוּק (שם יא, יט): (א)
'וְלִמְדַתֶּם אֹתָם אֶת בְּנֵיכֶם'⁴. וּכְתִיב:
(ב) 'וְשִׁמְרַתֶּם'⁵. וּכְתִיב (ויקרא יח, ה): (ג)
'וְשִׁמְרַתֶּם אֶת חֻקֹּתַי'. (ד) 'וְאֵת חֻקֹּתַי תִּשְׁמְרוּ לְלַכֵּת בָּהֶם' (שם פסוק ד),
וְאֵתָא בְּתוֹרַת כְּהֻנִּים⁶ (פר' אחרי פי"ג
היא'): 'שְׁלֹא יִהְיֶה מִשְׁאָד וּמִתְנַד אֱלֹא
בָּהֶם'⁷. בַּפֶּרֶשֶׁת קְדוּשִׁים (שם יט, לו)
כְּתִיב: (ה) 'וְשִׁמְרַתֶּם אֶת כָּל חֻקֹּתַי'. (ו)
'וְשִׁמְרַתֶּם מִצְוֹתַי'. בַּפֶּרֶשֶׁת אֲמֹר
(שם כב, לא) כְּתִיב: (ז) 'וְשִׁמְרַתֶּם מִצְוֹתַי
וְעֲשִׂיתֶם אֹתָם'. בַּפֶּרֶשֶׁת וְאֵתְחַנֵּן (דברים ה, א) כְּתִיב:

ביאורים

3. ובמשנה תורה. הלשון אינו מדויק, דגם הפסוק הקודם הוא במשנה תורה (רמ"א). 4. ולמדנתם אותם את בניכם. גם בפסוק זה נכללו שש מצוות: א. 'ולמדנתם אותם את בניכם'. ב. 'לדבר בס' ג. 'בשבתך בביתך'. ד. 'ובלכתך בדרך'. ה. 'ובשכבך'. ו. 'ובקומך'. 5. וכתביב ושמרנתם. ב'שמירה' נכלל לימוד התורה, כמו שמביא רבינו בהמשך דבריו בסמוך מהספרי. רבינו ממשיך ומונה את כל השמירות שבתורה. 6. ואיתא בתורת כהנים. שמפרש מהו 'ללכת בהם'. 7. אלא בהם. בלימוד התורה. וז"ל התורת כהנים: "ללכת בהם" - שלא יהא משאן ומתנן אלא בהם, שלא תערב בהם דברים אחרים בעולם. שלא תאמר למדתי חכמת ישראל, אלמוד חכמת אומות העולם, תלמוד לומר: 'ללכת

ב. ולמדנתם אותם ושמרנתם לעשותם. מכאן למד הרמב"ם ז"ל (בספר המצוות, מ"ע יא) חיוב לימוד התורה. שלכאורה די היה לצוות על העשייה, וממילא נצטרך ללמוד, שאם לא נלמד, היאך

נדע מה לעשות. אלא שהלימוד הוא מצות עשה בפני עצמה.

וטעם הדבר, כי הנה ידוע שלכל אחד חלקו בתורה, כמו שבאר הגר"א ז"ל דברי הגמרא (מגילה ו, ב): "אם יאמר לך אדם יגעי ולא מצאתי, אל תאמן". שהתורה היא כאותה מציאה, שכבר קודם שנמצאה היתה בעולם, ומוצאה לא המציאה, אלא רק גילה אותה וזכה בה. כך היו במעמד הר סיני כל נשמות ישראל (שבת קמו, א), ולכל אחד ניתן חלקו, ועליו אנו מבקשים: "ותן חלקנו בתורתך". ולפיכך יש לכל אחד חלק המושך בייחוד את לבו, ואין אדם לומד תורה אלא ממקום שלבו חפץ (ע"ז יט, א). ועל כך נאמר "אם תבקשנה ככסף וכמטמונים תחפשנה, אז תבין יראת ה' ודעת אלקים תמצא" (משלי ב, ד). והנה, אדם שהטמין תחת הר מסוים עשר תיבות, שבכל תיבה ישנם אלף רובלים, וכשעמד להפטר מן העולם, גילה ענין זה לידידו, ואמר לו שילך ויחפש שם ויזכה בכל אוצר גדול זה, מעתה אם ימצא אותו אדם תשע תיבות, ויתעשר עושר רב, תשעת אלפי רובלים, הכי יאמר די? להפך, מציאת התשע תמריץ אותו ביתר שאת ועוז לגלות ולחשוף גם את התיבה העשירית. והוא הדין באדם שיגע ומצא כדי מדתו בתורה, שלא יאמר די, אלא ימשיך ויחשוף בה אוצרות הממתינים לו, ואף ורק לו, ואיש לא יחשפש מלבדו! זהו שאמר שלמה בחכמתו: "ראה חיים עם אשה אשר אהבת כל ימי חי הבלך אשר נתן לך תחת השמש, כי הוא חלקך בחיים" (קהלת ט, ט). וידוע שהכוונה

ביאורים

בהם, אינן רשאי ליפטר מתוכן". 8. זו משנה. ופירש רש"י בקידושין (לו, א): שמביאה לידי מעשה, דכתיב 'תשמרון לעשות'.

מעלות התורה

עיונים

עיונים

מעלות התורה

וְכֵן אֵיתָא בְּסִפְרֵי: ^(א) כָּל מְקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר
'שְׁמִירָה' בַּפְּסוּק, קָאִי עַל הַתּוֹרָה.
עוֹד שָׁם (שם ד, ט: יא) 'וְהוֹדַעְתָּם
לְבָנֶיךָ וּלְבָנֵי בְנֶיךָ' ¹⁰. (יב) 'לְשֹׁמֵר אֶת
כָּל חֻקֵּיךָ' (שם ו, ב: יג) 'וְשֹׁמְרֵתָם
לְעִשׂוֹת' (שם ה, כט). וּבַפְּרָשָׁת עֵקֶב:
(יד) 'וְשֹׁמְרֵתָם וְעִשִּׂיתָם אֹתָם' (שם ז, יב).
(טז) 'תִּשְׁמְרוּ לְעִשׂוֹת' (שם יג, א).
(טז) 'וּבַחֲרַת בְּחַיִּים' ¹¹ (שם ל, יט).
בַּפְּרָשָׁת כִּי תִשָּׂא (שמות לד, יא) כְּתִיב:
(יז) 'שֹׁמֵר לֶךְ' וְגו'.

לתורה (קידושין ל, ב),
שמכיון שהוא חלקך,
עליך להתמיד בלימוד
כל ימי חיך! (החפץ
חיים בשם עולם, שער
החזקת התורה, פרק
יג).
ג. כל מקום שנאמר
שמירה בפסוק קאי
על התורה. במסכת
קידושין (לז, א) דרשו
את הפסוק "אלה
החוקים והמשפטים
אשר תשמרון
לעשות..." (דברים יב,
א). "אשר תשמרון - זו
משנה". ופירש רש"י:
שמביאה לידי מעשה,
דכתיב תשמרון לעשות. ובמהרש"א (סוטה לז, א ד"ה ברוך) ביאר כוונת רש"י,
ששמירת המשנה היא שיהא חוזר על משנתו שלא תשכח מפיו, ודבר זה מביא
לידי מעשה. ועוד ביאר המהרש"א (קידושין לז, א) בכוונת רש"י: שהמשנה

ביאורים

9. קאי על התורה. רש"י על הפסוק "שמור ושמעת את כל הדברים האלה..."
(דברים יב, כח) כתב: "שמור - זו משנה [לימוד ושינון הלכות התורה] שאתה
צריך לשמור בבטן שלא תשכח". 10. והודעתם לבניך ולבני בניך. לשון
הכתוב שם הוא: "רק השמר לך ושמור נפשך מאד פן תשכח את הדברים אשר
ראו עיניך ופן יסורו מלבבך כל ימי חיך, והודעתם לבניך ולבני בניך". ובמסכת
קידושין (ל, א) דרשו שכוונת 'והודעתם לבניך ולבני בניך' היינו למד את התורה
לבניך ולבני בניך. 11. ובחרת בחיים. רצה לומר, התורה, כמו שנאמר: 'כי היא
חיך' (כפירוש רבינו להלן אות ו').

והלימוד הם שמירת
המצוה לעשותה
כתיקונה [כלומר,
משנה זו לימוד התורה,
דהרי בהמשך הפסוק
כתוב "אשר תשמרון
לעשות", ולימוד
התורה שמירה הוא
שמביא לידי מעשה].
ובתוספות הרא"ש
ביאר: "אשר תשמרון
- זו משנה, לפי
שהיא תורה שבעל-
פה ושמורה בבטן,
ככתוב (משלי כב, יח):
'כי נעים כי תשמרם
בבטנך', וכתוב

שימו לְבַבְכֶּם לְכָל הַדְּבָרִים,
וְקִשְׁרֵם עַל אֲצַבְעוֹתֶיךָ ¹²,
לְהֵבִיא מִסְפֵּר מַפְקֵד הַמִּצְוֹת עֲשֵׂה ¹³
שֶׁנִּכְלְלוּ בַּמִּצְוֹת תִּלְמוּד תּוֹרָה.

עוד עֲשֵׂה לְאִוִּין ¹⁴: (א) 'הִשְׁמֹר
לְךָ' ¹⁵. (ב) 'וְשֹׁמֵר נִפְשֶׁךָ'. (ג) 'פֶּן
תִּשְׁכַּח אֶת הַדְּבָרִים' ¹⁶. (ד) 'וּפֶן יִסּוּרוּ
מִלְּבָבְךָ' ¹⁷ (דברים ד, ט: ה) 'הִשְׁמֹר לְךָ
פֶּן תִּשְׁכַּח' ¹⁸ (שם ח, יא), וְעוֹד שְׁלֹשׁ

(שמואל-ב כג, ה): 'ערוכה בכל ושמורה', ולקמן (קידושין מ, ב) דרשו את
הפסוק 'בעבור ישמרו חוקיו' - זה התלמוד, "עכ"ל.

ביאורים

12. וקשרם על אצבעותיך. הוא עפ"י משלי ז, ג. וכוונתו, שים לבך והתבונן
תמיד במספר המצוות שמקיימים בלימוד התורה, ואל תסיח דעתך מהם.
13. להביא מספר מפקד המצוות עשה. כדי שתדע את מספר מנין הרב של מצוות
שמקיימים בלימוד התורה. 14. עוד עשה לאוין. נאמרו על המתבטל מתלמוד
תורה. 15. השמר לך. הוא איסור לא-תעשה, כפי שמבאר בהמשך בסמוך.
16. פן תשכח את הדברים. במסכת מנחות (צט, ב) למדו מפסוק זה שהשוכח
דבר אחד ממשנתו על ידי שמסירם מלבו עובר בלאו. וסובר רבינו שנאמר בזה
לאו על המתבטל מתלמוד תורה. 17. ופן יסורו מלבבך. שכל זמן שלא יעסוק
בלימוד התורה הוא שוכח (רמב"ם הל' ת"ת פ"א ה"י). 18. השמר לך פן. כאן
נמנה שני לאוין: א. 'השמר'. ב. 'פן', וכן בהמשך. 19. תשכח. והמשך הפסוק:

מעלות התורה

עיונים

עיונים

מעלות התורה

פְּעָמִים²⁰. וְעוֹד שְׁנֵי לְאוּיִן: 'הַשְּׁמֶרֶה לָכֶם פֶּן יִפְתָּה לְכַבְּכֶם וְסִרְתֶּם וְעִבְדְתֶּם' (שם יא, טז), וְאִיתָא בַּסְפָּרִי²¹ (פר' עקב פיסקא מג): (ה') בְּשֹׁאֲדָם סָר מִן הַתּוֹרָה²², מִיָּד נִדְבֵק²³ בְּעִבּוּדָה זָרָה. 'הַשְּׁמֶרֶה לָכֶם פֶּן תִּשְׁכַּחוּ אֶת בְּרִית ה'' וגו' (שם ד, ג). וְכָל מְקוֹם שֶׁנֶּאֱמָר²⁴: 'הַשְּׁמֶרֶה, פֶּן, וְאֵל²⁵, אֵינוֹ אֱלֹא לֹא תַעֲשֶׂה²⁶ (עירובין צו, א).

הולך ומתדבק בעבודה זרה?

אלא, הביא רבי אלחנן וסרמן מפי רבו החפץ חיים, אם שני אנשים או עמים לוחמים זה עם זה, ואחד גבר על רעהו, עדיין אינו מובטח בניצחון, כי עוד אפשר שיתאושש המובס ויגבר על המנצח של היום. לא כן כאשר גבר האחד על יריבו,

ביאורים

"לבטלי שמור מצותיו ומשפטיו וחוקותיו". **20. ועוד שלש פעמים.** אולי צריך לגרוס: הרי שש פעמים. **21. ואיתא בספרי.** שפסוק זה נאמר על לימוד התורה. **22. כשאדם סר מן התורה.** שפוסק מדברי תורה. **23. נדבק.** הולך ומדבק בעבודה זרה. **24. וכל מקום שנאמר.** בתורה אחת מלשונות אלו. **25. פן ואל.** או 'פן' או 'אל'. **26. אינו אלא לא תעשה.** הרי יש באותו ענין אזהרה לא תעשה, והיינו איסור לאו, וכאילו נאמר בהם הלשון "לא" [כגון 'השמר' היינו אזהרה להימנע מן הדבר אשר צוינו להשמר' ממנו, השמר שלא תעשה כן, והיינו עבירה 'לא תעשה' על הנמנע מלקיימה. (ולאו דווקא לשון 'השמר' נחשבת כלא תעשה, אלא הוא הדין כל לשון 'שמירה' בכלל זה. ריטב"א מכות יג, ב)].

וגם נטל הימנו את נשקו, שאז הניצחון הוא אכן אמיתי, כי מעתה לא יוכל עוד לקום עליו ולנצחו. כיוצא בזה במלחמת היצר, שאף אם יסית יצר הרע את האדם לדבר עבירה וגבר עליו, עדיין לא נצחו

וְגַם²⁷ מְקוֹם שֶׁנֶּאֱמָר בּו' שְׁמִירָה, אֲסוּר לְהִסִּיחַ דַּעְתּוֹ מִמֶּנָּה²⁸, כְּמֹו שִׁפְתּוֹב (מ"ב יא, ו): 'וּשְׁמִרְתֶּם אֶת מִשְׁמֶרֶת הַבַּיִת מִסָּח' ²⁹. וְלִפְיָכָּה אֵין מְכַרְכִּין עַל הַתּוֹרָה רַק פַּעַם אַחַת בְּכָף³⁰, לְפִי שֶׁאֲסוּר לְהִסִּיחַ דַּעְתּוֹ

לחלוטין, כי אם יקום עליו בחזרה וישוב בתשובה שלימה, הניצחון יהיה שלו. לא כן אם הסיתו היצר שלא ללמוד תורה, הרי לקח ממנו את כלי מלחמתו, כמאמר חז"ל "בראתי לו יצר הרע, ובראתי לו תורה תבלין" (קידושין ל, ב), לכך ברור שבסוף יבא לידו עבודה זרה, מה שאין כן בשאר עבירות.

הוסיף רבי אלחנן וסרמן לבאר לפי זה, מדוע ביטול תורה כל-כך חמור בעיני חז"ל, עד שאמרו: ויתר הקב"ה על גילוי עריות, שפיכות דמים ועבודה זרה, ולא ויתר על עוון ביטול תורה (ירושלמי חגיגה א, ז), הלא שלש עבירות הללו דינן "יהרג ואל יעבור", ואילו תלמוד תורה לענין זה הוא מצוה ככל המצוות, שיעבור ואל יהרג. אלא, שאף אם הכשיל היצר את האדם בעבירות החמורות ביותר, עדיין יכול האדם לשוב ולנצחו על-ידי כח התורה, מה שאין כן אם נטל ממנו את נשקו, את לימוד התורה, הרי שאיבד את כלי ההגנה שכנגד היצר הרע, ועלול להגיע עד כדי עבודה זרה.

ביאורים

27. וגם. רבינו בא ללמדנו שכשאי אפשר לאדם לדבר בתורה, אזי לכל הפחות יהגה בה במחשבה, שגם בזה מקיים מצות תלמוד תורה, ש'שמירה' כוללת איסור הסחת דעת מן התורה. **28. אסור להסיח דעתו ממנה.** כלומר, שבפסוק 'לשמור' נכלל בזה שכשאי אפשר לדבר בתורה, יהגה בה במחשבה. **29. ושמרתם את משמרת הבית מסה.** שמורו את המקדש שלא תסיחו דעתכם ממנו. הרי שבמקום שיש עליו איסור הסחת הדעת נאמר לשון 'שמירה'. **30. רק פעם אחת בכוף.** ולא בכל פעם במהלך היום בעת שחוזר

מעלות התורה

עיונים

עיונים

מעלות התורה

מִמֶּנָּה³¹. וּלְפִיכֶךָ³² הִפַּח הַדַּעַת פּוֹסֵל
בְּקִדְשִׁים³³, מוֹשֵׁם שְׁנֵאמֶר (במדבר יח,
ד): 'וְשִׁמְרוּ אֶת מִשְׁמֶרֶת' וכו'.³⁴
וּלְכֶךָ³⁸ נֵאמֶר בָּהּ³⁵ (יהושע א, ח):
'וְהִגִּיתָ בּוֹ יוֹמָם וּלְיָלָה', 'וְהִגִּיתָ' לְשׁוֹן
מִחְשָׁבָה³⁶, כְּמוֹ שֶׁנֶּשְׁתַּבַּח³⁷ (תהלים יט,
טו): 'וְהִגִּיזוֹן לִבִּי לִפְנֶיךָ'³⁸ וכו', שֶׁצָּרִיךְ
נִשְׁלֹא יִסִּיר מִחְשַׁבְתּוֹ מִהַתּוֹרָה³⁹. דְּלַעֲלִל (יהושע שם)
כְּתִיב⁴⁰: 'לֹא יִמוּשׁ סֵפֶר הַתּוֹרָה הַזֶּה מִפִּיךָ'⁴¹. וְכִנְשָׂאִי
אֶפְשָׁר⁴² לְדַבֵּר בַּתּוֹרָה, עַל זֶה נֵאמֶר, עַל כָּל פְּנִיָּם: 'וְהִגִּיתָ

ביאורים

ללימודו. ³¹. שאסור להסיח דעתו ממנה. שצריך להרהר בדברי תורה גם בשעת עסקיו כשאינו יכול לדבר בתורה, ומקיים בזה גם כן מצות תלמוד תורה, כדכתיב 'והגית בו יומם ולילה', 'והגיון' הוא מחשבה בלב (כדברי רבינו בסמוך). ³². ולפיכך. כיון שכל מקום שנאמר בו 'שמירה', אסור להסיח דעתו ממנה. ³³. הכח הדעת פוסל בקדשים. קדשים שהסיח אדם את דעתו מלשומרם מן הטומאה - נפסלו. ³⁴. שנאמר 'ושמרו את משמרת'. לשון הקרא 'ושמרו את משמרת אהל מועד'. ו'משמרת' היינו שלא יסיח דעתו מקדשי אהל מועד. ³⁵. נאמר בה. על התורה. ³⁶. 'והגית' לשון מחשבה. שיהרהר בלב. ³⁷. כמו שכתוב. שמוכח מהפסוק 'והגיון' הוא מחשבה בלב. ³⁸. והגיון לבי לפניך. דוד המלך מתפלל שמשאלות לבו יתקבלו ברצון לפני ה'. ³⁹. שצריך שלא יסיר מחשבתו מהתורה. הפסוק 'והגית בו יומם ולילה' מלמדנו שכשאינו יכול לדבר בדברי תורה אזי על כל פנים לא יסיר מחשבתו מן התורה. ⁴⁰. דלעיל כתיב. שיהושע הצטווה. ⁴¹. לא ימוש ספר התורה הזה מפיך. היינו כשיכול להוציא בפה, אזי לא ימוש מפיך. ⁴². וכשאי אפשר. לו.

ד, כב) - "למוציאיהם בפה". כלומר, לאלו שמוציאים בפה את מה שהם לומדים.

ד, כב) - "למוציאיהם בפה". כלומר, לאלו שמוציאים בפה את מה שהם לומדים.

מבואר כי יש יתרון לדבר בפה בדברי תורה, יותר מאשר לחשוב במחשבות של תורה.

והענין בזה ביאר ה'חפץ חיים', שהקב"ה נטע באדם כוחות הרגשה, והטביע בו, שירגיש ביתר שאת בלשונו. וכעין מה שאמרנו (בחולין יז, ב) שהיו מרבוינו שבדקו את סכין השחיטה בלשונם, כדי לחוש ולהרגיש האם יש בו פגימה דקה מן הדקה. וכח זה מועיל מאוד בלימוד התורה, שבעת שמוציא את הרעיון מלבו ללשונו, אזי נבחן הדבר האם נכון הוא ומבוסס דיו (שמירת הלשון, שער התבונה פרק טז).

ביאורים

⁴³. והגית בו יומם ולילה. אינו אומר 'ודברת בו יומם ולילה', אלא 'והגית' וכו', והגיון אינו אלא בלב, דהיינו שיהרהר בה תמיד ללא הפסק. ⁴⁴. רק חזק ואמין. אתה מצדך אזור גבורה ואומץ לב לך.

מעלות התורה

עיונים

עיונים

מעלות התורה

[ה]

עוד כְּתִיב¹ (דברים לא, יב): 'לְמַעַן יִשְׁמְעוּ וְלִמְעַן יִלְמְדוּ'².
'לְמַעַן יִחְזְקוּ בְּתוֹרַת ה'.'³ (דח"י ב לא,
ד). 'בְּתוֹרַת ה' חֲפָצוֹ'⁴ וּבְתוֹרָתוֹ יִהְיֶה⁵
יוֹמָם וְלַיְלָה' (תהלים א, ב).^(א) 'זָכְרוּ
תּוֹרַת מֹשֶׁה עַבְדִּי'⁶ (מלאכי ג, כב).

א. זכרו תורת משה
עבדי. יש להבין מדוע
נקראת התורה "תורת
משה"? ומשום מה
זכה משה רבינו לתואר
"עבד ה'?"
בספר 'שיחות מוסר'
(מאמר נב) ביאר
הגר"ח שמואלביץ,
דהנה כתיב (ויקרא
י, ט): "וישמע משה
ויעטב בעיניו", ואמרו
חז"ל (זבחים קא, ב): "הודה ולא בוש לומר לא שמעתי, אלא אמר שמעתי
ושכחתי". וצריך ביאור מה שבח הוא זה על משה רבינו ע"ה. ואם כי "הודאה על
האמת" אינה מן הדברים הקלים, מכל מקום על משה רבינו לכאורה אינו שבח.
ונראה לבאר, שהשבח שנשתבח בו משה רבינו שהודה ולא בוש, כי באמת היה
לו חשבון צודק להעלים את שכחתו ולומר שלא שמע, שהרי אם תיתכן שכחה
אצל משה רבינו, עלול הדבר לערער ח"ו את כל המסורה שקיבלו ישראל על ידי
משה מפי הגבורה. אולם משה רבינו לא התחשב בשום חשבון, והודה ולא בוש,
ואמר "שמעתי ושכחתי", כי כתוב בתורה (שמות כג, ז): "מדבר שקר תרחק", בלי

ביאורים

1. עוד כתיב. רבינו ממשיך למנות פסוקים המזרזים על לימוד התורה, ומביא
עשין ולאזין מן התורה ומדברי קבלה. 2. למען ישמעו ולמען ילמדו. עם
ישראל נצטוו במצות 'הקהל', והוא כי בצאת שנת השמיטה בחג הסוכות
יעלו כל ישראל לרגל להתראות לפני מקדש ה', והמלך קורא לפנייהם בתורה,
כדי שישמעו וכדי שילמדו את התורה. 3. למען יחזקו בתורת ה'. יחזקיהו
המלך ציוה לעם לתת את התרומות והמעשר לכהנים וללויים, כדי שיוכלו
להתמיד לעסוק בתורה וללמודה. 4. בתורת ה' חפצו. רצונו ללומדה ולעשותה.
5. ובתורתו ייהגה. ובתורת ה' ייהרהר בלבו. 6. תורת משה עבדי. את התורה
שמסר משה נאמני.

חשבונות, על כן נקרא
משה רבינו "עבד ה'".
ואכן, לא זו בלבד שלא
התערערה המסורת על
ידי כך, אלא אדרבה היא
נתחזקה, כמו שכתוב:
"זכרו תורת משה עבדי"
(מלאכי ג, כב), רק משום
שהיה משה "עבדי",
עבד גמור ושלם בלי
חשבונות, על כן נקראת
התורה "תורת משה", כי
"תורתו" הרי היא תורת
ה', כי לעבד אין משל
עצמו מאומה, אלא
הכל לרבו.

בְּמִשְׁלִי (א, ח; ו, ב) כְּתוּב: 'אֶל
תַּטֹּשׁ תּוֹרַת אִמְךָ'⁷.
'תּוֹרַתִּי אֶל תַּעֲזוּבוּ' (שם ד, ב). 'וְאֶל
תַּסּוּרוּ מֵאֲמָרֵי פִי'⁸ (שם ה, ז). 'אֶל
תַּעֲזוּבָה'⁹ (שם ד, ו). 'אֶל יָלֹזוּ מֵעֵינֶיךָ'¹⁰,
'שְׁמַרְם בְּתוֹךְ לִבְכֶּךָ'¹¹ (שם ג, כא). 'אֶל
תִּתֵּן שְׁנָה לְעֵינֶיךָ' (שם ו, ד). 'לִהְקָשִׁיב
לְחֻכְמָה אֲזִנָּךְ'¹², תַּטֵּה לִבְךָ לְתַבּוּנָה'¹³
(שם ב, ב). 'לְתַבּוּנָה תִתֵּן קוֹלְךָ'¹⁴ (שם
פסוק ג). 'אֲשֶׁרִי אֶדְרֹם מִצָּא חֻכְמָה'¹⁵,
'וְאֶדְרֹם יִפְיֵק תַּבּוּנָה'¹⁶ (שם ג, יג). 'צוּר
יִלְדֶּךָ תִּשִּׂי'¹⁷ (דברים לב, יח). 'שְׁמָעוּ כְּנִים מוֹסֵר אֵב'¹⁸,

ביאורים

7. אל תטוש תורת אִמְךָ. אל תזניח את ההוראות שקבלת מהחכמים. 8. ואל
תסורו מאמרי פי. אל תעזבו את דברי תורת. 9. אל תעזבה. אל תעזבו את
התורה. 10. אל ילזו מעיניך. אל יסורו הוראות התורה מנגד עיניך. 11. שמרם
בתוך לבבך. שמור אותם בעומק לבך. 12. להקשיב לחכמה אֲזִנָּךְ. לציית
ולהאזין לדרך החכמה בקשב רב. 13. תטה לבך לתבונה. תפנה את תשומת
לבך לעומק התורה. 14. לתבונה תתן קולך. את עמקי סברות התורה תשמיע.
15. אשרי אדם מצא חכמה. מאושר האדם היורד לעומק חכמת התורה. 16.
ואדם יפיק תבונה. ומאושר זה שמהתורה הוא דולה חכמה ופקחות. 17.
צור ילדך תשי. 'תשי' מלשון 'חולשה'. וכלומר, החלשֶׁת כביכול את הצור
אשר ילדך. ובזוהר (ח"ב קנה, ב) כתב: בשעתא דישאל מתבטלי מאורייתא,
כביכול תשש חיליה, דכתיב: 'צור ילדך תשי'. 18. מוסר אב. לתוכחתו

מעלות התורה

עיונים

וְהַקְשִׁיבוּ לְדַעַת בִּינָה¹⁹ (משלי ד, א).
 'יִתְמַךְ דְּבָרִי לְבָךְ'²⁰ (שם פסוק ד). 'קִנְיָה
 חֻכְמָה קִנְיָה בִּינָה'²¹ (פסוק ה). 'אַהֲבָה
 וְתַצְרֵךְ'²² (פסוק ו). 'רֵאשִׁית חֻכְמָה
 קִנְיָה חֻכְמָה'²³, וּבְכָל קִנְיָנֶךָ קִנְיָה
 בִּינָה'²⁴ (פסוק ז). ^(ב)סֶלְסֵלָה

ב. סלסלה ותרוממך. מפסוק זה נלמד חיוב העמל העיוני בתורה. וכפי שפירש רש"י עה"פ שם במשלי: 'סלסלה' - חפשה. היה חוזר עליה לדקדק בה, כמו (ירמיהו ו, ט): 'כבוצר על סלסלות, החוזר והולך בכרם ומשים ידו לבקש העוללות, עכ"ל. ובר"ה (כו, ב) פירש רש"י: "חפוש והפך במטמונים של תורה". וכן פירש הגר"א למשלי שם: 'סלסלה ותרוממך', היא בינה, שתחזור ותהפוך בה תמיד כדי להבין על בוריו, עכ"ל. ובמסכת אבות (פ"ה): בן בג בג אומר, הפך בה והפך בה. ומפרש המאירי: שלא יספיק לו בתורה הקריאה הגסה בלבד, אלא יהא מהפך בה כמה פעמים, וימצא כל מה שלבו מפקפק עליו, עכ"ל.

האור החיים בספרו ראשון לציון (משלי ב, א) כתב בענין העמל העיוני, וז"ל: צריך לטרוח בתורה להשיג עומקה, לא לשטחיות הדברים אלא החכמה וההתבוננות בה ולהוציא דבר מתוך דבר, כי זה עיקר הידיעה שנצטינו עליה וכו', וזה העוסק בתורה צריך להתיש כוחו ולהעמיק לדעת עומק דבריה וכו', ואחרי שירד לעומק הענין יולדו לו ענינים רבים, וזה נקרא "בינה", שהוא דבר מתוך דבר, באופן כי צריך האדם להבחין ולדעת כל הנדבר אליו בחכמה, ואחר שידע עומק הענין אז כמה ענינים יסתעפו לו דבר מתוך דבר, עכ"ל.

ביאורים

של אביכם שבשמים. 19. והקשיבו לדעת בינה. והאזינו לדברי התורה כדי להבין איך להתנהג כהלכה. 20. יתמך דברי לבך. אחוז וקבע את דברי התורה במחשבתך. 21. קנה חכמה קנה בינה. רכוש לך חכמת התורה, ורכוש לך בינתה. 22. אהבה ותצרך. אהב את התורה, והיא תגן ותשמור עליך. 23. ראשית חכמה קנה חכמה. ראשיתה של החכמה היא על ידי קנייתה והכנסתה לתוך האדם, ואחר כך יבין וישכיל בה. 24. ובכל קניינך קנה בינה. ובכל מחיר תשתדל לרכוש הבנה יסודית בה.

עיונים

מעלות התורה

ג. תהיה שונג תמיד ככל מעשיך. פירש רש"י (עירובין נד, ב): תתנהג כשונג וכפתי, להזניח כל עסקיך, ולרוץ אחרי דבר הלכה. והנה האהבה העזה לתורה הקדושה יקדה בלבם של רבותינו ז"ל וכלשון הרמב"ן בפתיחה לפירוש

וְתִרְוַמְמֶךָ²⁵, תַּכְבֵּדְךָ בִּי תַחֲבֹקְנָה²⁶
 (פסוק ח). 'שְׁמַע בְּנִי וְקַח אִמְרֵי'²⁷
 (פסוק י). 'בְּנִי לְדְבָרֵי הַקְשִׁיכָה, לְאִמְרֵי
 הַט אֲזַנְךָ'²⁸ (פסוק כ). 'בְּנִי לְחֻכְמָתִי'²⁹
 הַקְשִׁיכָה לְתַבּוּנָתִי הַט אֲזַנְךָ³⁰,
 לְשֹׁמֵר מִזִּמּוֹת³¹ וְדַעַת שְׁפָתֶיךָ
 יִנְצְרֶךָ³² (שם ח, א-ב).

יְדִידֶיךָ יְרוּךְ כָּל עַתָּה ³³ **בְּאַהֲבָתָה תִּשְׁגָּה תְּמִיד** ³⁴ (שם פסוק יט), **פְּרוּשׁ, מְחַמֵּת אֲהֲבָתָה** ³⁵ ^(ג) **תִּתְהַיֶּה שְׁוֹנֵג תְּמִיד כָּל מַעֲשֶׂיךָ** ³⁶, **וּמַחְשְׁבוֹתֶיךָ יִהְיוּ תְּמִיד בְּתוֹרָה**.

ביאורים

25. סלסלה ותרוממך. חבב והוקר את התורה והיא תרומם אותך. 26. תכבדך בִּי תַחֲבֹקְנָה. התורה תכבד אותך כאשר תהיה דבוק בה. 27. שְׁמַע בְּנִי וְקַח אִמְרֵי. הקשב לי תלמידי, וקבל את דברי. 28. לְאִמְרֵי הַט אֲזַנְךָ. לתורת פי היה קשוב. 29. לְחֻכְמָתִי. לדברי חכמתי. 30. לְתַבּוּנָתִי הַט אֲזַנְךָ. לדברי תבונתי היה קשוב. 31. לְשֹׁמֵר מִזִּמּוֹת. ובכן תשמר ממחשבות זרות. 32. וְדַעַת שְׁפָתֶיךָ יִנְצְרֶךָ. את הדעת - שפתך ישמרו. 33. דִּידֶיךָ יְרוּךְ כָּל עַתָּה. מהתורה תינק ותרווה את צמאונך ללא הרף. 34. בְּאַהֲבָתָה תִּשְׁגָּה תְּמִיד. מתוך השתוקקות תתמיד להגות ולעסוק בה. (רש"י בשם ר"מ הדרשן. ורבינו מבאר באופן אחר). 35. מְחַמֵּת אֲהֲבָתָה. שאתה אוהב את התורה. 36. תְּהִיָּה שְׁוֹנֵג תְּמִיד כָּל מַעֲשֶׂיךָ. תתנהג כשונג וכפתי, להזניח כל עסקיך ולרוץ אחרי דבר הלכה (עפ"י רש"י עירובין נד, ב).

מעלות התורה

עיונים

'קִשְׁרָם עַל לֶבָךְ תָּמִיד³⁷, עֲנֵם עַל נְרָגְתֶּךָ³⁸ (שם ו, כא). 'שְׁמֹר אֲמָרִי³⁹ וּמִצְוֹתֵי תִצְפֹּן אֲתָךְ⁴⁰ (שם ז, א). 'שְׁמֹר מִצְוֹתֵי וְחִיָּה⁴¹ וְתוֹרֹתֵי כְּאִישׁוֹן עֵינֶיךָ⁴² (שם פסוק ב). 'קִשְׁרָם עַל

התורה: "אבל מה אעשה ונפשי חשקה בתורה, והיא בלבי כאש אוכלת בוערה, בכליותי עצורה". מים רבים לא יכלו לכבות רשפי שלהבתה, לא התחשבו בכבודם ונהגו עצמם כהדיטות

על דברי תורה, וכפי שאמר ז"ל (שבת יב, ב) על רבי ישמעאל בן אלישע "הואיל ומשים עצמו על דברי תורה כהדיט".

ובסנהדרין (ה, ב) איתא: אמר רב, שמונה עשר חדשים גדלתי אצל רועי בהמה! לידע איזה מום קבוע ואיזה מום עובר. וכתב ה'חפץ חיים' ז"ל ב'תורת הבית' (פרק ז): בחביבותו הגדולה לתורה השפיל רב את עצמו וחי בצוותא עם אנשים פחותים "רועי בהמה" זמן רב של שמונה עשר חדשים, ולא התחשב בכבודו ובמעמדו כגדול הדור!

במסכת ברכות (כו, ב) מספרת הגמרא על רבן גמליאל הנשיא שהעבירו אותו מן הנשיאות משום שציער את רבי יהושע בכמה הזדמנויות, ומינו לנשיא במקומו את רבי אלעזר בן עזריה. ובהמשך הגמרא שם (כח, א) אמרו: "ואף רבן גמליאל [למרות שהוא הועבר מן הנשיאות], לא מנע עצמו מבית המדרש אפילו שעה אחת!" הרמב"ם (בפירוש המשינות ידים ד, ד) כותב בהתפעלות על דברי גמרא אלו, וז"ל: "והתבונן איך לא הניח רבן גמליאל מלהיכנס בבית המדרש ביום ההוא [שסילקוהו], והוא המורד מן הישיבה והשיבו את רבי אלעזר בן עזריה כמו שנתפרסם, לפי שהוא לא רצה בביטול התורה!"

ביאורים

37. קִשְׁרָם עַל לֶבָךְ תָּמִיד. תשמרם בתוך לבך בכל עת. **38. עֲנֵם עַל נְרָגְוֹתֶיךָ.** קשור אותם כתכשיט על צווארך. **39. שְׁמֹר אֲמָרִי.** קבל עליך לקיים את דברי תורתך. **40. וּמִצְוֹתֵי תִצְפֹּן אֲתָךְ.** ועל מצוותי השגח היטב לעשותם. **41. שְׁמֹר מִצְוֹתֵי וְחִיָּה.** קיים את המצוות, וחייך יהיו מאושרים. **42. וְתוֹרֹתֵי כְּאִישׁוֹן עֵינֶיךָ.** ואת תורתך תשמור ככבת עיניך.

מעלות התורה

אֲצַבְּעֶתִּיךָ⁴³, כְּתָבָם עַל לִוְחַ לֶבָךְ⁴⁴ (פסוק ג). 'אֲמֹר לְחֶכְמָה אַחֲתִי אֶת, וּמִדַּע לְבִינָה תִקְרָא⁴⁵ (פסוק ד), 'אֲחֹתִי אֶת' – הוּא לְשׁוֹן חֲבוּרָה⁴⁶, כְּמוֹ (שמות כו, ג): 'אִשָּׁה אֶל אַחֲתָהּ⁴⁷. 'וְעָתָה בָּנִים שָׁמְעוּ לִי⁴⁸ (משלי שם כד).

'אִשְׁרִי אֲדָם שָׁמַע לִי⁴⁹ לְשָׁקֵךְ עַל דְּלֹתַי יוֹם יוֹם⁵⁰ לְשֹׁמֵר מִזְוֹת פִּתְחֵי⁵¹ (שם ה, לד). 'לָכוּ לְחֻמּוֹ בְּלַחְמִי⁵² וְשָׂתוּ בֵּינָן מִסֻּכְתִּי⁵³ (שם ט, ה). 'עֲזְבוּ פִּתְאִים וְחִיו⁵⁴, וְאֲשָׁרוּ בְּדֶרֶךְ בִּינָה⁵⁵ (שם פסוק ו). 'אֵל תֵּאָהֵב שְׁנָה

ביאורים

43. קִשְׁרָם עַל אֲצַבְּעוֹתֶיךָ. שים לבך להתבונן בהם תמיד ואל תסיח דעתך מהם. **44. כְּתָבָם עַל לִוְחַ לֶבָךְ.** חקק אותם לזכרם היטב במחשבות לבך. **45. וּמִדַּע לְבִינָה תִקְרָא.** קרב אותה אצלך תמיד ('מודע' לשון 'קרוב'). **46. לְשׁוֹן חֲבוּרָה.** שתהיה החכמה מחוברת אליו לגמרי. **47. אִשָּׁה אֶל אַחֲתָהּ.** גבי היריעות שבמשכן נאמרו: "חמש היריעות חוברות אשה אל אחותה", ופירוש 'אחותה' מלשון חיבור, שתמישה אריגים יהיו מחוברים בתפירה זה לזה. [היריעה המתחברת לחברתה נקראת 'אחותה' על שם שמתאחה ומתחברת עמה (רמ"ג)]. **48. שָׁמְעוּ לִי.** לדברי תורתך. **49. שוֹמַע לִי.** המציית לצוויי. **50. לְשָׁקֵךְ עַל דְּלֹתַי יוֹם יוֹם.** לבוא לבית מדרשי בכל יום ויום. **51. לְשֹׁמֵר מִזְוֹת פִּתְחֵי.** וקובע בבית המדרש מקום מושבו כשומר בשער הכניסה לבית ה'. **52. לָכוּ לַחֲמִי בְּלַחְמִי.** באו לסעוד בסעודתך. **53. וְשָׂתוּ בֵּינָן מִסֻּכְתִּי.** ולשתות את ייני אשר מזגתי. והוא משל לתורה, כאילו היא מכרות ואומרת: כל הרוצה ללמוד יבוא וילמד (מצוד"ד). **54. עֲזְבוּ פִּתְאִים וְחִיו.** עזבו את דרך הטיפשות ותהיו מאושרים. **55. וְאֲשָׁרוּ בְּדֶרֶךְ בִּינָה.** וזאת, כשתצעדו בדרך התורה.

מעלות התורה

עיונים

עיונים

מעלות התורה

פֶּן תִּוְרֶשׁ⁵⁶ (שם כ, יג). **'הט אֶזְנְךָ**
וּשְׁמַע דְּבָרֵי חֻכָּמִים⁵⁷, **וְלִבְךָ תִּשְׁמַע**
לְדַעְתִּי⁵⁸ (שם כב, יז). **'כִּי נָעִים כִּי**
תִּשְׁמְרֶם בְּבִטָּנְךָ⁵⁹, **יִבְנוּ יַחְדּוֹ עַל**
שְׁפָתֶיךָ⁶⁰ (שם פסוק יח). **'תִּנָּה בְּנֵי**
לִבְךָ לִי⁶¹ (שם כג, כו). **'דַּעַה חֻכְמָה**
לִנְפִשְׁךָ⁶² (שם כד, יד). **'לִמְעַן תִּהְיֶה**
תּוֹרַת ה' בְּפִיךָ (שמות יג, יט).

ד. למען תהיה תורה
ה' בפִּיךָ. הפסוק שם
מסיים: "כי ביד חזקה
הוציאך ה' ממצרים".
מטרת יציאת מצרים
- היא מתן תורה.
וכפי שביאר ה'חפץ'
חיים' ב'שם עולם'
(ח"ב פ"ה), דהנה ידוע
שנצטוונו בתורה על
זכירת יציאת מצרים
בכל יום (דברים טז, ג),
וכן בענין שבת ופסח

וכל המועדים, ככולם נזכר שהם זכר ליציאת מצרים. והטעם שנצטוונו כל
כך על ענין זה, משום שעל ידו התחזקה האמונה בה' ובאו לידי יראה ממנו,
ככתוב "וירא ישראל את ה' הגדולה אשר עשה ה' במצרים, ויראו העם את
ה' ויאמינו בה' וגו'" (שמות יד, לא). גם נתגלה על ידו השגחת ה' בארץ, ככתוב
"למען תדע כי אני ה' בקרב הארץ" (שם ח, יח), וכשנזכור יציאת מצרים -
יתחזקו אצלנו כל הידיעות האלו.

והנה, ודאי דברים אלו גדולים ונשגבים, וכפי הנראה היתה היציאה ממצרים

ביאורים

56. **אל תאבה שנה פֶּן תִּוְרֶשׁ**. אל תרבה לישון כדי שלא תתרושש. המשך
הפסוק: "פֶּחַ עֵינֶיךָ שֶׁבַע לַחֵם", כלומר, אלא פתח עיניך למעט בסגירת עינים
בשינה ואז תשבע לַחֵם, והוא משל על עסק התורה, שאין לַחֵם אלא דברי
תורה (עפ"י מצו"ד). 57. **הט אֶזְנְךָ וּשְׁמַע דְּבָרֵי חֻכָּמִים**. הקשב היטב ובחן כל
מילה שמשמיעים החכמים. 58. **וְלִבְךָ תִּשְׁמַע לְדַעְתִּי**. ותן דעתך ורכז מחשבתך
בלמודך תורתך. 59. **כִּי נָעִים כִּי תִשְׁמְרֶם בְּבִטָּנְךָ**. שהרי נעימות ועונג הם לך
כאשר תשמור אותם בזיכרוןך. 60. **יִבְנוּ יַחְדּוֹ עַל שְׁפָתֶיךָ**. ומוכנים ושגורים
יהיו כולם לבטא אותם בפִּיךָ. 61. **תִּנָּה בְּנֵי לִבְךָ לִי**. רכז בני את כל מחשבותיך
לדברי. 62. **דַּעַה חֻכְמָה לִנְפִשְׁךָ**. רדוף לדעת חכמה שהיא טובה לנפשך.

כדאית עבורם בלבד.
אבל כאשר נתבונן
נראה, שהתורה
מציינת מטרה נוספת
העולה על כל אלו,
ובשבילה היה עיקר
היציאה. ואותה
גילה הקב"ה למשה
כשהפציר בו להיות
גואלם, ואמר: "וזה לך

'הבן יָקִיר לִי אֶפְרַיִם⁶³
שֶׁעָשִׂיתִים⁶⁴ **כִּי מָדִי דְּבָרִי**
בּוֹ⁶⁵ **זָכַר אֶזְכְּרֶנּוּ עוֹד וְכוּ'** (ירמיה לא,
יט). **וְאֵיתָא בְּמִדְרָשׁ, 'מָדִי דְּבָרִי בּוֹ' -**
זו תּוֹרָה⁶⁶, **עַל כֵּן: 'זָכַר אֶזְכְּרֶנּוּ**
עוֹד⁶⁷. **וְהִזְכִּירָה הִיא בְּרַכָּה⁶⁸**, **כְּמוֹ**

האות כי אנכי שלחתיך, בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלקים על
ההר הזה" (שם ג, יב), ופירש רש"י: "דבר גדול (זכות גדולה) יש לי (בישראל
לזכותם) על הוצאה זו (ממצרים), שהרי (הם) עתידים לקבל (את) התורה על
ההר הזה לסוף שלשה חדשים (מעתה) שיצאו ממצרים".

וכן ראינו עוד בפרשת "קדש לי כל בכור" (שם יג, ב) בענין הנחת תפילין,
שנצטוונו להניחן כדי שיהיו לנו אות וזכרון ליציאת מצרים, שבה נתברר לנו
כי לה' הארץ, ואשר לו הכח והממשלה לעשות הכל כרצונו. ומטרת כל זה כדי
שעל ידי זה נתחזק לדעת תורתו הקדושה ושתהיה שגורה בפנינו. וזה מפורש
בפסוק: "והיה לך לאות על ידך ולזכרון בין עיניך - למען תהיה תורת ה' בפִּיךָ",
וסיים: "כי ביד חזקה הוציאך ה' ממצרים". היינו, שבשביל שתהיה תורת ה'
בפִּיךָ הוציאך ה' ממצרים!

ביאורים

63. **הבן יָקִיר לִי אֶפְרַיִם**. ישראל יקרים לי כבן יחיד היקר מאוד להוריו
(כל ישראל נקראו 'אפרים' לפי שהאבות היו כאפר. עפ"י יוסף). 64. **אם יִלֵּד**
שְׁעוֹשִׂים. בעת שהאדם משתעשע בתורתו יתברך. 65. **כִּי מָדִי דְּבָרִי בּוֹ**. כי אז
הוא יתברך כביכול מדבר בפיו התורה שעוסק בה [כי כשישראל עוסקים בתורה
גם הקב"ה כביכול עוסק בה ובורא עולמות ומשפיע שפע לנבראים]. 66. **מָדִי**
דְּבָרִי בּוֹ זוֹ תּוֹרָה. בדפוס ראשון: "מָדִי דְּבָרִי בּוֹ - דיבורי בו". 67. **זָכַר אֶזְכְּרֶנּוּ**
עוֹד. על ידי זה אזכור לרחם עליהם (אור תורה). 68. **הִיא בְּרַכָּה**. זכירת ה' היא
ברכה, שה' מברכנו בכל הברכות.

מעלות התורה

עיונים

שְׁכָתוֹב (תהלים קטו, יב): (ה') זְכַרְנוּ יְבָרְךָ⁶⁹ וכו', שְׁעַל יְדֵי הַזְכִּירָה שְׁזוֹכֵר ה' אוֹתָנוּ, אֲנִי זֹכִים לְכָל הַבְּרָכוֹת. וְגַם עַל יְדֵי הַזְכִּירָה אֲנִי נִצְוָלִים מִכָּל הַצָּרוֹת וּמִכָּל הַקְּלָפוֹת⁷⁰, כְּמוֹ שְׁכָתוֹב (במדבר י, יט): 'וְנִזְכְּרְתֶם לִפְנֵי ה' אֱלֹהֵיכֶם וְנִשְׁעַתֶּם מְאֹבִיכֶם'⁷¹.

ה. ה' זכרנו יברך וכו' שעל ידי הזכירה וכו' אנו זוכים לכל הברכות. ז"ל המדרש (שכל טוב, וירא): "כשהקב"ה זוכר מעשיהן של ישראל ותורתן, הוא מברך, שנאמר: ה' זכרנו יברך יברך את בית ישראל". בפסוק כתוב "ה' זכרנו יברך, יברך את בית ישראל", והקשה המשגיח רבי ירוחם ליבוביץ צ"ל ממיר (דעת חכמה ומוסר ח"א מאמר נח), מהו כפילות הלשון "ה' זכרנו יברך יברך"? ותירץ, שעצם זה שהקב"ה זוכר אותנו זהו עצמו ברכה, וזהו ה' זכרנו - ועל ידי זה יברך, ואחר כך מבקשים עוד "יברך את בית ישראל יברך את בית אהרן..."

ועל פי זה כתב ליישב את קושיית הרמב"ן (במדבר א, מה) בענין המנין שצויה הקב"ה למנות את ישראל, דמה טעם בדיעת המספר, ולמה צויה שידעו אותו. וכך לשונו: ונראה דהקושיא למה היה צריך למנין, זהו באמת התירוץ, שהמנין לא היה לשם מכוון אחר, כי אם לשם מנין! ביאור הדברים. הנה אמרו חז"ל "מרוּב חִיבֹתָן מוֹנֵה אוֹתָם כֹּל שְׁעָה", ומורגלים להבין מאמר זה באופן "עם-הארצי", כאילו שהקב"ה מתוך שישראל חביבין בעיניו הוא מונה אותם, כמי שמעותיו חביבות עליו והוא מונה אותן בכל שעה. ולפי זה המנין אינו איזה ענין שיש לו תכלית בפני עצמה, אלא סימן המורה על החביבות של הנמנה אצל

ביאורים

69. ה' זכרנו יברך. שהוא מלשון הזכרה, וכך אמר המשורר, הנה בכל עת אשר יזכיר אותנו ה' יברך אותנו ועל דרך מה שנאמר (משלי י, ז) "זכר צדיק לברכה" (ר"י חיון). **70. הקליפות.** כוחות הרע והטומאה. **71. ונשעתם מאויביכם.** על ידי הזכירה יושיעכם ה' מאויביכם.

מעלות התורה

עיונים

המונה. ופשוט הוא אצל כל בר דעת שאין שייך לומר כן אצל הבורא יתברך. "ה' זכרנו יברך" (תהלים קטו, יב) - זכירת הקב"ה הרי היא ברכה. שבאמת המנין עצמו הוא בחינה ודרגה בחיבתו של הקב"ה לישראל, ואין לשער ולהעריך המעלה וההתעלות שזכו כלל ישראל על ידי המנין. אין מעלה זו פחותה ערכה מדרגת "וקרבנו לפני הר סיני", שה' קרבנו לפני הר סיני" היא מעלה גדולה שזכו לה כלל ישראל, והיא דרגה בחיבת הבורא יתברך. "אהבה רבה אהבתנו" הלא זוהי כל קבלת התורה, שכל מה שיכולים לזכות זוכים רק על ידי חיבה, וה' קרבנו לפני הר סיני" זה עצמו הוא החיבה. כמו כן המנין הוא התעלות יותר גדולה שאין ערוך לה, שזכו ישראל מסוד ה"אתה בחרתנו" להיות בדרגת חיבה של "מנין", עכ"ל.

ועי"ש שהביא חז"ל המדייקים ממה שהתורה (במדבר א, ב) לא אמרה "רוממו את ראש" או "גדלו את ראש" אלא "שאו את ראש", לקיים מה שנאמר (תהלים קמח, יד): "וירם קרן לעמו", וכן הוא אומר (דברים כח, א): "ונתנך ה' אלהיך עליון על כל גויי הארץ". והיינו שהמנין ה"שאו" הוא מלשון הרמה. כלל ישראל הורם והתנשא ונעשה עליון על כל גויי הארץ על ידי המנין, עיי"ש.

וכן הוא גם ענין הזכירה שזוכר הקב"ה את עם ישראל, שאין זה סתם שהקב"ה מתוך שישראל חביבים בעיניו הוא נזכר מהם, אלא שעצם הזכירה מצד עצמה היא זכיה לעם ישראל, ואין לשער ולהעריך המעלה וההתעלות שזוכה כלל ישראל על ידי זכירה זו, וממילא הם זוכים ומתברכים בכל הברכות.

מעלות התורה

עיונים

עיונים

מעלות התורה

[ו]

א. לפי שכיון בכל תנועה לקיים מצות קונו. ולעיל כתב רבינו גם לגבי מצות הכנסת

ומצה נוכל לידע כמה מצות יש בלמוד התורה, וכל אחת

מצוה בפני עצמה¹, כמו שמצאנו בפרשת וירא (בראשית יח, ב-ה), במצות הכנסת אורחים, שמפרש הכתוב כל עשיותיו של אברהם אבינו². וימחר אברהם וכו', ואל הקבר רץ אברהם וכו', ויסקח המאה וחלב, וירץ לקראתם, ויאמר וכו'³, לפי שכל פרטי הכתוב⁴, כל פרט ופרט, הוא מצוה בפני עצמה⁵.

וכן בפרשת העקדה, פרט הכתוב כל פרטי עניניו, וישכם אברהם בבקר, ויחבש את חמרו, ויסקח את שני נעריו אתו, ויזקם וילך אל המקום (שם כב, ג)^(א) לפי

ביאורים

1. וכל אחת מצוה בפני עצמה. כל פרטי המצות בלימוד התורה (שיפרט רבינו בהמשך דבריו) היא מצוה בפני עצמה.
2. כל עשיותיו של אברהם אבינו. שעשה עבור האורחים כשבאו לבקרו.
3. ויאמר וכו'. לכך מנה וסיפר כל זאת הכתוב, לפי שכל פרט ופרט נחשבים למצוה בפני עצמה.
4. שכל פרטי הכתוב. כל פרט במצות הכנסת אורחים המוזכר אצל אברהם אבינו.
5. הוא מצוה בפני עצמה. לפי שהתכוון בכל פרטי עשיית המצוה ובכל תנועה לקיים מצות קונו, כפי שיבאר בסמוך.
6. בפרשת העקדה. במצות עקידת יצחק, שנצטווה אברהם אבינו לעקוד את יצחק בנו ולעלותו על גבי המזבח.

אורחים של אברהם אבינו: שלכך "מפרש הכתוב כל עשיותיו של אברהם אבינו וכו' לפי שכל פרטי הכתוב, כל פרט ופרט, הוא מצוה בפני עצמה".

שכיון בכל תנועה⁷ לקיים מצות קונו.

וכן מצינו באליעזר עבד אברהם⁸, לפי שהיה עבד נאמן⁹ כמו

הנה בעת קיום מצות אורחים של אברהם אבינו נאמר בתורה: "וימחר אברהם האהלה אל שרה ויאמר מהרי שלש סאים קמח סולת לושי ועשי עוגות" (בראשית יח, ו). ויש להבין, לשם מה היה צריך אברהם לפרט ולומר לשרה "לושי ועשי עוגות"? כלום צריכה היא שילמדוה כיצד אופים עוגה? וכלום אברהם הוא שמצא לנכון ללמד זאת, והתורה הקדושה מצאה להאריך בתיאור אופן הכנת העוגות?

אמנם לפי מה שכתב רבינו כאן בטעם מדוע פירשה התורה את כל עשיותיו של אברהם אבינו הן במצות הכנסת אורחים והן בפרשת העקדה, לפי שכל פרטי הכתוב, כל פרט ופרט, הוא מצוה בפני עצמה, ואברהם כיון בכל פרט ופרט ובכל תנועה ותנועה לקיים מצות קונו, לפי זה יש לומר, שמשום כך גם פירט לשרה אשתו את כל הפרטים בהכנת העוגות, בכדי להורות לה שבכל פרט תכוון לקיים מצות ה' של הכנסת אורחים, ואז יחשב - כל פרט מהפעולות הנחוצות לצורך הכנת העוגות למצוה בפני עצמה.

ורצה אברהם ששרה תעשה את כל פרטי המצוה, ובזה תקיים המצוה בשלימות, משום כך גם ביקש אברהם להדגיש שתעשה בעצמה את כל הפעולות הנחוצות לצורך הכנת העוגות, את כל השלבים מהחל ועד כלה, ולא תמסור את המצוות לאחר, כגון לעבד או לשפחה! לפיכך הוא הדגיש והבהיר: לושי בעצמך, ואפי בעצמך - עוגות, בכדי שתזכי בעצמך לקיים את כל פרטי המצוה ובזה תקיימי את מצות הכנסת אורחים בשלמותה!

ביאורים

7. בכל תנועה. בכל עשייה הקשורה למצוה זו.
8. באליעזר עבד אברהם. שנשלח על ידי אברהם אבינו למצוא אשה ליצחק בנו.
9. עבד נאמן. לאברהם רבו.

מעלות התורה

עיונים

שֶׁסֶפֶר לְבִתּוּאֵל¹⁰, וְלֹכֵן אָמַר בְּכָל פַּעַם: 'וַיִּשְׁבַּעֲנִי אֲדֹנִי' (שם כד, לו), 'וַיֹּאמֶר לִי אֲדֹנִי, 'וַאֲמַר אֶל אֲדֹנִי' (פסוק לט), לִפְנֵי שְׂפֹן בְּכָל פְּרִטִי שְׁלִיחוֹתָיו לָקִים מִצֹּת אֲדֹנָיו. וְאִם כֵּן עַל אַחַת כֶּמֶה וְכֶמֶה בְּמִצֹּת בּוֹרְאָנוּ יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ¹¹.

וּמַעֲתָה נִבָּאָר כָּל פְּרִטִי הַמִּצֹּת בְּלִמּוּד הַתּוֹרָה. כְּתִיב (דברים ל, יט): 'וּבְחֶרֶף בְּחַיִּים, רָצָה לִזְמֶה, הַתּוֹרָה¹², כְּמוֹ שֶׁכְּתוּב¹³ (משלי ד, יג): 'כִּי הִיא¹⁴ חַיִּיד'. נִמְצָא מְקִיָּם מִצֹּת בְּבְחִירָתוֹ¹⁵. וְכֵן שְׁמִטָּה אֲזָנוּ וְלִבּוֹ לַתּוֹרָה הוּא גַם כֵּן מִצֹּת בְּפָנֵי עֲצָמָה¹⁶.

וְכֵן⁽²⁾ הַחֲפִיצָה - לַחֲפִיץ בָּהָּ¹⁷, וְהַדְּבָקוּת, וְאַהֲבָה

ביאורים

10. כמו שסיפר לכתואל. שאמר לו 'עבד אברהם אנכי' (בראשית כד, לד).
11. במצות בוראנו יתברך שמו. אם נכון לקיים מצות הבורא בכל עשייה ותנועה הקשורה למצוה, אזי נקיים בזה מצוה בפני עצמה בכל פרט ופרט.
12. רצה לומר התורה. כוונת וּבְחֶרֶף 'בחיים' היא לבחור בתורה. 13. כמו שכתוב. לגבי התורה שנקראת 'חיים'. 14. כי היא. התורה. 15. בבחירתו. בכך שבחר בלימוד התורה הנקראת 'חיים', מקיים מצות 'ובחרת בחיים'. 16. גם כן מצוה בפני עצמה. וכמו שהביא רבינו לעיל את הפסוקים: 'תטה לבך לתבונה', 'לאמרי הט אונך', 'הט אונך ושמע דברי חכמים' - הרי שכשמיטה את אוזנו ולבו לדברי תורה, מקיים מצוות אלו. 17. לחפץ בה. לרצות ולחמוד את לימוד התורה.

מעלות התורה

עיונים

פּוֹתַח בְּמֵאמְרוֹ: "אֲשֶׁרִי הָאִישׁ אֲשֶׁר לֹא הֵלֵךְ בַּעֲצַת רְשָׁעִים וּבִדְרוֹךְ חֲטָאִים לֹא עָמַד וּבִמְשׁוֹב לְצִידִים לֹא יֵשֵׁב כִּי אִם בַּתּוֹרָה ה' חֲפָצוֹ וּבַתּוֹרָתוֹ יִהְיֶה יוֹמָם וּלְיָלָה". וּדְרִישׁ רַבָּא (ע"ז יט, א): בַּתְּחִילָה נִקְרָאת עַל שְׁמוֹ שֶׁל הַקָּב"ה, וּלְבִסּוּף נִקְרָא עַל שְׁמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר 'וּבַתּוֹרָת ה' חֲפָצוֹ וּבַתּוֹרָתוֹ יִהְיֶה יוֹמָם וּלְיָלָה', וְנִתְבָּאָר בְּרִש"י (ריש תהלים): בַּתְּחִילָה הִיא נִקְרָאת תּוֹרַת ה', וּמִשְׁעֲמֵל בַּהּ נִקְרָאת תּוֹרַתוֹ. וְצָרִיךְ בִּיאוּר, שֶׁלִּפִּי זֶה הִיָּה צָרִיךְ לְהִיּוֹת סֹדֵר הַפְּסוּק כִּךְ: 'כִּי אִם בַּתּוֹרָה ה' חֲפָצוֹ וְיִהְיֶה בַּתּוֹרָתוֹ, כִּיּוֹן שֶׁרַךְ אַחֲרָי ה'יִהְיֶה' דִּהְיִינוּ שְׁעָמֵל וְיָגַע בַּהּ נַעֲשִׂית תּוֹרַתוֹ, וּמִסֹּדֵר הַמִּקְרָא מוֹכַח שֶׁכָּבַר עַל יְדֵי ה'בַּתּוֹרָת ה' חֲפָצוֹ' נַעֲשִׂית תּוֹרַתוֹ. וּבִאֲמַת עֵינִי שֶׁם בְּמִדְרַשׁ שׁוֹחֵר טוֹב (ד"ה כִּי אִם בַּתּוֹרָה ה' חֲפָצוֹ): ר' אַבָּא אֹמֵר, "אִם חֲפָצַת בַּתּוֹרָה" סוֹפָה נִקְרָאת עַל שִׁמְךָ, כְּגוֹן "מִשְׁנֹתוֹ שֶׁל ר' אוֹשְׁעִיָּה וּבֵר קֶפְרָא" וְכִי"ב, וְלִמָּה נִקְרָאת עַל שְׁנֵיהֶן, לִפִּי שִׁיגְעוּ בַּהּ, עַד כֹּאֵן. - הִרִי שֶׁגַם אִם בִּאֲמַת הִיגִיעָה הִיא זֹו שֶׁמִּקְנָה לֹו אֶת הַתּוֹרָה, מְכַל מְקוֹם אִם חֲפָץ בַּהּ, מוֹבִטֵחַ לֹו שִׁתִּייעֶה בַּהּ כֹּל צֹרְכָה, וְכִבֵּר מַעֲתָה כִּיּוֹן שֶׁחֲפָץ בַּהּ נִקְרָאת "תּוֹרַתוֹ" עַל שֶׁם סוֹפּוֹ, וְזֶהוּ שֶׁאֲמַרְנוּ: אִם חֲפָצַת בַּתּוֹרָה סוֹפָה נִקְרָאת עַל שִׁמְךָ. וְכִבֵּר כֶּתֶב רַבִּינוּ יוֹנָה (מְשַׁלִּי ב, ד) שֶׁעִיקַר הַהֲצָלָה בְּלִימוּד הַתּוֹרָה תְּלוּי בַּחֲפֶץ וּבַחֲשֵׁק, וְכך לְשׁוֹנוֹ: "אֲמַרְנוּ ז"ל (ע"ז יט, א): אִין אָדָם לּוֹמֵד תּוֹרָה אֵלָא בְּמִקּוֹם שֶׁלְּבוֹ חֲפֶץ, הִנֵּה תְּלוּי הַצִּלְחַת הַלִּימוּד בַּחֲפֶץ", עכ"ל. וְכִשְׁהָאָדָם חֲפֶץ בַּתּוֹרָה נַעֲשֶׂה לֹו כֹּל מֵר לַמְתּוֹק, כְּמוֹ שֶׁכֶּתֶב רַבִּינוּ יוֹנָה (אַבּוּת א, ד) בַּהּ דְּכִתִּיב 'נִפְשׁ שְׁבַעִה תְּבוּס נּוֹפֶת וּנְפֶשׁ רַעֲבָה כֹּל מֵר מִתּוֹק' (מְשַׁלִּי כו, ז), וְז"ל: מִי שֶׁהוּא שְׁבַע מִדְּבָרֵי תּוֹרָה וְאִין חֲפָצוֹ בָּהֶם, אֲפִילוֹ אוֹמְרִים לֹו מִרְגְּלִיּוֹת בַּתּוֹרָה, תְּבוּס אוֹתָם נִפְשׁוֹ, וְהִרְעַב מֵהֶם וּמִתְּאוּוָה לְשׁוֹמֵעַם, אֲפִילוֹ אוֹמֵר לֹו דְּבַר בְּלֹא טַעַם, יִמְתַּק בִּפְּיָהּ וְיִשְׁמַח בּוֹ, שֶׁהוּא יוֹדֵעַ שֶׁהוּא אֲמַת אַחֵר שֶׁרְבוּ אֲמֹרֵי, עכ"ל. וְעֵינֵינוּ עוֹד בְּבִיאוּר הַגֵּר"א לְמִשְׁלֵי כו, ז, עַל הַפְּסוּק 'נִפְשׁ שְׁבַעִה תְּבוּס נּוֹפֶת, וְז"ל: "כֹּאשֶׁר לֹא יִחְפוֹץ הָאָדָם בַּהֲגִיּוֹן הַתּוֹרָה, אִז אֵינוֹ טוֹעֵם הַמִּתִּיקוּת", עכ"ל. הִנֵּה בְּמִדְרַשׁ הַנִּלְ אוֹמֵר ר' אַבָּא: "אִם 'חֲפָצַת' בַּתּוֹרָה סוֹפָה נִקְרָאת עַל שִׁמְךָ". וְצ"ע מָה הִיא אוֹתָהּ הַמִּדְוָגָה הַקְּרוּיָה 'אִם חֲפָצַת בַּתּוֹרָה'. וְהִנֵּה כָּבַר כֶּתֶב בְּסִפְר 'רִאשִׁית חֲכָמָה' (שֶׁעַר הָאֲהָבָה סוֹף פ"ג) וְז"ל: "חֲפֶץ הוּא יוֹתֵר [מִדְּבִיקָה וְחִשְׁיָקָה]. שִׁיחִיָּה חֲפֶץ רָצוֹן הָאָדָם וְכֹל מִגְמַת פְּנִיו אֵל פְּנִיָּה, אֲפִילוֹ שְׁעָה אַחַת לֹא יוֹזֵם מִמֶּנָּה. כְּעֵינֵינוּ שֶׁנֶּאֱמַר (דְּה"א כח, ט): 'בִּלְבֹּשׁ שֶׁלֶם וּבִנְפֶשׁ חֲפִיצָה'. וְהֵינֵינוּ (בְּרִאשִׁית ל, יט): 'וְלֹא אַחֵר הִנֵּעַר לַעֲשׂוֹת הַדְּבַר, כִּי חֲפֶץ בְּבֵת יַעֲקֹב' - וְלֹא אַחֵר

מעלות התורה

עיונים

וּבַעֲבוּרַת הַבּוֹרָא, הוּא רְחוּק מִמַּחֲשָׁבוֹת עֵינַי הָעוֹלָם הַזֶּה
הֶרְחַק³⁰ שָׁמַיִם וְשָׁמַיִם שָׁמַיִם – מֵאָרֶץ.

שמים אין להם שום השתוות כלל עם הארץ, כי השמים רם מאוד, והארץ שפל, כן אין שום השתוות

מחשובתי למחשובתיכם. ופירש בספר 'מעלות התורה' אחי הגר"א ז"ל בזה: כי מחשבות האדם שהוא חושב בתורתו יתברך, אין להם שום השתוות כלל למחשבות ארציות שהאדם חושב, כי אלו בתכלית הרוממות, ומחשבות עולם הזה בתכלית השפלות. אמנם, כאשר האדם מקשר עיני עולם הזה לתכלית הטוב, כגון: לגדל בניו ובני ביתו על ברכי התורה והיראה, גם יחד עם מלאכת עולם הזה, כענין "כל תורה שאין עמה מלאכה סופה בטלה" (אבות פ"ב מ"ב), וגם מחזיק ידי לומדי תורה, ובפרט תורה ויראה גם יחד, נמצא כי בזה מרום גם עסק עולם הזה לעסק שמים. וכענין שכתבנו כבר מבכורי ה' שנאמר בהם: "וכל פטר חמור תפדה בשה" (שמות יג, ג) – למה זכו פטרי חמורים יותר מפטרי סוסים וגמלים, לפי שסייעו לישראל במצרים בביזת מצרים. ואם חמורים שלא עשו במתכונן זכו לכך, אדם שעושה במתכונן להגדיל תורה ויראה, בברור כי עסקיו יתעלו בעזרת השי"ת למעלה ראש, בזה ובבא אכ"ר." עכ"ל.

ומוסיף הרש"י וכותב: "שכחתי לכתוב מה שנתפעלתי מאוד מדברי 'מעלות התורה', כי לכאורה דברי הכתוב עולים על הקב"ה – כי גבה מחשבותיו יתברך ממחשבות אדם, כגבה שמים מארץ, אבל איך המעלה הזאת לאדם? ובא הגאון הנ"ל וביאר כי גם לאדם המתכשר במלאכתו לחשוב מחשבות קדושות, שייכות כל יתרון זה. נשתוממתי מזה הרבה." עכ"ד הרש"י.

ביאורים

שהיא דרכי ה' ומחשובתיו, הם בשמים ממעל, ולכן כשעוסק האדם בתורה הוא מתעלה לשמי מרום. [רבינו מבאר את הפסוק 'כי לא מחשובתי מחשובתיכם' וגו', שהכוונה שאין דומה מחשבות של תורה ורוחניות למחשבות עולם הזה, ומחשבות תורה הם הנקראות מחשובתיו של הקב"ה, וממילא כל אשר חושב ומשקיע בעיני העולם הזה מאבד בזה מחשובתיו של הקב"ה (אור יחזקאל, דרכי העבודה עמ' שעז)]. **30. הרחק, כמרחק.**

מעלות התורה

וְעַל זֶה אָמַר (פסוק י): 'כִּי כַּאֲשֶׁר יֵרֵד הַגֶּשֶׁם וְהַשֶּׁלֶג מִן הַשָּׁמַיִם וְשָׁמָּה לֹא יָשׁוּב³¹ כִּי אִם הִרְוָה אֶת הָאָרֶץ וְהוֹלִידָה וְהִצְמִיחָה³² וכו', פְּרוּשׁ, אִי שָׂפָא לְרוּוֹת אֶת הָאָרֶץ אִי לְהִצְמִיחַ, בֶּן הָאָדָם, מִה שֶׁמַּחֲשֵׁב בְּדַבְרֵי תוֹרָה, 'לֹא יָשׁוּב אֵלֵי רִיקָם³⁴ (פסוק יא), אֲפִילוּ לֹא יֵצֵא מִבֶּחַ אֶל הַפֶּעַל³⁵.

ביאורים

31. ושמה לא ישוב. המים היורדים מן השמים לא חוזרים אליה. **32. כי אם הרוה את הארץ והולידה והצמיחה.** ואינם באים אלא או להשקות את הארץ או להפרותה שתצמיח. **33. וכו'.** ובהמשך (שם פסוק יא) נאמר: "כן יהיה דברי אשר יצא מפי לא ישוב אלי ריקם, כי אם עשה את אשר חפצתי והצליח אשר שלחתי". **34. לא ישוב אלי ריקם.** אינם הולכים לריק. **35. אפילו לא יצא מבה אל הפועל.** כוונתו, שכל הרהור בתורה וכל מחשבה בעבודת ה' אינם הולכים ריקם וגם אם עדיין לא קיימם בפועל [או שלא הוציא המחשבה מפיו] יש בהם כח להרוות ולהוליד ולהצמיח, כי על ידי המחשבה עצמה הוא מתרחק מעיני עולם הזה ועולה לשמי מרום (רמ"ג).

מעלות התורה

עיונים

עיונים

מעלות התורה

[ז]

גם ידוע שַׁעֲקָר שְׂבִירַת הַיֵּצֶר¹, הוא על ידי התוֹרָה, כְּמוֹ שְׁאָמְרוּ רַז"ל (קידושין ל, ב): (א) בְּרֵאשִׁי יֵצֶר הָרָע, בְּרֵאשִׁי לֹא תוֹרָה תִּבְלִין². וּבִזְהָה מְקוֹם מִצְוֹת עֲשֵׂה שֶׁל 'וּבִעֲרָת הָרָע מִקִּרְבְּךָ³, שֶׁהַכֹּפֶל בַּתּוֹרָה שֶׁשֶּׁ פְּעָמִים⁴.

א. בראתי יצר הרע בראתי לו תורה תבלין. נקטה הברייתא לשון 'תבלין', שכמו שהתבלין מתקן את המאכל ונותן בו טעם, כך מתקן לימוד התורה את הנאות העולם הזה שלא יביאו את האדם לידי עבירה (עיון יעקב).

כתב ה'מסילת ישרים' (פ"ה): "הנה פשוט הוא, שאם הבוור לא

ברא למכה זו [יצר הרע] אלא רפואה זו [תורה], אי אפשר בשום פנים שַׁיִרְפֵּא האדם מזאת המכה בלתי [- מבלעדו] זאת הרפואה. ומי שיחשוב להינצל זולתה, אינו אלא טועה, ויראה טעותו לבסוף כשימות בחטאו וכו'. הא, למה זה דומה? לחולה שדרש ברופאים והכירו חליו ואמרו לו שיקח סם-מה, והוא, מבולתי שתקדם לו ידיעה במלאכת הרפואה, יניח הסם ההוא ויקח מה שיעלה במחשבתו מן הסמים, הלא ימות החולה ההוא ודאי! כן הדבר הזה, כי אין מי שמכיר בחלי היצר-הרע ובכוחו המוטבע בו, אלא בוראו שבראו, והוא הזהירנו שהרפואה לו היא התורה. מי איפוא יניחה ויקח מה שיקח זולתה ויחיה?! ודאי שחשך החומריות ילך ויגבר עליו מדרגה אחר מדרגה, והוא לא יבין עד שימצא שקוע ברעה ורחוק מן האמת הרחק גדול שאפילו הרהורי דברים לא יעלו על

ביאורים

1. שְׂבִירַת הַיֵּצֶר. שבירת כח יצר הרע על ידי התגברות עליו. 2. בראתי לו תורה תבלין. בראתי כנגדו סם רפואה והוא התורה. 3. ובערת הרע מקרבך. שנכלל במצוה זו, לבער את הרע שבקרבו של אדם, והוא היצר הרע [כמו שאמרו (שבת קה, ב): 'איזהו אז לו שיש בגופו של אדם - הוי אומר זה יצר הרע'. והיצר הרע נקרא 'רע' כמו שאמרו בקידושין ל, ב (רמ"ג)]. 4. שש פעמים. בחומש דברים

לבו לבקש האמת. אך אם הוא עוסק בתורה, בראותו דרכיה, ציווייה ואזהרותיה, הנה סוף סוף מאליו יתחדש בו

וְעֵזֶר כְּתִיב⁵ (ויקרא יט, ה): 'לְרִצְנָכֶם תִּתְּנָחֶהוּ', וְאִתָּא בְּתוֹרַת כְּתִיבִים: 'לְדַעְתְּכֶם זִכּוּהוּ⁶, וְהוּא

התעוררות שיביאהו אל הדרך הטוב. והוא מה שאמרו ז"ל (איכה רבה, פתיחתא ב): "הלואי, אותי עזבו ותורתי שמרו, שהמאור שבה מחזירן למוטב", עכ"ל. ועיין בספר 'נפש החיים' (שער ד' פרק ל"ב בהגה"ה) שהביא את דברי ה'מסילת ישרים' הנ"ל, וכתב על זה: "וי"ל על דרך דרש, הכתוב "והלוחות מעשה אלהים המה והמכתב מכתב אלהים הוא חרות" (שמות לב, טז) וכו', ודרשו אל תקרא וכו' "חרות על הלוחות" אלא "חרות" על הלוחות. והענין, כעין שכתב החסיד הלוצאטו זצוק"ל בספר 'מסילת ישרים'... זהו שאמר "והלוחות מעשה אלוקים המה", הם לוחות הלב החומד, (כענין "כתבם על לוח לבך". משלי ג, ל) הוא יתברך שמו עשאו, והוא היודע ענין יצר הרע הנטוע בלבך. "והמכתב מכתב אלוקים הוא", שנגד זה, הוא הנותן לך ענין עסק התורה, לכתבם ולחקקם על לוחות לבך, להימלט על ידה מעניני היצר. ולזאת תדע, שאין לך בן חורין מענייני היצר, אלא מי שעוסק בתלמוד תורה, ולא שום תחבולה אחרת זולתה", עכ"ל. כתב בספר 'דרכי מוסר' (עמ' שנג): הובא בספר 'קובץ הערות' מאת הגאון ר' אלחנן וסרמן זצוק"ל הי"ד, וז"ל: כשישראל הן בטלין מלימוד התורה, אבדו הכלי זיין שלהם ואין להם במה להילחם עם היצר הרע. מה שאין כן אם נכשלו בשאר עונות, אפילו היותר חמורים, מכל מקום יש תקוה, שאפשר על ידי לימוד התורה יתעוררו לתשובה. וזה נכלל במאמרם "שהמאור שבה מחזירן למוטב". ועל כן היצר הרע מתחזק ומתאמץ לבטל מלימוד התורה יותר מכל שאר המצוות. וכה שמעתי מפי הקדוש רבנו בעל ה'חפץ חיים', בזה הלשון: לא אכפת לו להיצר הרע שיהידי יצום ויבכה ויתפלל כל היום, ובלבד שלא ילמד! עכ"ל.

ביאורים

כתוב 'ובערת הרע מקרבך' ז' פעמים (יג, ו; יז, ז; יט, כא; כב, כא; כב, כד; כז, ז). 5. וְעֵזֶר כְּתִיב. גבי הקרבת קרבן. 6. לְרִעְתְּכֶם זִכּוּהוּ. רבינו מבאר שפסוק זה רומז על זביחת היצר: שצריך לשחוט את היצר הרע של האדם. ובהמשך יבאר כיצד זוכים את היצר.

מעלות התורה

זְבִיחַת הַיֵּצֵר הָרָע. וּכְתִיב (שם א, יא): 'וְשַׁחַט אֹתוֹ עַל יָרֵךְ הַמִּזְבֵּחַ צֶפֶנָּה',⁷ זֶה הַיֵּצֵר הָרָע הַנִּקְרָא 'צֶפֶנִּי', כְּמוֹ שֶׁכְּתוּב (ויאל ב, כ): 'וְאֵת הַצֶּפֶנִּי אֶרְחִיק מֵעֲלֵיכֶם', וְאִתָּא בַּגִּמְרָא (סוכה נב, א): זֶהוּ הַיֵּצֵר הָרָע.⁸

וְהַזְבִּיחָה, הוּא לְהַתְּבוֹנֵן תְּמִיד מִחֲשֻׁבוֹתָיו וְהַנְּהוּגוֹתָיו⁹ וּלְהַרְגִּיז עָלָיו¹⁰, כְּדֹאִיתָא בַּגִּמְרָא (ברכות סא, ב): צְדִיקִים יֵצֵר טוֹב שׁוֹפְטִים, רָשָׁעִים יֵצֵר הָרָע שׁוֹפְטִים, בֵּינֵנּוּם זֶה וְזֶה¹¹ שׁוֹפְטִים. וְצָרִיךְ לְהִבִּין, 'מִשְׁפָּטִים' הִלְלוּ מֵאִי הִיא¹², הֲלֹא הַמִּשְׁפָּט לְאֱלֹקִים הוּא¹³. וְשִׁמְעָתִי מֵאֲחֵי הַנְּאֻן ז'ל, ד' מִשְׁפָּט' הוּא¹⁴ לְשׁוֹן הַנְּהִיגָה¹⁵, וְלִכְן נִקְרָא

ביאורים

7. ושחט אותו על ירך המזבח צפנה. הפסוק מדבר על קרבן עולה, שיש לשוחטו סמוך לצדי המזבח בצפון העזרה. אמנם רבינו מפרש דגם פסוק זה רומז על זביחת יצר הרע הצפון בלב. 8. זהו היצר הרע. שצפון ועומד בלבו של אדם. 9. מחשבותיו והנהגותיו. אם הם מצד היצר טוב או מצד היצר הרע. 10. ולהרגיז עליו. להרגיז יצר טוב שבו על יצר הרע שבו, כלומר, לעשות עמו מלחמה. 11. בינונים זה וזה. גם יצר הטוב וגם יצר הרע. 12. משפטים הללו מאי היא. מה כוונת חז"ל באמרם 'שופטם' וכי היצר הטוב או היצר הרע שופט את האדם - 13. הלא המשפט לאלקים הוא. הלא ה' הוא השופט את האדם ולא היצר. [ולשון רבינו הוא עפ"י הכתוב (דברים א, יז): 'כי המשפט לאלהים הוא']. 14. דמשפט הוא. דמשפט האמור בגמרא ('שופטם') אין הכוונה ל'שופט', אלא למנהיג. 15. הנהיגה. היצר מנהיג את האדם, שכל התנהגותו של האדם הוא על פי יצרו.

עיונים

מעלות התורה

הַרְיֵן הַשׁוֹפֵט 'אֱלֹקִים' (שמות כב, ז-ח), כִּי הוּא מְנַהֵג וּמְשַׁנֵּה עַל בְּנֵי דוֹרוֹ¹⁶. וְהָכִי פְּרוּשׁוֹ, (צְדִיקִים יֵצֵר טוֹב שׁוֹפְטִים, רָצָה לומר מְנַהֵגִם¹⁷, שְׂבָל הַנְּהוּגוֹתָיו עַל פִּי יֵצֵר טוֹב. הַרְשָׁעִים יֵצֵר הָרָע שׁוֹפְטִים, רָצָה לומר מְנַהֵגִם. וּבִינֵנּוּם - זֶה וְזֶה שׁוֹפְטִים, הֵינּוּ מְנַהֵגִם.

שיצר הטוב נעקר ממנו ואין בלבו אלא רע, והרשע אף כשהוא לומד הוא עם יצר הרע. ויש להבין, מדוע אמרו שכל מעשי הרשע מונהגים על ידי יצר הרע, הרי רואים אנו כי פעמים גם הרשע מקיים מצוות, וכיצד ניתן לומר שגם זה מונהג על ידי יצר הרע?

ב'אור יחזקאל' (מדות, עמ' רצט) הרחיב בביאור ענין זה: הצדיקים יצרו בעצמם לב טוב, ולכן הלב טוב מנהיגם, וכל מעשיהם כפופים ומודרכים על ידי הלב טוב, ומשום הכי חייב לדונם לכף זכות, שכל מעשיהם טובים, ואילו הרשעים יצר הרע מנהיגם, שכל מעשיהם מודרכים על ידי הרע. ואף בראותנו שהרשעים עושים מעשי צדקות ומעשים הנראים טובים, עלינו לא להחשיבם אלא לדעת שמעשיהם הטובים אינו נובעים אלא מכח יצר הרע, כי הרע שולט בהם, והיינו מה שכתב רבינו יונה (שע"ת ש"ג אות ר"ח) שמה שמחויבים אנו לדון את

ביאורים

16. מנהיג ומשנה על בני דורו. 'אלהים' - הוא מורה על כח המנהיג כל העולם ומלואו, ומביט אל כל מעשיהם, ושם הזה הוא מושאל אל כל מנהיג ומשגיח (הגר"א ב'אדרת אליהו' בראשית א, א). 17. מנהיגם. מושל בהם ומנהיג אותם. ורצה לומר, שכל מחשבה ועצה הוא הכל ממנו (ביאורי הגר"א ברכות סא, ב).

מעלות התורה

עיונים

מעלות התורה

לְכָךְ צָרִיךְ לְהִתְבּוֹנֵן וּלְשָׁקוֹל דַּעְתּוֹ¹⁸ עַל כָּל מַה שֶּׁחָפֵּן

האדם לכף זכות אינו נאמר ברשעים שכל מעשיהם רק רע, וכנאמר "שבע תועבות

בלבו" (משלי כו, כה), וזאת מפני שבכוח הלב-רע לעשות מעשים שיהיו נראים כמעשים טובים, אבל האמת שמודרכים ומונחים הם על ידי הרע - הקנאה והתאוה והכבוד מקיפים אותם מכל סביבותיהם, וכשם שיתכן שאדם מבקש כבוד במעשיו הרעים, כן יתכן דרישת ואהבת הכבוד על ידי עשותו מעשי צדקות וחסידות, ומכיון שמעשי הצדקות והחסידות נפעלים מכח אהבת הכבוד, נמצא שאינם מעשי חסידות אלא מעשי רשעות, כיון שהעיקר הוא הנסתה שבאדם דהיינו הכוונה הפנימית, ולכן כיון שהסיבה למעשי הצדקות האלו נובע מכח אהבת הכבוד וכדומה, הרי פשיטא שאינם מעשי צדקות כלל אלא אדרבה נחשבים הם למעשים רעים. והיינו מה שכתב הלוצאטו (מסילת ישרים פרק א'): "נמצא כל המעשים בין לטוב ובין למוטב נסיונות הם לאדם", כי זו הנהגת הקב"ה, שיתכן שאף במעשיו הטובים יש מקום ליצר הרע, וכנ"ל שאף הם נובעים מכח מחשבות ההבל שבאדם. [וכן מה שיש כמה וכמה אנשי רחוב שנראים בעלי מידות טובות, כבר עמד בזה הגר"א במשלי יא, ט, והובא באבן שלמה פ"ד אות י"ג, שגם ענין זה הוא מתחבולות היצר, וז"ל: "רוב המינים והחוטאים בין אדם למקום הם לפי הנראה טובים בטבע, וזו היא אחת מתחבולות היצר לפרוש רשת לפני תועי רוח להמשך אחריהם", עכ"ד. ויש לשים לב, שבדברי הגר"א לא כתוב שהם באמת טובים בין אדם לחבירו, רק "לפי הנראה", כי באמת כאשר יגיעו לנקודה מסוימת, שם יתגלה כל קלונם וזוהמת מידותיהם הרעות, ובכל אופן כך נראה בחוץ (עד גבול מסוים)].

"בינונים זה זה שופטין" - שהבינונים יש בהם יצר טוב ויצר הרע, ומשום הכי מעשיהם יתכן שיודרכו משני החלקים, הטוב והרע, ולכן אם מכוון מעשיו בשעת מעשה שיפעלו מכח הטוב, ולוחם כנגד כח הרע, אז מעשיו מעשים טובים יקראו. אמנם בעת שאינו פועל בכוונה מיוחדת לכך יפעלו מעשיו מכוחות הרע.

ביאורים

18. ולשקול דעתו. ליעין בכובד ראש וברצינות.

לַעֲשׂוֹת, אִם הוּא מַצֵּד הַיֵּצֶר טוֹב, אִזְּ הוּא מַצֵּד הַיֵּצֶר הָרָע. וְאִם יָבִין שֶׁהוּא מַצֵּד הַיֵּצֶר הָרָע, וְרָגִיז עָלָיו¹⁹ וַיַּעֲשֶׂה נֶגֶד עֲצָתוֹ²⁰. וְעַל זֶה נֶאֱמַר (משלי ד, כו): 'פֶּלֶס מַעֲגַל רִגְלָךְ'²¹. וּבִפְרָט רִשְׁעִים שֶׁכָּל הַנְּהֻגוֹתָם עַל פִּי יֵצֶר הָרָע²², מִכָּל שֶׁכֵּן שֶׁצָּרִיךְ לְהַרְגִּיזוֹ תָּמִיד. 'מִי יֹאמֶר זִכְרִי לְבִי טְהָרְתִּי מִחַטָּאתִי'²³ (משלי כ, ט) לְהִיזֹת אֶפְּלִילוֹ מִהִבְּיָנוּנִים²⁴, וְאִיתָא בְּגִמְרָא (שם ע"ב) שֶׁרְבָּה אֱמֹר עַל עֲצָמוֹ: 'פְּגוֹן אָנוּ בִּינוּנִים'²⁵. אִם כֵּן אֲנַחְנוּ יְתֵמִי דִּיתְמִי²⁶

ביאורים

19. רגז ע"י. רגז יצר טוב שבו על יצר הרע שבו, לעשות עמו מלחמה, וההרגזה היא על ידי לימוד התורה. 20. נגד עצתו. נגד מה שהיצר הרע מייצג לו. 21. פלס מעגל רגלך. שקול היטב כל צעד שאתה עושה על ידי עסק התורה ('פלס' - היינו כלי מדידה העשוי למדוד משקל). 'פלס' - שקול ועיין והתבונן. ומזמור זה נאמר על התורה, ע"ש. והיינו שעל ידי עסק התורה יוכל האדם לשקול דרכיו אם הם מעצת היצר, וכמו שאמר רבינו לעיל שעיקר שבירת היצר הוא ע"י התורה. וכן הביא בסמוך את האמור שם: "עיניך לנוכח יביטו" וגו' דרך ע"י התורה יוכל להישמר מהיצר העומד כנגדו (רמ"ג)]. 22. על פי יצר הרע. ואם יבוא איזה מחשבה באדם, צריך לחוש אולי הוא מעצת היצר הרע, וצריך להתחכם כנגדו (הגר"א באמרי נועם ברכות שם). 23. מי יאמר זכרתי לבי טהרתי מחטאתי. מי יכול לומר צח ונקי הוא לבי, נזהרתי ופרשתי מכל חטא ועוון. 24. להיות אפילו מהבינונים. מי יוכל לומר על עצמו שהוא אפילו בדרגת בינוני, שגם היצר הטוב וגם היצר הרע שופטים ומנהיגים. 25. כגון אנו בינונים. כגון אנחנו נחשבים בינונים הנאבקים תמיד בין טוב לרע. 26. אם כן אנחנו יתמי דיתמי. אם כן אנו בדורנו הרחוקים מאוד מדרגתם של אנשים הגדולים בתורה ובחכמה שבדורות עברו, וממילא אם הם החשיבו את עצמם לדרגת בינונים, אנו רחוקים מאוד מלהיות בדרגה זו.

מעלות התורה

עיונים

עיונים

מעלות התורה

צָרִיכִין לְהֵבִין שְׁלֹא לְהַחְזִיק אֶת עַצְמוֹ כְּבִינוּנִים, וּבְנֵדָא רֹב מַחֲשָׁבוֹתֵינוּ הוּא עַל פִּי יֵצֵר הָרַע, וְלִכֵּן צָרִיכִים אֲנוּ תְּמִיד לְהִרְגִּיז יֵצֵר טוֹב²⁷ עַל יֵצֵר הָרַע.

ג. להעזר מיצר הרע בעזרו יתברך. במסכת קידושין (ל, ב) אמרו: "יצרו של אדם מתגבר עליו בכל יום ומבקש המיתו וכו' ואלמלא הקב"ה עוזרו אין יכול לו שנאמר אלקים לא

יעזבנו בידו". במסכת ר"ה (יז, ב) איתא על תיבות "ה' שבי"ג מדות, אני הוא קודם שיחטא האדם ואני הוא לאחר שיחטא האדם. והקשה הרא"ש מהו המדת רחמים שמתנהג הקב"ה עם האדם קודם שיחטא. ועי"ש מה שתיריך.

הַיֵּצֵר הָרַע שְׁעוֹמֵד לְפָנָיו³⁴ לְקַטְרֵג, יְהִיָּה זְכוּת לָכֶם.

וְעַקֵּר שְׂבִירַת הַיֵּצֵר הָרַע, הוּא כְּשִׁשּׁוּמֵר אֶת פִּי³⁵, כְּמוֹ שְׂפָתוֹב (בראשית ד, ז): 'לִפְתַּח חֲטָאת רִבְיָן'³⁶, רָצָה לִזְמֹר³⁷, כְּשִׁפּוֹתַח אֶת

ובערוך לנו שם תירץ על פי דברי הגמרא בקידושין הנ"ל דהקב"ה עוזר לאדם להתגבר על יצרו הרע, ולפי זה שפיר אני הוא קודם שיחטא האדם היינו שהקב"ה מתנהג עם האדם במדת רחמים קודם שיחטא, ועוזר לו להתגבר על יצרו הרע.

ובזה פירש גם מה דאיתא בפסיקתא והובא בתוס' (ר"ה שם ד"ה שלש עשרה), 'ותאמר ציון עזבני ה' וה' שכחני', זה אותן שתי מידות, ולכאורה מהו כפל הלשון ומהו שינוי הלשון 'עזבני' ו'שכחני', אך לפי הנ"ל אתי שפיר, ד'ותאמר ציון עזבני ה' - היינו קודם שיחטא האדם, והיינו שה' לא עזר להם להתגבר על יצרם, וזה הלשון "עזבני" היפך ממה דכתיב 'אלקים לא יעזבנו בידו', 'וה' שכחני' - זה לאחר שחטא האדם שלא קיבל תשובתם ברחמים, ועל זה הנביא קאמר שהקב"ה השיב שהוא לא שכח מהם, והיינו שהקב"ה השיב רק על טענתם השניה, אבל על הטענה הראשונה לא השיב כלל דמאי דהוה הוה, עי"ש.

ביאורים

על זבחת היצר. ³⁴ לפנאו. בדפוס ראשון ובכת"י: 'לפני'. [והיינו לפני ה']. ³⁵ כששומר את פיו. מדיבורים אסורים ובטלים ומקדשו בעסק התורה, שבכך מכניע ושובר את יצרו הרע. ³⁶ לפתח חטאת רובין. רבינו מפרש שפסוק זה נאמר על שמירת הפה מדיבורים האסורים והבטלים. ³⁷ רצה לומר. ביאור

וְזֶה שְׂפָתוֹב (שם פסוק כח): 'עֵינֶיךָ לִנְכַח יְבִיטוּ וְעַפְעַפִּיךָ יִישְׁרוּ נִגְדֶּךָ', פְּרוּשׁ, מִי שְׁעוֹמֵד לְנִגְדֶּךָ תְּמִיד²⁸, אִתָּה עוֹמֵד נִכְחוֹ²⁹ וְנִגְדֶּךָ, לְהִשְׁמֵר מִמֶּנּוּ. וְזֶהוּ שְׂאֵמֵר דָּוִד הַמֶּלֶךְ עָלָיו הַשְּׁלֹם (תהלים טז, ח): 'שְׁוִיתִי ה' לְנִגְדִי תְּמִיד', [לְעַמֵּת שְׁיֵצְרֵי הָרַע תְּמִיד עוֹמֵד לְנִגְדִי³⁰, וְאֲנִי 'שְׁוִיתִי ה' לְנִגְדִי תְּמִיד']^(ג) לְהַעֲזֹר מִיֵּצֵר הָרַע³¹, בְּעֲזָרוֹ יִתְבָּרֵךְ. וּבְכֵתִיב³² (ויקרא ט, ד): 'לְזַבַּח לְפָנָי ה'', וְאִיתָא בַּסְּפָרִי³³:

ביאורים

²⁷ להרגיז יצר טוב. להילחם עם יצרנו הטוב נגד היצר הרע, כי בוודאי כל מחשבותינו הם מעצת היצר הרע ותמיד עלינו להילחם בו. ²⁸ מי שעומד לנגדך תמיד. היצר הרע העומד מולך תמיד להחטיא אותך. ²⁹ נכחו. מולי. ³⁰ לעומת שיצרי הרע תמיד עומד לנגדי. כנגד מה שהיצר עומד תמיד מולי להחטיאני. ³¹ שויתי ה' לנגדי תמיד להעזר מיצר הרע. ואני שמתי את ה' מולי תמיד, ובוטח בו שיעזור לי להינצל ולהישמר מיצרי הרע. ³² ובכתיב. בקרבנות שנצטוו בני ישראל להקריב ביום שמיני למילואים (ראש חדש ניסן) שהוקם המשכן בו ביום. ³³ ואיתא בספרי. מדלא כתיב 'להקריב לה' כדלעיל שם ז' י"א: "אשר יקריב לה" (העמק דבר). לכן דורש את הפסוק שרומז

מעלות התורה

עיונים

מעלות התורה

פיו³⁸, או 'חטאת רבין'³⁹. ובתיב (משלי כא, כג): 'שמר פיו ולשונו'⁴⁰ שמר מצרות נפשו'⁴¹, ובתיב (תהלים לד, יד): 'נצר לשונך מרע'⁴² ושמתיך מדבר מרמה'. ובתיב (קהלת ו, ז): 'כל עמל'⁴³ האדם לפיהו'⁴⁴.

ביאורים

תיבת 'לפתח'. 38. כשפותח את פיו. לדבר. 39. או חטאת רובין. או רובץ שם היצר הרע כדי להחטיאו אם ידבר דברים אסורים ובטלים. [בקידושין (ל, ב) אמרו: "ואם אין אתם עוסקין בתורה, אתם נמסרים בידו, שנאמר: 'לפתח חטאת רובץ'". וב'אור תורה' כתב, שביטול תורה פוגם את הלשון ששם הוא עיקר תגבורת היצר הרע]. 40. שומר פיו ולשונו. מלדבר דברים אסורים ובטלים. 41. שומר מצרות נפשו. דיבורים אסורים (כלשון הרע ורכילות) וביטול תורה ושיחה בטילה גורמים את כל העמל והצרות (אור תורה). 42. מרע. היינו מיצר הרע. שעל ידי שנוצר פיו ולשונו שובר את יצרו הרע. 43. כל עמל. כל העמל והצרות גורם האדם לעצמו. 44. לפיהו. מחמת שמדבר דיבורים אסורים ומבטל עצמו מדברי תורה.

[ה]

וְהִרְיַגְתָּ¹ הַיֵּצֵר הָרָע הוּא עַל יְדֵי יִרְאָה², קִשָּׁה לָאָדָם³ לַעֲשׂוֹת וְשָׁלָא לַעֲשׂוֹת⁴, וְעַל יְדֵי הַרְגָּזָה וְהִירְאָה⁵ שֶׁכֵּר יִצְרוֹ⁶ וְעוֹשֶׂה נֶגֶד רְצוֹנוֹ, כְּמוֹ שֶׁכְּתוּב (בראשית מב, יח): 'אֵת הָאֱלֹהִים אֲנִי יִרָא'⁷, שֶׁכְּזֶה שֶׁכֵּר אֶת רְצוֹנוֹ⁸. וּבְתִיב⁹ (שם כב, יב): **עֲתָה יִדְעָתִי כִּי יִרָא אֱלֹהִים אֶתְּה'**, כְּמָה שֶׁשֶּׁכֵּר אֶת

ביאורים

1. והריגת. בכת"י: 'והרגות'. 2. על ידי יראה. שבירת היצר הרע היא על ידי יראת ה'. 3. קשה לאדם. כלומר, היצר הרע מקשה על האדם. 4. לעשות ושללא לעשות. לעשות מצוה או שלא לעשות עבירה. 5. ועל ידי הרגזה והיראה. ועל ידי שיעשה מלחמה עם היצר הרע יחד עם יראת ה'. 6. שוכר יצרו. כי גדר היראה הוא לשבר כח תאוותו מה שהוא מתאוה יותר ויצרו מסיתו, ועל ידי היראה הוא שובר אותו. 7. כמו שכתוב 'את האלהים אני ירא'. יעקב אבינו בשנות הרעב שלח את עשרת בניו למצרים אל יוסף לקנות אוכל, כשהגיעו אליו חשדם למרגלים ואמר להם שאחד מכם ילך להביא לכאן את אחיהם הקטן (בנימין) שנשאר עם יעקב, והכניסם לבית הסוהר לשלשה ימים, אולם האחים סרבו לבקשתו. כשראה זאת יוסף, הוציא אותם ואמר להם: "אני ירא מהאלוקים, משפחותיכם ממתוונות שתיבאו אוכל ואולי ימותו בזמן הזה, ואיני רוצה לחטוא כלפי משפחותיכם", ולבסוף הציע להם הצעה אחרת. 8. שכר את רצונו. שבתחילה רצה לעכבם מלהביא לביתם את האוכל שקנו עד שיביאו אליו את אחיהם הקטן. 9. ובתיב. גבי אברהם אבינו אחרי מעשה עקידת יצחק.

מעלות התורה

עיונים

עיונים

מעלות התורה

רצונו, ורצה לשחוט את בנו יחידו¹⁰.

וכשפרגיו¹¹ יצר טוב על יצר הרע
ובא לכלל יראה¹²,

מקים פמה מצות, כי היראה נתפלה

אברהם על יראת
אלוקים שבתוכו,
שעד אז לא היה מוכח
מפעולותיו שעושה
אותן מיראת שמים.
כי מה שהיה מכניס
אורחים גדול וגומל
חסד עם כולם, אפשר
שעשה זאת מפני

שמטבעו אהב את הזולת ורצה בטובתו, אבל לא עשה מפני צויו ה' יתברך.
רק בנסיון העקידה שבא לעשות מעשה שהוא לכאורה "פעולה אכזרית" נגד
טבעיו, בזה הוכיח בעליל שכל מעשיו הם אך ורק מיראת אלוקים. על כן אמר
לו 'עתה ידעתי', 'כי ירא אלוקים אתה' - בכל מעשיך.

והנה בהמשך הפסוק נאמר: 'ולא חשכת את בנך את יחידך ממני'. והקשה
העילוי מטעלז רבי מרדכי פוגרמנסקי זצ"ל, דהנה נצייר לנו מקרה בראובן שנתן
מתנה של אבנים טובות לשמעון, והלא משיבו: אכיר לך טובה, שלא חשכת
ממני האבנים. וכי כך ראוי להודות, ויותר היה לו לומר: תודה שנתת לי. אם כן
מהו הלשון 'ולא חשכת את בנך ממני', היה צריך לומר "שנתת לי את בנך"?

ותירץ, כי הנה הנותן מתנה לחברו, פעמים שמתגלה כל מעלת מעשהו בעצם
הנתינה גופא, ותו לא. אמנם, יש וגדלות הנותן אינה טמונה בעצם הנתינה
גופא, כי אם דוקא בהתגברות על השיקולים והכוחות המייעצים לו לחשוך ולא
לתת, והוא אינו חושך ואינו נמנע. ומכיון שהיו לאברהם סיבות וחשבונות רבים
לחשוך את בנו ולא להקריבו על גבי המזבח, והוא התעלם מהם כדי לעשות
רצון קונו, הרי הראה את גדלותו ואת יראתו הגדולה דוקא בזאת שלא חשך
את בנו יחידו מה, ובזה נשתבח "עתה ידעתי".

ביאורים

10. את בנו יחידו. מצוה זו היתה קשה לו מאוד לעשותה, ועם כל זה עזב את רצונו וכבש ושבר את טבעו ויצרו ולא נמנע מלעשותה בעבור יראת ה'.
11. וכשפרגיו. וכשנלחם. 12. ובא לכלל יראה. שהרי נלחם עם יצרו הרע על ידי יראת שמים.

ב. מה ה' אלוךך
שואל מעמך כי אם
ליראה. במסכת ברכות

בתורה נ"ב פעמים. ולכן גם השמיעה
נתפלה בתורה נ"ב פעמים, כי הם
בחינה אחת, היראה והשמיעה¹³, כמו
שכתוב (אייב כה, כב): 'אברון ומות אמרו באזנינו שמענו
שמעה'¹⁴, כי היראה היא מכח השמיעה¹⁵, כנודע.

והיראה היא עקר כל המצוות והעבודות¹⁶, כמו
שכתוב (דברים י, יב): 'ועתה ישראל^(ב) מה ה'

ביאורים

13. כי הם בחינה אחת היראה והשמיעה. ב'אור תורה' ביאר, ש'שמיעה' היא ההבנה בתורה. ואין אדם יכול לבוא לידי יראה כי אם על ידי עסק התורה, כמו שאמרו (אבות ב, ה): 'אין בור ירא חטא', כי על ידי התורה משיג רוממותו יתברך שמו, ונמצא שבשעה שעוסק בתורה מקיים גם מצות יראה שנכללה בתורה נ"ב פעמים, שהרי התורה מביאתו לידי יראת שמים. [וכ"כ רבינו בהקדמת הספר: "אי אפשר לבוא לשום מעלה וכו' או לשום דבר יראה, רק על ידי התורה"].
14. אברון ומות אמרו באזנינו שמענו שמעה. המאבדים וממיתים עליה אמרו: באזנינו שמענו שמעה. והמשך הכתובים שם: 'ויאמר לאדם הן יראת אדני היא חכמה', ואם כן מצאנו לשון 'שמיעה' - 'באזנינו שמענו שמעה', על יראת ה'. (וראה פירוש רש"י שם).
15. כי היראה היא מכח השמיעה. ב'אור תורה' ביאר, שהשמיעה היא הבנה בתורה, וכמו שמצינו שישראל אמרו: 'דבר אתה עמנו ונשמעה' ('שמיעה' היא מלשון 'הבנה', כמו: 'גוי אשר לא תשמע לשונו'), והשיב להם משה שעל ידי שישמעו מפי הגבורה 'תהיה יראתו על פניכם', כי השמיעה וההבנה בתורה מביאים ליראה. והנה רבינו האריך כאן במצות היראה משום שהיראה באה מכח השמיעה בתורה, וגם עיקר שבידת היצר הוא על ידי התורה כמו שכתב באות הקודמת, והרגזת היצר היינו שמתחזק ביראת ה' כמש"כ לעיל (רמ"ג).
16. היא עיקר כל המצוות והעבודות. על ידי יראת ה' בא

מעלות התורה

עיונים

**אֱלֹהֶיךָ שׂאֵל מַעֲמָךְ כִּי אִם לִירָאָה
אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ, וְאַחֲרֵי כֵן (שם): לְלַכֵּת
בְּכָל דְּרָכָיו וּלְאַהֲבָה אוֹתוֹ וּלְדַבֵּקָה בּוֹ
וְגו', וְהִקְבֵּה אֵינּוּ מִבְּקֶשׁ רַק הִירָאָה,
וּמִמִּילָא בָּא לִידֵי בָלֵם¹⁷, כִּי הִירָאָה**

(לג, ב) אמרו: "אטו יראת שמים מילתא זוטרתא היא, והאמר רבי חנינא משום רשב"י, אין לו להקב"ה בבית גנזיו אלא אוצר של יראת שמים וכו'. אין, לגבי משה מילתא זוטרתא היא". והכל

תמהים, וכי בשביל שלגבי משה היראה דבר קטן הוא, יאמר כך לכל ישראל? רבי אלחנן וסרמן זצ"ל ביאר הענין לדרשו. האמונה ביסודה הוא דבר פשוט וקל להשגה. ואם אך לא לקה האדם בשטות, ודאי יגיע אל האמונה הטהורה כי יש מנהיג לבירה. אלא שרצונותיו ותשוקותיו לתאוות העולם, הן שמשחדות אותו ומסירות אותו מלהאמין. וזהו שתמה המקשן בגמרא "אטו יראת ה' מלתא זוטרתא היא", הרי בסופו של דבר קשה להגיע אל היראה על ידי האמונה, מפני שמסך התאוות מונע בעדו, וכיצד נקט הכתוב בלשון "מה ה' שואל מעמך", כאילו אין זה אלא דבר של מה בכך. בא התרצן וענהו: "אין, לגבי משה מלתא זוטרתא היא", מאחר שרואים אנו כי אצל משה היא אכן מלתא זוטרתא, ומשום שהוא שלט על רצונותיו, על כרחך אתה למד שהיראה בעיקרה קלה להשגה, ובלבד שסייר האדם מעליו את כבלי התשוקות והתאוות המשתלטים עליו.

רבי חיים מוולוז'ין זצ"ל ('רוח חיים') ביאר מאמר הכתוב "מה ה' שואל מעמך כי אם ליראה" באופן זה. אדם שיש לו יראת ה', כבר אינו ירא משום דבר אחר. אבל אם אינו ירא מהקב"ה, אזי ירא הוא מהברואים, כמו חיות רעות וליסטים. לכן אמר משה "מה ה' שואל מעמך, כי אם ליראה". כיון שבין כך ובין כך יש לו לאדם יראה ופחד מהרבה דברים רעים, הלא טוב לו לנצל את היראה לטוב, ולירא מה' יתברך, ואז ינצל מכל היראות האחרות שיש לו בעולם. וזה כבר באמת דבר קטן - מילתא זוטרתא.

ביאורים

לכל המצוות. **17. וממילא בא לידֵי בָלֵם.** ופירוש הפסוק "מה ה' שואל מעמך כי אם ליראה", הקב"ה מבקש מן האדם בעיקר שיהיה ירא ה'. הגם שהפסוק

מעלות התורה

**מִבִּיאָה לִידֵי הַלִּיכָה בְּדַרְכֵי ה', וּלְאַהֲבָה וּלְדַבֵּקוֹת וּלְכָל
הַמִּצְוֹת, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (איוכ כח, כח): 'הֵן יִרְאֵת אֲדֹנָי הִיא
חֻקָּמָה¹⁸.**

**וּבְכַתִּיב (משלי כב, ה): 'עֲקֹב עֲנֻה יִרְאֵת ה'¹⁹, וְעַל יְדֵי
הָעֲנֻה בָּא לִידֵי יִרְאֵת ה'²⁰, וְלִידֵי תְשׁוּבָה, כְּמוֹ
שֶׁכָּתוּב (ויקרא כו, מא): 'אִוְ אִזּוּ יִפְנֹעַ לְבָבְךָ הָעֶרְל וְאִזּוּ יִרְצוּ**

ביאורים

מונה עוד מדות שה' מבקש מהאדם ("ללכת בכל דרכיו ולאהבה אותו וכו'"), מכל מקום משמע מהכתוב "כי אם ליראה" שה' מבקש בעיקר את היראה, וכל שאר המדות הן תולדות של יראת שמים. כי מי שהוא ירא ה' באמת ממילא ילך בדרכיו ויגיע גם לאהבת ה' (עיין ברכות לב, ב). נמצא ד"מה ה' אלהיך שואל מעמך" קאי רק על "ליראה את ה'". וכעין זה כתב ב'רוח חיים' אבות פ"ד מ"א, עי"ש (רמ"ג). **18. הן יראת אדני היא חקמה.** במסכת שבת (לא, ב) למדו מפסוק זה שאין להקב"ה בעולמו אלא יראת שמים בלבד, דכתיב: 'הן יראת אדני היא חקמה', שכן בלשון יווני קורין לאחת 'הן'. כלומר: יראת ה' היא יחידה בעולם, שאין להקב"ה בעולמו דבר חשוב כמוה, שהיא עיקר הכל. ועל ידי מידת היראה מגיעים לכל המידות הטובות. **19. עקב ענוה יראת ה'.** על ידי שפלות הרוח משיגים יראת ה'. **20. ועל ידי הענוה בא לידֵי יראת ה'.** במסכת ע"ז (כ, ב) אומר רבי פנחס בן יאיר: "ענוה מביאה לידי יראת חטא", ביאר ה'מסילת ישרים' (פכ"ד): "יראת חטא" היא דרגת יראה גבוהה, שאינה יראה מהעונש על חטא, אלא יראה מרוממות ה' ומהאפשרות שיפגום האדם בכבודו יתברך על ידי חטא. ובא רפב"י לומר, כי אחרי שישתלם האדם בהכרת פחיתות ערכו יהא אפשר לו לבוא לידי יראה גבוהה זו כנגד רום ערכו של הקב"ה (תקלין חדתיק, שקלים ט, ב).

מעלות התורה

עיונים

**אֶת עֲוֹנֵם²¹. וְכִזָּה מְקִיִּם כָּל
הַמְצוֹת²², וְיִמְלֹתֶם אֶת עֶרְלַת
לִבְכֶּם²³ וְעֲרַפְכֶם לֹא תִקְשׁוּ עוֹד'^(דברים י, טז), וְכִמּוֹ שְׁכָתוֹב (מ"ב כב,
יט): 'עֵץ רֶךְ לִבְכֶּךָ וְהִכְנַע מִפְּנֵי ה'²⁴.**

ג. אהבה. בספר
'ארחות צדיקים'
(שער האהבה) כתב:
אהבת ה' היא תכלית
כל התבוננות וסוף
כל המעלות, והיא
מדרגות כל עניני
העבודה, ונדבות

**וְגַם עַל יְדֵי הַכְנָעָה בָּא לְיָדֵי^(ג) אֲהָבָה, כִּמּוֹ שְׁכָתוֹב
(דברים ל, ו): 'וְיִמְלֹא ה' אֱלֹהֶיךָ אֶת לִבְכֶּךָ וְאֶת לִבְבֶּךָ
וְרַעְךָ²⁵ לֵאחֲבָה²⁶ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ כָּכָל לִבְכֶּךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ**

ביאורים

21. או אז יכנע לבכם הערל ואז ירצו את עונם. לאחר שאביא עליהם את כל הפורענויות, שמא אז תושפל גאות לבם האטום ואז יכופר להם עוונם בייסוריהם ויתרצו למקום. הרי, שעל ידי הכנעה וענוה בא האדם לידי תשובה. 22. וְכִזָּה מְקִיִּם כָּל הַמְצוֹת. על ידי ענוה והכנעה יבוא האדם לקיים את כל מצוות התורה. 23. וְיִמְלֹתֶם אֶת עֶרְלַת לִבְכֶּם. הסירו את מה שאוטם את לבכם [כל 'ערלה' שבמקרא הוא לשון סתימה וכיסוי, והוא מתפרש בכל מקום כפי עניינו. וכאן הוא משל ליצר הרע, שהוא אוטם וסותם לבכם ומכסהו (עפ"י רש"י)]. לפני פסוק זה נאמר שם: 'מה ה' אלהיך שואל מעמך כי אם ליראה את ה' וכו' לשמור את מצות ה' ואת חוקותיו' וגו'. והיינו שעל ידי מילת הלב והכנעת העורף יבוא ישראל לקיים את כל המצוות. 24. 'עֵץ רֶךְ לִבְכֶּךָ וְהִכְנַע מִפְּנֵי ה'. חולדה הנביאה מסרה לשלוחי אישוריה המלך לומר לו: מכיון שנכנס מורא בלבבך ונכנעת מפני ששמעת את דברי התוכחה שכתובים בתורה. ומכאן שמילת הלב ורכותו היא על ידי הכנעה וענוה, ואם כן מה שכתוב 'ומלתם את ערלת לבבכם', הוא על ידי ענוה וכניעה. 25. וְיִמְלֹא ה' אֱלֹהֶיךָ אֶת לִבְכֶּךָ וְאֶת לִבְבֶּךָ. ויסיר ה' אלוקיכם את אטימות לבכם ולב צאצאיכם. ומילת הלב היינו הכנעה, כנ"ל. 26. לֵאחֲבָה. ועל ידי

מעלות התורה

עיונים

הנפשות (- והקרבות הנפש) מאנשי החסד (- המתחסדים עם בוראם) והנביאים והפרושים, אשר אין [מדרגה שהיא] למעלה הימנה. והרבה פעמים מקדים הספר (- התורה) יראת האלוקים על אהבתו, שנאמר: 'ועתה ישראל מה ה' אלוך שואל מעמך, כי אם ליראה... ולאהבה אותו' (דברים י, יב). ומפני שהאהבה (יש גורסים: שהיראה) היא תכלית (- קצה אחרון של) הפרישות וסופה, וקרובה שבמדרגות אל מדרגת אהבת האלוקים, ואי אפשר שיגיע האדם אליה (לאהבת ה') אלא אחר שתתקיים יראתו ופחדו מהאלוקים, ועל כן היראה קודמת לאהבה, עכ"ל.

זה לשון הרמב"ם (הל' יסודי התורה פ"ב ה"א): "הא-ל הנכבד והנורא הזה מצוה לאהבו וליראה אותו שנאמר 'ואהבת את ה' אלקיך' ונאמר 'את ה' אלקיך תירא'", עכ"ל. הקדים הרמב"ם "אהבה" ל"יראה": "מצוה לאהבו וליראה אותו". אך לכאורה מקרא הנ"ל מפורש להיפך, שהרי נאמר 'ועתה ישראל מה ה' אלקיך וגו' כי אם ליראה וגו' ולאהבה אותו". הרי שהקדים הכתוב "יראה" ל"אהבה"? תירץ רבי עקיבא איגר זצ"ל, שיש שני סוגי יראה: "יראת העונש" - הקודמת למדרגת האהבה, ו"יראת הרוממות" - הבאה לאחר אהבה. ולכן, הפסוק "מה ה' אלקיך שואל מעמך", מדבר על "יראת העונש" הקודמת לאהבת ה'. אך הרמב"ם מדבר על "יראת הרוממות", ולכן הקדים אהבה תחילה.

וז"ל ה'מסילת ישרים' תחילת פרק כ"ד: "אמנם צריך שנקדים, כי מיני היראה הם שנים שהם שלשה. הראשונה קלה מאוד להשיגה, אין דבר קל כמוהו, והשנייה קשה, והחלק השני מן השני - קשה מן הכל ושלימותה כמו כן שלימות גדול מאוד. יש יראת העונש וזהו המין הראשון, ויש יראת הרוממות וזהו המין השני, שיראת-החטא חלק שני ממנו. ונבאר עתה עניינם והבדליהם.

יראת העונש - כפשוטה, שאם יירא מעבור את פי ה' אלוהיו, מפני העונשים אשר לעבירות, אם לגוף ואם לנפש. והנה זאת קלה ודאי, כי כל אדם אוהב את עצמו וירא לנפשו, ואין דבר שירחיק אותו מעשות דבר אחד יותר מן היראה, שלא תבואו בו איזה רעה. ואין יראה זו ראויה אלא לעמי-הארץ ולנשים אשר דעתן קלה, אך אינה יראת החכמים ואנשי הדעת.

המין השני הוא יראת הרוממות, והוא, שהאדם ירחק מן החטאים ולא יעשם מפני כבודו הגדול יתברך שמו, כי איך יחל או איך יערב לבו של בשר-ודם שפל ונמאס, לעשות דבר נגד רצונו של הבורא יתברך ויתעלה שמו?! והנה

מעלות התורה

עיונים

למען חייד', ואהבה נכפלה בתורה
י"ח פעמים.

ואיתא בנמרא (סנהדרין מג, ב): כל
הזוכה²⁷ את יצרו²⁸
ומתודה עליו²⁹, כאלו מכבד
להקב"ה בשני עולמות³⁰, כמו

זאת היראה אינה כל-
כך קלה להשיג אותה,
כי לא תיוולד אלא
מתוך ידיעה והשכלה,
להתבונן על רוממותו
יתברך ועל פחיתותו
של האדם. כל אלה
דברים מתולדות השכל
המבין ומשכיל, והיא
היראה אשר שמנוה
לחלק שני מאחד
מחלקי החסידות אשר
זכרנו, בה יבוש האדם ויחרד בעמדו לפני קונו להתפלל או לעבוד כל עבודה, היא
היראה המשובחת שנשתבחו בה חסידיו עולם, והיא מה שמשה מדבר ואומר
(דברים כח, נח): 'ליראה את השם הנכבד והנורא הזה את ה' אלוהיך"', עכ"ד.

ביאורים

זה תגיע לאהבה וכו'. ²⁷ הזוכה. שוחט, והיינו כובש. ²⁸ יצרו. כלומר לאחר
שכבר הסיתו יצרו וחטא, שוחט את היצר הרע ומתגבר עליו לחזור בתשובה
(רש"י). והיינו שהזביחה היא עצם זה שחוזר בתשובה. והמהרש"א ביאר,
שזביחת היצר היינו מה שמתגבר להבא ואינו חוטא. ²⁹ ומתודה עליו. וגם
הוא מתודה בפיו על חטאו. ³⁰ בשני עולמות. ה'חמרא וחי' ביאר, שכאשר
האדם מתוודה הרי הוא מודה שהקב"ה ברא את העולם הזה, וגם מודה שיש
שכר ועונש בעולם הבא. עוד ביאר, שבעולם הזה היינו שמתחרט על שנהנה
מהעולם הזה, ובעולם הבא היינו שנמצא נקי לעולם הבא. והמהרש"א מבאר:
מי שמתגבר על תאוותיו שאלהיהן הוא נוטה מטבעו, ואינו מאפשר להן להנחות
את מעשיו, נחשב כאילו הוא "זוכה" את יצרו הרע, ומכבד בכך את הקב"ה
ב"שני עולמים". על ידי שכובש את יצרו הרע ולא יחטא עוד להבא, הריהו
מכבד את ה' בעולם הזה. וכשמתוודה על חטאיו שבעבר וחוזר בתשובה
שלימה, הרי הוא מכבד בעולם הבא, כמו שמבואר במשנה שם להלן שכל
המתוודה יש לו חלק לעולם הבא.

מעלות התורה

שנאמר (תהלים נ, כג): 'זבח תודה³¹ יכבדני³². ונמצא
מצות עשה לכבד³³. ובתיב (ויקרא י, ג): 'ועל פני כל העם
אכבד³⁴, ובתיב (דברים כח, נח): 'ליראה את השם הנכבד
והנורא', ובתיב (ירמיה יג, מז): 'תנו לה' אלהיכם כבוד',
'הבו לה' כבוד ועז³⁵ (תהלים כט, א), 'שים נא כבוד לה'
אלהי ישראל ותן לו תודה³⁶ (יהושע ז, יט). ונמצא על ידי
זה מקיים מצות הודוי, והתקדשה, והתשובה³⁷, שנתכפלה
במה פעמים בתורה ובנביאים ובכתובים.

ועל ידי נתינת כבוד לה' זוכה לכבוד, שנאמר (ש"א ב,

ביאורים

³¹ זבח תודה. המביא לפני זבח של וידוי ותשובה. ³² יכבדני. יכבד אותי.
האות "נ" נכתבה פעמיים בתיבה "יכבדני", ומכאן הדרשה על כיבוד ה' בשני
העולמות - העולם הזה והעולם הבא (רש"י). ³³ ונמצא מצות עשה לכבד.
ונמצא שהזבח את יצרו מקיים מצות עשה לכבד את ה'. ³⁴ ועל פני כל
העם אכבד. ובנוכחות כל הציבור יגדל ויתרומם כבודי. ³⁵ הבו לה' כבוד ועז.
הודו והכירו שהכבוד והגבורה שלו הם (רש"י). ³⁶ שים נא כבוד לה' אלהי
ישראל ותן לו תודה. יהושע אמר לעכן: חלוק כבוד לה' והודה לפניו באשמתך.
³⁷ ונמצא על ידי זה מקיים מצות הודוי והתשובה. כוונת רבינו,
שכל העוסק בתורה שהיא תבלין ליצר הרע ושובר בכך את יצרו מכבד את ה'. וכן בא
לידי מצות תשובה שהיא זביחת היצר הכוללת גם את מצות וידוי וחרטה
שנכפלו כמה פעמים בתנ"ך. וכן כתב רבינו בהקדמת הספר, שאי אפשר לבוא
לידי תשובה רק ע"י עסק התורה, עיי"ש (רמ"ג).

מעלות התורה

עיונים

ל': **כִּי מִכְבֹּדִי אֶכְבֹּד**³⁸, וּבְתִיב (משלי
ח, יח): **עֵשֶׂר וְכְבוֹד אֶתִּי**³⁹. **וְעַל יְדֵי**
זֶה זִוְכָה לְעִבּוּדָה⁴⁰ **וְלִירְאָה**, **כְּמוֹ**
שֶׁתִּיב (שם טו, לג; יח, יב): וְלִפְנֵי כְבוֹד
עֲנֹה⁴¹, **וּבְתִיב (שם כב, ד): עֶקֶב**
עֲנֹה⁴² **יִרְאָת ה'**⁴³, **וּבְתִיב (דברים כח,**
נח): לִירְאָה אֶת הַשֵּׁם הַנִּכְבָּד
וְהַנּוֹרָא⁴⁴, **וְכְמוֹ שֶׁאָמְרוּ חֲז"ל**
כְּמוֹשֶׁנָּה (אבות פ"ו מ"א): וּמִלְבָּשָׁתוֹ
עֲנֹה וִירְאָה⁴⁵.

ד. ומלכשתו ענוה ויראה. ב'דרך חיים' (אבות ו, א) כתב הגר"ח מוולאזין, שהתורה והענוה תלויים זה בזה. שהענוה היא מידה רוחנית נבדלת מהחומר, והיא שייכת לאדם הרוחני, וגסות הרוח שייכת לאדם חומרי. והלומד תורה לשמה נהיה רוחני על ידי תורתו וזוכה לענוה [כמו שמצינו במשה רבינו שהיה עניו מכל אדם (במדבר יב, ג)]. וכן להיפך - על ידי

ענוה זוכים לתורה, כמו שאמרו חז"ל (שבת פט, א), שבזכות הענוה זכה משה לתורה, נמצא שהתורה והענוה תלויים זה בזה. וכן התורה והיראה תלויים זה בזה, שהרי שנינו (אבות ג, יז): 'אם אין חכמה אין יראה, אם אין יראה אין

ביאורים

38. **כִּי מִכְבֹּדִי אֶכְבֹּד**. מי שמכבד אותי - יכבד. ובזוהר (ח"ג רפה, א) כתב: 'כי מכבדי' - בעלמא דא, 'אכבד' - בעלמא דאתי. 39. **עֵשֶׂר וְכְבוֹד אֶתִּי**. עושר וכבוד ישיגו בזכותי. 40. **לְעִבּוּדָה**. כפי הנראה מהמשך דבריו, צריך לגרוס: 'לענוה'. 41. **וְלִפְנֵי כְבוֹד עֲנֹה**. התנהגות בענוה היא שמביאה בעקבותיה כבוד. 42. **עֶקֶב עֲנֹה**. התוצאה של שפלות הרוח. 43. **יִרְאָת ה'**. משיגים יראת ה'. 44. **לִירְאָה אֶת ה' הַנִּכְבָּד וְהַנּוֹרָא**. ומכאן, שהמכבד את השם הנכבד, בא לידי יראה (רמ"ג). 45. **וּמִלְבָּשָׁתו עֲנֹה וִירְאָה**. התורה - שלומדה האדם לשמה - מלבישה אותו ענוה ויראה מרוממות ה'. [המדות הן כמלבושים לנפש האדם (מחזור ויטרי)].

מעלות התורה

עיונים

חכמה'. והענין, שהתורה כל ענינה דבקות בה', ואדם שאין בו יראת שמים, אינו שייך לתורה שהיא הדבקות, ואין לתורה קיום אצלו. וכמו כן היראה היא תכלית התורה, ואם אין התורה מביאה ליראת שמים אין היא מגיעה לתכליתה ושלמותה, ואין לה קיום. [וראה עוד בדבריו לעיל שם (ג, ט) שהתורה היא רוחנית, ואין קיום לתורה אצל האדם שהוא בעל גוף, אם לא על ידי הקב"ה, ולזה צריך יראת ה'].

בספר 'ארחות יושר' (יראת חטא) כתב הגר"ח קניבסקי: "גדולה מזו אמרו בתוספתא (סוף ברכות) שאדם צריך לברך בכל יום "ברוך שלא עשאני בור". הרי כל השבח של התלמיד חכם שלומד תורה אינו אלא שעל ידי זה יוכל להיות ירא חטא [ההיפך של "בור", כמו שאמרו באבות ב, ה], ועל זה חייב להודות להקב"ה בפרטות שזיכהו שיכול להיות ירא חטא, ומצינו שמשה רבינו אמר ליהושע בחר לנו אנשים של חכמה ויראת חטא כמו שאמרו בשמות רבה

(פכ"ו), "עכ"ל.

מעלות התורה

עיונים

[ט]

גם התורה נקראת 'אשה'¹, כמו שכתוב בתורה (דברים לג, ד): 'תורה צוה לנו משה מורשה'², (א) אל תקרי 'מורשה' אלא 'מאורסה'³ (פסחים מט, ב). וְחֻמַּת עוֹלָם הִזָּה נִקְרְאת 'אשה זרה' כמו שכתוב (משלי ה, ג): 'כִּי נָתַתְּ תַּטְפָּנָה שְׁפָתַי זָרָה'⁴, 'לְשֹׁמְרֵךְ מֵאִשָּׁה זָרָה'⁵ (שם ז,

א. אל תקרי מורשה אלא מאורסה. ביאורו, שהתורה נמשלה כידוע לאשת חיל (קידושין ל, ב). ומתן תורה היה בבחינת אירוסיה לנו. וכשהאדם דבק בלימודה הוא בבחינת נישואין, שנושא את התורה לאשה. וזהו שאמר שמואל לרב יהודה תלמידו: "שינא (- חריף), חטוף ואכול חטוף ושתה, דעלמא דאזלינן

מיניה כהילולא דמי" (- שהעולם הזה דומה למשתה חתונה). (עירובין נד, א). האכילה היא רמז להלכות, והשתיה רמז לאגדות (כמו שאמרו בחגיגה יד, א, "כל משען לחם" אלו בעלי תלמוד, שנאמר "לכו אכלו בלחמי", ו"כל משען מים" אלו בעלי אגדה שמושכין לבו של אדם כמים באגדה). והיינו שיתמיד בלימוד ההלכות והאגדות וסודות התורה שנמשלו ליין (עירובין סה, א), כי כאן הוא מקום הנישואין, ואז נשאת התורה חברתו ואשת בריתו לנצח נצחים (הח"ח בשם עולם, פרק י"ט, ובהג"ה).

ביאורים

1. התורה נקראת אשה. כמו שהאשה משלימה את האדם ועושה אותו שלם, כך התורה משלימה אותו ועושה אותו שלם (מהר"ל, יבמות סג, ב). 2. מורשה. התורה ירושה ונחלה עולמית היא לנו. 3. מאורסה. התורה היא ארוסתה של כנסת ישראל. 4. כי נפת תטפנה שפתי זרה. שהרי דברי כפירה ואפיקורסות מושכים ומשכנעים כדבר מתיקה. הרי שהמשיל את כל האיסורים וחמדת העולם לאשה זרה. 5. מאשה זרה. היא החמדה (הגר"א).

מעלות התורה

(ה, וּבְתִיב (שם ה, ח): 'וְאֵל תִּקְרַב אֶל פֶּתַח בֵּיתָה', הֲרַחֵק מֵעֲלֶיהָ דְּרָכָךְ'⁶ (שם), 'שְׂטֵה מַעְלָיו וְעִבּוֹר'⁷ (שם ד, טו), 'מְדַבֵּר שֶׁקֶר תִּרְחַק'⁸ (שמות כג, ז). נִמְצָא מְקִים בְּזָה פְּמָה מְבֹרָת.

ואגב אכתב מה ששמעתי מאחי הגאון ז"ל, דאיתא בגמרא (סנהדרין צט, ב): 'נִיפָא אִשָּׁה חֶסֶד לִב' (משלי י, לב), זַה¹⁰ חֲלוּמֵי תוֹרָה לְפָרְקִים¹¹. וְלִכְאוּרָה אֵין לֹו דְמִיּוֹן לְזָה כָּלֵל¹². וְאָמַר הַגָּאון ז"ל, כִּי הַתּוֹרָה נִקְרְאת 'אִשָּׁה' כִּי ל, וְהִנֵּה מִי שֶׁהוּא נֹאפֵה, בְּנֵדָא אֵין מִיָּחָד לֹו הָאִשָּׁה זֹנָה אֱלָא לְפָרְקִים¹³, לְפִי שְׂאִינָה מִיָּחָדָת לֹו בְּכָל

ביאורים

6. הרחק מעליה דרכך. התרחק מכל שמץ כפירה וזנות. הרי שהמשיל כל חמדות העולם לאשה זרה. 7. שטה מעליו ועבור. סור מן הרע ועקוק אותו. 8. מדבר שקר תרחק. כוונתו על פי מה שכתב בהמשך (אות יב): העולם הזה מכונה בשם 'שקר', וכן התורה נקראת 'אמת' וכו' וזהו שנאמר: 'מדבר שקר תרחק', פירוש, שתרחק כל מה דאפשר מעניני שקר, מלדבר בהם ולחשוב בהם, רק לדבר ולחשוב תמיד בתורת ה' שהיא תורת אמת, עי"ש. והתורה שהיא 'אמת' נמשלה לאשה, אבל חמדת עולם הזה, שהיא 'שקר' נמשלה לאשה זרה (רמ"א). 9. מקיים בזה. במי שעוסק בתורה ועוזב חמדת העולם הזה, וכמו שכתב רבינו לעיל (אות ו): 'מה שאדם מחשב בדברי תורה ובעבודת הבורא, הוא רחוק ממחשבות עניני העולם הזה' (רמ"א). 10. זה. פסוק זה הוא משל לאדם שלומד תורה - 11. לפרקים. באופן לא רציף, לפעמים. 12. אין לו דמיון לזה כלל. לימוד תורה ל"נואף". 13. אלא לפרקים. מזמן לזמן ולא בקביעות.

מעלות התורה

עיונים

עיונים

מעלות התורה

עַתָּה כְּאַשְׁתּוֹ, וְכֵן הַלּוֹמֵד תּוֹרָה
לְפָרְקִים, ^(א) אֵין הַתּוֹרָה מִיַּחַדָּת לּוֹ
תְּמִיד¹⁴.

ב. אין התורה מיוחדת
לו תמיד. הגמרא
ממשילה את הלומד
תורה לפרקים, לאדם
שאין לו אשה, ומנאף
פעם עם זו פעם עם
אחרת. הרמ"ה מפרש את המשל, שהמנאפת אינה מצויה לו תדיר, וסופו של
דבר אינה עומדת לו והוא נותר בודד. כיוצא בזה הלומד תורה לפרקים, שאין
תורתו נבלעת בו, וסופו שהוא נשאר ריק מן התורה.
אבל המהרש"א ביאר, שהדברים מדברים אף במי שלומד תורה תדיר אלא
שאינו חוזר על תלמודו, כי הוא סבור שלבו רחב להבין ולהכיל דברי תורה ולא
ייתכחו ממנו, אבל הכתוב אומר עליו שהוא "חסר לב", היינו שדברי התורה
שלמד יאבדו ממנו.

ביאורים

14. אין התורה מיוחדת לו תמיד. בכמה מקומות התורה דומה לאשתו של
אדם, והיא אילת אהבים כשעוסק בה תדיר ומצויה לו בביתו כאשתו, אבל
הלומד לפרקים אינה מצויה לו, כאשה זו המנאפת (מהרש"א).

א. עקב אשר שמע
אברהם בקולי. פסוק
זה נאמר בניסיון הרעב
שהיה לאברהם אבינו.
וצריך ביאור, מה
המעלה המיוחדת בזה
שאברהם שמע לקול
ה', שעל כך מברכו ה'
ככתוב שם בפסוקים,
ומהיכי תיתי שלא
ישמע לציוויו של ה'.
בספר 'בוך לבונה'
ביאר, שהנה גם
בעקידה (בראשית כב,
יח) נאמר: 'עקב אשר
שמעת בקולי'. אחרי
שהבטיח ה' לאברהם

[י]

וְהָיָה אִם שׁוֹמֵעַ תּוֹרָה מִפִּי חָכֵם,
הוּא כְּשׁוֹמֵעַ מִפִּי הַגְּבוּרָה,
כְּדֹאִיתָא בְּסִפְרֵי¹. וְעַל יְדֵי זֶה מְקִיִּים
כְּמָה מְצוֹת שְׂכָתוֹב בַּתּוֹרָה², לְבַד מַה
שְׂכָתוֹב בְּנִבְיָאִים. כְּפִרְשֵׁת וַיֵּרָא
(בראשית כא, יב): 'שָׁמַע בְּקוֹלֵה³,
וְאָמְרוּ חֹז"ל⁴ (סנהדרין סט, ב): לְקוֹל
רוּחַ הַקֹּדֶשׁ שֶׁנֶּבֶח. פִּרְשֵׁת תּוֹלְדוֹת (שם
כו, ה): ^(א) עֵקֶב אֲשֶׁר שָׁמַע אֲבִרְהָם

בברית בין הבתרים: 'כה יהיה זרעך' (שם טו, ה), והבטיח לו בזה בן, ובפרשת
העקידה אמר לו הקב"ה 'קח את בנך' וכו', ולא הרהר אברהם כלום, ואף על

ביאורים

1. כדאיתא בספרי. בפרשת עקב (פיסקא מא, והעתיקו רבינו להלן אות
לב): מניין אתה אומר שאם שמע אדם דבר מפי קטן שבישראל, יהא בעיניו
כשומע מפי חכם וכו', ולא כשומע מפי חכם אלא כשומע מפי חכמים וכו', ולא
כשומע מפי חכמים אלא כשומע מפי סנהדרין וכו', ולא כשומע מפי סנהדרין
אלא כשומע מפי משה וכו', ולא כשומע מפי משה אלא כשומע מפי הגבורה,
ע"כ. ונמצא, שכל השומע דבר תורה הרי הוא כשומע מפי הגבורה. 2. ועל ידי
זה מקיים כמה מצוות שכתוב בתורה. על ידי ששומע מפי הגבורה [ושמיעת
דבר תורה מפי חכם הוא כשמיעה מפי הגבורה] מקיים בזה מצות שמיעה
בקול ה' שנכללה בתורה נ"ב פעמים. 3. שמע בקולה. אברהם אבינו נצטווה
מה' לשמוע לכל אשר תאמר שרה. 4. ואמרו חז"ל. המלה 'בקולה' מיותרת

מעלות התורה

עיונים

מעלות התורה

בְּקִלְיִי⁵. פְּרִשְׁת שְׁמוֹת⁶ (שמות ג, יח):
'וַיִּשְׁמְעוּ לְקִלְיִי⁷, וַיֵּאֱמָן הָעָם
וַיִּשְׁמְעוּ⁸ (שם ד, לא). פְּרִשְׁת בְּשִׁלַּח
(שם טו, כו): 'אִם שָׁמוֹעַ תִּשְׁמָע לְקוֹל
ה', וְלֹא שָׁמְעוּ אֶל מֹשֶׁה וַיִּזְתְּרוּ⁹
(שם טז, כ). פְּרִשְׁת יִתְרוֹ (שם יט, ה):
'אִם שָׁמוֹעַ תִּשְׁמָעוּ בְּקִלְיִי. פְּרִשְׁת

פי שהיה לו להרהר
כדאיטא במדרש, אלא
'וישכם אברהם בבוקר
וכו', ויקרא אליו מן
השמים אל תשלח
ידך וכו', וילך ויקח את
האיל, ולא הרהר אלא
שמע בקול ה'. זה נחשב
לאברהם כזכות גדולה
שלא הרהר, אף על פי
שזה נגד דעה אנושית,
וגם כבר נאמר: 'שופך

דם האדם' וכו' ועתה שמע קול אלוקים סותר דבריו הראשונים, ואברהם שמע
גם בקול זה ולא הרהר. ואולי זה גם כונת רש"י על הפסוק שם "עקב אשר שמע
אברהם בקולי - כשניסיתי אותו", והיינו ששמע בקולי לכל אשר ניסיתי. ובאה
התורה להדגיש שאברהם אבינו שמע לקול ה' אף שהיה לו קושיות על הדברים
שישמע, ובאופן טבעי הנמצא במצב כזה יהיה קשה לו לקיימם בשמחה ובנפש
חפיצה, ועם כל זאת התגבר אברהם אבינו על כל הקשיים, ושמעם וקיימם בשמחה.
וברצון ללא שום פקפוק כל דהוא. שמיעה כזו היא מעלה גדולה ועצומה!

ביאורים

לכאורה, שהרי התורה היתה יכולה לכתוב 'כל אשר תאמר אליך שרה שמע'
(מהרש"א), ולכן דרשו חכמים שמלה זו ('בקולה') רומזת לקול המיוחד שלה.
5. עקב אשר שמע אברהם בקולי. ה' בירך את יצחק כגמול על ששמע אברהם
אביו לציווי כשניסיתי אותו בעשרה ניסיונות. 6. פרשת שמות. שם נאמר כי ה'
אמר למשה לך למצרים ואסוף את חכמי ישראל ואמור להם: ה' נגלה אלי ואמר
'פקוד פקדתי אתכם'. 7. ושמעו לקולך. כי ישמעו את המילים 'פקוד פקדתי'.
8. וישמעו. שה' זוכר אותם ובא לגאלם. 9. ולא שמעו אל משה ויזתרו.
משה רבינו ציוה לסיים את אכילת המן כולו עד סוף היום בו ירד המן ולא
להשאיר ממנו עד בוקר למחרתו. עם ישראל שמעו אל משה מלבד דתן ואבירם
שהשאירו מן המן עד בוקר.

מִשְׁפָּטִים (שם כג, כב): 'כִּי אִם שָׁמַעַתְּ שְׁמָעַתְּ בְּקִלְיִי¹⁰.
פְּרִשְׁת בְּחֻקֵּי (ויקרא כו, יד): 'וְאִם לֹא תִשְׁמָעוּ לִי, וְאִם
עַד אֵלֶּה לֹא תִשְׁמָעוּ לִי' (שם פסוק יח). פְּרִשְׁת פְּנִיחָם (במדבר
כו, כ): 'לְמַעַן יִשְׁמָעוּ כָּל עַדְת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל'. פְּרִשְׁת דְּבָרִים
(דברים א, מג): 'וְאֲדַבֵּר אֲלֵיכֶם וְלֹא שָׁמַעְתֶּם'. וְכֵן בְּכֻמָּה
פְּרִשְׁיוֹת בְּמָה פְּעָמִים, וְהוֹכְפָלוּ עַד נ"ב פְּעָמִים, וְהֵם נ"ב
מִצְוֹת עֲשֵׂה¹¹, לְכַד בְּנִיָּאִים¹².

וְכֵן הִירָאָה נִתְכַּפְּלָה נ"ב פְּעָמִים, כִּי בְּחִינָה אַחַת לָהֶם¹³,
כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְתִּי לְמַעַלָּה (אות ח), וְכִשֵּׁם שֶׁהִירָאָה הִיא
פְּתִיחַת הַתּוֹרָה, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (דברים י, יב): 'כִּי אִם לִירָאָה'
וְכו'¹⁴, כִּי הִירָאָה שׁוֹכְרַת הַקְּלִפּוֹת¹⁵, וְכֵן הִשְׁמִיעָה¹⁶

ביאורים

10. בקולו. בקול המלאך שה' ישלח. 11. מצוות עשה. בדפוס עמודה"ת
הגירסא: 'מצות ע'ש'. ואולי הוא ר"ת: 'על שמיעה' (רמ"ג). 12. לבר בנביאים.
מלבד מה שמופיע בנביאים מצוות עשה נוספים של שמיעה בקול ה'. 13. להם.
ליראת ה' ולשמיעה בקול ה'. 14. כי אם ליראה וכו'. והמשך הכתוב: 'ללכת
בכל דרכיו ולאבהה אותו ולעבוד את ה' אלהיו בכל לבבך ובכל נפשך, לשמור
את מצוות ה' ואת חוקותיו'. והכל בא מיראת ה' (רמ"ג). 15. שוברת הקליפות.
שוברת כוח הטומאה. 16. וכן השמיעה. במעלות התורה דפוס וילנא תרמ"ב:
'כן השמיעה'. וכוונת רבינו, שכמו שהיראה היא פתיחה לתורה, כך השמיעה
היא פתיחה לתורה, ששניהם שוברים הקליפות. ו'שמיעה' היינו שמיעת דברי
התורה באזנינו, וזהו ההקדמה להבנת התורה ולימודה כמו שתקנו בברכת

מעלות התורה

עיונים

שׁוֹכֵרֶת הַקְּלָפוֹת, כִּי הַכֹּל תִּלְוִי ב. וּמִרְחַקְתּוּ מִן בְּשִׁמְיָעָה¹⁷, וּלְפִיכָךְ אָנּוּ מְכַרְכִּים לְשִׁמוּעַ קוֹל שׁוֹפֵר, וְלֹא לְתַקְוֶה שׁוֹפֵר, לְפִי שֶׁהַשּׁוֹפֵר בָּא לִירֹא וּלְהַחֲרִיד אוֹתָנּוּ¹⁸ וּלְשַׁבֵּר הַקְּלָפוֹת, וּלְכַךְ הָעֵקֶר לְשִׁמוּעַ¹⁹.

וּמִזֶּה יוֹכֵל הָאָדָם לִרְאוֹת כִּמְהָ מִצְוֹת אָנּוּ מְקַיְּמִים בְּשִׁמְיָעָה וּבְלִמּוּד הַתּוֹרָה, וְזִכְרוֹת הֵיא לָנוּ²⁰, וְזֶהוּ²¹ (אבות פ"ז מ"א): (ב) וּמִרְחַקְתּוּ מִן הַחֲטָא²², וּמְקַנְּרֶתוּ

ביאורים

אהבה רבה: 'לשמוע ללמוד' (רמ"ג). 17. כי הכל תלוי בשמיעה. 'לב שומע', והיינו 'הבנה' בתורה ורוחניות. כפי שמצינו אצל שלמה המלך שה' נראה אליו בגבעון בחלום הלילה ואמר לו: 'שאל מה אתן לך', וביקש שלמה: 'ונתת לעבדך לב שומע...' (מלכים-א ג, ט). 18. ולהחריד אותנו. כדכתיב (עמוס ג, 1): 'אם יתקע שופר בעיר ועם לא יחרדו'. ובפסיקתא רבתי (פרשה מ): כך התקנת לכם, שתהיו תוקעים בשופר בראש השנה, כדי שתהיו חרדים מתקיעת השופר להתקין עצמיכם לתשובה (רמ"ג). 19. ולכך העיקר לשמוע. 'שמיעה' היא מלשון 'הבנה' (כמו: 'גוי אשר לא תשמע לשונו'. דברים כח, מט), והיינו 'בינת הלב' - שבמין ומפנים את מה ששומע. התבוננות בשמיעת קול השופר בכוחה להחריד את האדם ולעוררו בתשובה, לכך עיקר המצוה בשופר היא השמיעה ולא התקיעה. 20. וזכרות היא לנו. שבכל לימוד תורה אנו מקיימים מצוות לאין שיעור. 21. וזהו. מה שנאמר על העוסק בתורה לשמה. 22. ומרחקתו מן החטא. לימוד תורה לשמה מגן על האדם מפני היצר הרע ומסייעת בידו שלא יבוא לידי חטא, כמו ששינונו (סוכה נב, ב): "אם פגע בך מנוול זה משכהו לבית המדרש. אם אבן הוא נימוח, אם ברזל הוא מתפוצץ" (מחזור ויטרי).

מעלות התורה

עיונים

מוולאזין בספר מ'לי דאבות', שהקב"ה אף שהוא מסייע לאדם

החפץ להיטיר, מכל מקום אינו מרחיק אדם מן החטא, וכמאמר חכמים (שבת קד, א): 'בא ליטמא פותחין לו, בא ליטיר מסייעין אותו'. והשמיענו התנא שהתורה מועילה אפילו לענין זה, שאדם העוסק בתורה לשמה, כשם שהתורה מקרבתו ועוזרתו לעשות הזכות, כך מסייעת בידו להתרחק מן החטא, ע"כ. ובמסכת סוטה (כא, א) דרשו על הפסוק 'כי נר מצוה ותורה אור', שהתורה בעידנא דעסיק בה מגינה ומצילה, ופירש רש"י: מגינה - מהיסורים, ומצילה - מיצר הרע. וראה עוד בספר נפש החיים שער ד' פרק כ"ט.

ב'מגן אבות' (לר"ש קלוגר), הביא את דברי הרמב"ם בשמונה פרקים (פ"ו) שכתב, שבמצוות שכליות שגם אלמלא נתנה תורה היה אדם יודע שהם רעות, כשפירות דמים וגזל ודומיהם, יותר מעולה הוא שהאדם בטבעו אינו נמשך כלל לעשותם, אבל במצוות שמעיות, כלומר מצוות שאלמלא שציוותה התורה לא היינו יודעים שהם רעות, כבשר בחלב ושעטנו וכדומה, יותר נעלה הוא האדם באופן שיצרו מושך לעשות עבירות אלו והוא מתגבר על יצרו ונמנע מלעשותם. וכתב ב'מגן אבות', שלפי זה יש לבאר כוונת הברייתא, שבמצוות שכליות "מרחקתו מן החטא", שהטבע שלו לא ימשוך אותו לרע כלל. אמנם במצוות שמעיות, אדרבה, גורמת לו שבטבעו ימשך אליהן ויצטרך להתגבר על יצרו ולהימנע בהם, וזו הכוונה "מקרבתו לידי זכות", שדבר זה שמתגבר על יצרו במצוות אלו הוא זכות לאדם [כמו שאמרו בתורת כהנים (ויקרא כ, כ): "רבי אלעזר בן עזריה אומר, מנין שלא יאמר אדם אי אפשי ללבוש שעטנו, אי אפשי לאכול בשר חזיר, אי אפשי לבוא על הערוה, אבל יאמר אפשי ומה אעשה ואבי שבשמים גזר עלי כן, תלמוד לומר 'ואבדיל אתכם מן העמים להיות לי' (שם), נמצא פורש מן הערוה ומקבל עליו מלכות שמים"], והתורה מקרבתו לזכות זו. וביאר לפי זה, את המשך דברי התנא שם "ונותנת לו מלכות וממשלה".

ביאורים

23. ומקרבתו לידי זכות. שעסק התורה מביא האדם להרבות מצוות ומעשים טובים. וזהו שאמרו: 'רצה הקב"ה לזכות את ישראל, לפיכך הרבה להם תורה ומצוות' (וכמו שביאר רבינו לעיל אות ג, ולהלן סוף אות יג).

מעלות התורה

עיונים

ש'מלכות' זהו המולך ברצון העם, ו'ממשלה' הוא המושל על השני בכח, בלא שהשני מתרצה ומסכים לזה. ואמר התנא שלאדם זה יש את שתי הבחינות במלחמתו עם היצר הרע, שבמצוות שכליות יש לו בחינת 'מלכות', שגם יצרו השלים עמו ואינו מתגרה בו, ובמצוות שמעיות, הרי הוא בבחינת 'מושל', שאף על פי שיצרו מושכו לרע, מתגבר עליו ומושל ביצרו.

לימוד המוסר היומי

בהוצאת ארגון "ארחות יושר"

הינו מכוון, אשר הוקם ע"י ארגון
"ארוחות יושר" ובו עמלים
 תלמידי חכמים מופלגים,
 על חלוקת ספרי המוסר לשיעורי
 יומיים, כשתוספת ביאורים ועיוני
 הנכתבים על ידם מביאים ומניחים
 את הדברים על לב הלומדים.

ספרי מוסר אלו, אשר נתבארו
והולקו ע"י חברי המכון,
מודפסים ומופצים ע"י
עשרות אלפי חוברות חודשיות
אשר עושות דרכן אל הלומדים
הרבים הקובעים בהן את לימודם
מידי יום. וכך הופך לימוד המוסר
לחלק מסדר יומם של רבים.

עד כה הצטרפו למעגל הלומדים
113 כוללים, 138 ישיבות,
103 תתי"ם, 230 שיעורי תורה,
18 מדרשיות וסמינרים –
35,000 לומדים ברחבי הארץ
והעולם שותפים למהפכת
לימוד המוסר היומי!

טל': 077-9230219
נייד: 052-7167812
פקס: 077-4230219
ת.ד. 596 סניף רבי עקיבא בני-ברק

חובות הלבבות

שערי תשובה

מסילת ישרים

ארחות צדיקים

ארחות יושר

עד עתה,
בוארו וחולקו הספרים:
"ארחות יושר" למרן הגר"ח קניבסקי זצ"ל
"ארחות צדיקים", "מסילת ישרים" לרמח"ל
"שערי תשובה" לרבנו יונה
ו"חובות הלבבות" לרבנו בחיי

כשהם מודפסים ומחולקים באמצעות
החבורות החודשיות.

עם תום תקופת הלימוד של כל ספר מן
הספרים נאגד תוכן החבורות ויו"ל
בספר מהודר.

"ארחות יושר" הארגון אשר חרט על דגלו את ענין הפצת המוסר אינו פוסח
על אף הודמנות הנקריית לפתחו. כך מעת לעת, יוצאים לאור תכנים מוסריים, באופנים שונים.

קונטרסים בנושאים שונים, מודפסים ומחולקים לבנות הסמינרים, ולקהלים נוספים
בהודמנויות שונות ומגוונות.

קובץ "ארחות ישרים" המתקבל בהערצה מידי שנה בתקופת בין הזמנים של חודש אב,
מכיל בתוכו מדורי מוסר, הלכה וחידוד ועיון - מדור נושא פריסם,
ובכך מהווה חומר עיוני ומוסרי לבחורי הישיבות ואברכי הכוללים בכל מקום בו הם נמצאים.

